

НАУКА Й ЕКОНОМІКА

**Науково-теоретичний журнал
Хмельницького економічного університету**

Випуск 2 (38)

SCIENCE AND ECONOMICS

**Khmelnyskyy economical university
Scientific-theoretical journal**

Issue 2 (38)

Хмельницький, 2015

Наука й економіка

Науково-теоретичний журнал

Хмельницького економічного університету

Випуск 2 (38), 2015 р.

Заснований у жовтні 2005 року
Засновник — ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

Журнал "Наука й економіка" включено до міжнародної наукометричної бази РИНЦ,
ліцензійний договір № 645 від 23 жовтня 2013 р.
http://elibrary.ru/title_about.asp?id=41255

Затверджено рішенням Вченої ради ХЕУ
протокол № 6 від 30 серпня 2005 р.
Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ХЕУ
протокол № 5 від 26 травня 2015 р.

Головний редактор

КРИКЛІЙ Артур Станіславович, д. е. н., професор

Заступник головного редактора

СМОЛЕНЮК Руслан Петрович, к. е. н., доцент

Відповідальні за випуск

РОМАНЮК Вадим Васильович, д. т. н., доцент

БРОЖЕНКО Валентина Олександрівна

Редакційна колегія

Алексеєнко Л. М., д. е. н., професор	Рибак І. В., к. і. н., професор
Буян І. В., д. е. н., професор	Смоленюк П. С., к. е. н., професор
Гринчуцький В. І., д. е. н., професор	Щепанський Е. В., к. е. н., доцент
Данюк В. М., к. е. н., професор	Длугопольський О. В., д. е. н., доцент
Кулинич О. І., д. е. н., професор	Кокодій Ю. В., к. п. н., доцент
Мельник В. Г., к. е. н., професор	Малиняк Б. С., к. е. н., доцент
Осадець С. С., д. е. н., професор	Романюк В. В., д. т. н., доцент
Пушкар М. С., д. е. н., професор	Ткачук Н. М., к. е. н., доцент
Буряк Л. Д., к. е. н., професор	Васильківський Д. М., к. е. н., доцент
Поддєрьогін А. М., к. е. н., професор	Співачук В. Л., к. е. н., доцент
Федорович Р. В., к. е. н., професор	Ковч В. В., к. е. н., доцент
Стельмашук А. М., д. е. н., професор	Терехов Д. С., к. е. н., доцент
Луців Б. Л., д. е. н., професор	Павлов К. В., д. е. н., професор (Росія)
Корнєєв В. В., д. е. н., професор	Пармакли Д. М., д. е. н., професор (Молдова)
Павлюк К. В., д. е. н., професор	Gornowicz Mirosław, Dr. hab., professor of UWM (Польща)
Синчак В. П., д. е. н., професор	Усенко Л. М., д. е. н., професор (Росія)
Кулинич Р. О., д. е. н., доцент	Шмарловська Г. О., д. е. н., професор (Білорусь)
Бойчук А. А., к. е. н., доцент	Marks-Bielska Renata, Dr. hab. (Польща)

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.
Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Адреса редакції: 29008, Україна, м. Хмельницький, вул. Кам'янецька, 159/2

Контактні телефони: (0382) 67-01-33, тел./факс (0382) 67-01-43

Електронна пошта: naukaiekonomica@kheu.km.ua

Свідцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації

КВ № 19602-9402 ПР від 29 грудня 2012 р.

Наукові статті, опубліковані в журналі, зраховуються як фахові в галузі економічних наук

(Постанова ВАК України від 27.05.2009 № 1-05/2)

ISSN 2072-6791

© ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», 2005
© Редакція журналу "Наука й економіка", 2005

Зміст

ФІНАНСОВА СИСТЕМА

СВИНЧУК А. А. СОЦІАЛЬНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	7
ВІВЧАР О. Й., КАЩИШИН В. М. ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ ТА БОРГОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ	13
МАКЕДОН В. В., КОРНЄЄВ М. В. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ РЕАЛЬНОГО І ФІНАНСОВОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ	20

ОБЛІК І АУДИТ

БОЙЧУК А. А., БОЙЧУК В. О. ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ	25
ПЕТРИШИНА Н. С., КУХ А. І. ПОНЯТТЯ ТА ОЦІНКА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ (ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ)	28
ПЕТРИШИНА Н. С., ШКЛЯРУК О. В. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ОБЛІКУ ТА РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	33

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

ГРІНЬКО І. М., АРТЮШЕВСЬКА А. В. ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ	38
КОВЧ В. В. ДЕРЖАВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ	44
КРИВОНЧАК О. В., ФУРМАН Н. В. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	49

ЕКОНОМІКА АПК

МАРТИНЮК Г. П. СТАН КОРМОВИРОБНИЦТВА В АГРОФОРМУВАННЯХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	53
МОРОЗ О. В., СТАСЕНКО Д. В. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БОРОШНОМЕЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА ВІННИЧЧИНИ	58
ШЕПЕЛЬ І. В. САМОЗАЙНЯТИСТЬ СІЛЬСЬКИХ ЖИТЕЛІВ В ОСОБИСТИХ ГОСПОДАРСТВАХ НАСЕЛЕННЯ	62

Зміст

ЕКОНОМІКА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

АНДРУСІВ У. Я. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ	69
ДАНЧУК А. М., ІВАНЮГА А. Ф. АНАЛІЗ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ТДВ “АК АДВІС”	76
КАЛИЧЕВА Н. Є. ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ЗА РАХУНОК УДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ	80
ТЕРЕХОВ Д. С., АРТЕМЧУК К. Д. ОБГРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА	84
ЧАЙКОВСЬКА М. А., ПІМОНОВА К. А. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ	89

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

ПРОЦЕНКО І. В. СТРУКТУРА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ	96
--	----

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

БОЙЧУК А. А., БОЙЧУК М. В. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ЧИСЕЛЬНОГО ІНТЕГРУВАННЯ	105
---	-----

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

КОМАР В. Ю. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНУ “САМОУПРАВЛІННЯ” І ЙОГО РОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ СТУДЕНТІВ УПРАВЛІНСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	110
МАТВЄЄВ А. Ю., ТАНЮК І. А., МУДРИК Н. С. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДОКОЛГОСПНОГО ПОДІЛЬСЬКОГО ТА СХІДНОВОЛИНСЬКОГО СЕЛА (1921–1927 РР.)	116
ПРАВОРСЬКА Н. І., ЛУЦКОВА Л. П. ПІДХІД ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ПРОГРАМУВАННЯ СТУДЕНТАМИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБОТ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ПРОГРАМУВАННЯ” З МЕТОЮ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ	123

Contents

FINANCIAL SYSTEM

SVYNCHUK A. A. SOCIAL BONDS AS FINANCIAL INSTRUMENT OF DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTERPRISES IN UKRAINE	7
VIVCHAR O. I., CASESIN V. M. NATIONAL CREDIT AND DEBT POLICY IN UKRAINE	13
MAKEDON V. V., KORNEEV M. V. FEATURES OF INTERACTION OF THE REAL AND FINANCIAL SECTORS OF ECONOMY	20

ACCOUNTING AND AUDIT

BOYCHUK A. A., BOYCHUK V. O. PROBLEMS OF INFORMATION PROVIDING OF ACCOUNTING	25
PETRYSHYNA N. S., KUKH A. I. CONCEPT AND EVALUATION OF INTANGIBLE ASSETS (OBJECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY)	28
PETRYSHYNA N. S., SHKLIARUK O. V. WAYS OF ACCOUNTING IMPROVING AND DISTRIBUTION OF GENERAL MANUFACTURING EXPENSES AT ENTERPRISES	33

MANAGEMENT AND MARKETING

HRINKO I. N., ARTYUSHEVSKA A. V. AN IMPLEMENTATION OF A FOREIGN EXPERIENCE OF THE STAFF MOTIVATION FOR UKRAINIAN ENGINEERING ENTERPRISES	38
KOVCH V. V. STATE MANAGEMENT AS A TOOL OF SOCIAL SUPPORT FOR WORKING POPULATION	44
KRYVONCHAK O. V., FURMAN N. V. IMPROVING WAYS OF THE USE OF PRODUCTION POTENTIAL OF THE ENTERPRISE	49

ECONOMICS OF AIC

MARTUNYUK G. P. STATE OF FORAGE PRODUCTION IN AGRICULTURAL FARMS IN ZHYTOMYR REGION	53
MOROZ O. V., STASENKO D. V. ANALYSIS OF FLOUR PRODUCTION IN VINNYTSIA REGION	58
SHEPEL I. V. SELF-EMPLOYMENT OF RURAL RESIDENTS IN PRIVATE HOUSEHOLDS	62

Contents

ECONOMICS OF MANAGEMENT SUBJECTS

ANDRUSIV U. Y. INNOVATIVE AND INVESTMENT SOFTWARE OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE PRODUCTION OF BUILDING MATERIALS	69
DANCHUK A. M., IVANIUHA A. F. ANALYSIS OF INCOME AND EXPENSES OF THE ENTERPRISE ALC “AK ADVIS”	76
KALICHEVA N. E. IMPROVING OF THE FUNCTIONING OF LOGISTICS SYSTEMS BY IMPROVING OF TRANSPORT SERVICES	80
TEREKHOV D. S., ARTEMCHUK K. D. GROUND OF PROVIDING WAYS OF THE EFFECTIVE USE OF ENTERPRISE’S BASIC ASSETS	84
TCHAIKOVSKA M. A., PIMONOVA K. A. EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF THE FERROUS METALLURGY ENTERPRISES OF UKRAINE	89

GENERAL PROBLEMS OF ECONOMICS

PROTSENKO I. V. THE STRUCTURE OF UKRAINE'S FOREIGN SERVICE TRADE	96
--	----

ECONOMIC-MATHEMATICAL MODELING

BOYCHUK A. A., BOYCHUK M. V. THE TUTORIAL SOFTWARE FOR NUMERICAL INTEGRATION	105
--	-----

ECONOMICAL EDUCATION

KOMAR V. Y. KEY APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF TERM “SELF-MANAGEMENT” AND ITS ROLE IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS WITH MANAGEMENT SPECIALITIES	110
MATVIEIEV A. Y., TANIUK I. A., MUDRYK N. S. ECONOMIC DEVELOPMENT OF PRE-COLLECTIVE FARMING IN PODILLIA AND EAST VOLYN VILLAGES (1921–1927)	116
PRAVORSKA N. I., LUTSKOVA L. P. AN APPROACH FOR IMPROVING THE PROGRAMMING SKILLS BY STUDENTS IN COURSEWORKS TO THE SUBJECT “PROGRAMMING” WITH PURPOSE OF DEVELOPING SOCIO-ECONOMIC EDUCATION	123

СВИНЧУК А. А.

аспірантка кафедри менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»**СОЦІАЛЬНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

Соціальна-економічна ситуація як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, свідчить про ріст соціальних проблем в суспільстві і неспроможність держави самостійно та у повній мірі вирішити їх. Одним з інструментів, що може сприяти покращенню даної ситуації, є соціальне підприємство, оскільки окрім отримання прибутку, діяльність даних організацій спрямована і на подолання соціальних проблем. Однак така подвійна мета може призводити до зниження ефективності їх діяльності, а, отже, часто соціальні підприємства потребують підтримки з боку держави, бізнесу чи суспільства. Саме тому для фінансової підтримки вітчизняних підприємств пропонується впровадження такого фінансового інструменту, як соціальні облигації, використання якого надасть змогу акумулювати недержавні кошти для вирішення соціальних проблем в Україні та розвитку соціального підприємництва. З цією метою був розроблений механізм випуску та обігу соціальних облигацій в нашій країні.

Ключові слова: соціальне підприємство, соціальна облигація, фінансовий інструмент, механізм.

СВИНЧУК А. А.

аспірантка кафедри менеджмента
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана»**СОЦИАЛЬНЫЕ ОБЛИГАЦИИ КАК ФИНАНСОВЫЙ ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ
СОЦИАЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ**

Социально-экономическая ситуация как в развитых странах, так и в развивающихся свидетельствует о росте социальных проблем в обществе и неспособности государства самостоятельно и в полной мере решить их. Одним из инструментов, что может способствовать улучшению данной ситуации, является социальное предприятие, поскольку кроме получения прибыли, деятельность данных организаций направлена и на преодоление социальных проблем. Однако такая двойная цель может приводить к снижению эффективности их деятельности, а, следовательно, часто социальные предприятия нуждаются в поддержке со стороны государства, бизнеса или общества. Именно поэтому для финансовой поддержки отечественных предприятий предлагается внедрение такого финансового инструмента, как социальные облигации, использование которого позволит аккумулировать негосударственные средства для решения социальных проблем в Украине и развития социального предпринимательства. С этой целью был разработан механизм выпуска и обращения социальных облигаций в нашей стране.

Ключевые слова: социальное предприятие, социальная облигация, финансовый инструмент, механизм.

SVYNCHUK A. A.

postgraduate student
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman**SOCIAL BONDS AS FINANCIAL INSTRUMENT OF DEVELOPMENT OF SOCIAL
ENTERPRISES IN UKRAINE**

The social and economic situation in both the developed countries and in developing countries indicates growth of social problems in society and no state's ability to independently and fully resolve them. One of the tools that can help to improve this situation is a social enterprise, because besides getting a profit, it is aimed at overcoming social problems. However, this dual purpose can lead to a decrease in their performance and, consequently, social enterprises often need support from the government, businesses or society. That is why financial support national enterprises proposed introduction of a financial instrument such as social bonds whose use will allow to accumulate private funds to solve social problems in Ukraine and to develop social entrepreneurship. For this purpose was worked out mechanism of social bonds issue and trading in our country.

Keywords: social enterprise, social bond, financial instrument, mechanism.

---

nsvynchuk@gmail.com

Незважаючи на те, що соціальні підприємства (СП) – це ті бізнес-організації, які щонайменше мають прагнути до самоокупності, дослідження та практика соціального підприємництва засвідчує той факт [1–4], що значна частина таких підприємств, особливо, на ранніх етапах свого становлення та розвитку потребують залучення зовнішніх джерел фінансування. Саме тому важливим питанням залишається розробка та впровадження таких інструментів фінансування, які б змогли забезпечити життєздатність та ефективність соціального підприємства в Україні.

Ряд зарубіжних та вітчизняних науковців вивчали питання фінансування соціальних підприємств, а саме:

- роль фінансування СП [5];
- джерела та інструменти фінансування СП [2, 5–10];
- характер фінансування залежно від етапу розвитку СП [5];
- проблеми фінансування СП [2, 6];
- поради соціальним підприємцям щодо фінансування СП [6];
- роль та значення Інвестиційного фонду соціальних підприємств (Social Enterprise Investment Fund) в розвитку соціальних підприємств у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги [12];
- конфлікти в структурі фінансування та їх вплив на бізнес-модель СП [8];
- мікрофінансування як джерело фінансування соціальних підприємств [11].

Однак більша частина з цих науковців розглядали можливості фінансування соціальних підприємств та особливості застосування тих чи інших фінансових інструментів для таких підприємств закордоном.

На сьогоднішній день популярними джерелами фінансування соціальних підприємств є гранти від державних органів влади та міжнародних фондів, пожертви, мікрофінансування, державні дотації, краудфандинг, банківські кредити [1, 2, 11, 13, 14], разом з тим більшість з них є недоступними для більшості соціальних підприємств в Україні. Саме тому виникає потреба у розробці і впровадженні нових інструментів фінансування, які будуть спрямовані на залучення коштів від фізичних та юридичних осіб і зниження витрат державного бюджету, одним із таких інструментів можуть стати соціальні облигації.

Метою даної статті є розкриття суті соціальних облигацій як фінансового інструменту розвитку соціальних підприємств та розробка рекомендацій щодо його впровадження у вітчизняну економічну систему.

Соціальні облигації – фінансовий інструмент залучення коштів юридичних та фізичних осіб для вирішення конкретних соціальних проблем шляхом створення і розвитку соціальних підприємств. Застосування соціальних облигацій дозволить ефективно вирішувати найгостріші соціальні проблеми, створювати робочі місця, забезпечувати самозайнятість, знижувати державні витрати, залучати інвесторів тощо, що є важливим в умовах проблем у фінансовій сфері, антитерористичної операції, зниження обсягів виробництва, дефіциту державного бюджету. Власники облигацій матимуть змогу не лише сприяти вирішенню соціальних проблем в Україні, а й відслідковувати ефективність використання інвестованих коштів, діяльність соціального підприємства та його вплив на громаду.

Актуальність застосування даного інструменту полягає в тому, що схожий інструмент вже був використаний державою, а саме облигації внутрішньої державної позики «Військові облигації» з метою «забезпечення залучення додаткових коштів на визначені цілі для фінансування державного бюджету» [15], які користувалися попитом у населення: станом на жовтень 2014 року, тобто майже за півроку, було реалізовано «Військові» облигації на суму 70,1 млн грн [16]. Окрім цього останні події показали, що рівень громадянської свідомості значно зріс у населення нашої держави: «у 2014 році кількість українців, які жертвують кошти, збільшилась – 63% робили пожертви, тоді як до 2014 року жертвували кошти 49% українців» [17], також відповідно до Світового індексу благодійності (World Giving Index), який вимірюється частотою пожертвування грошей, роботою на волонтерських засадах, допомогою незнайомим співгромадянам, у 2013 році Україна опинилася на 103 місці (9%

наших співвітчизників роблять грошові пожертви, близько 26% займаються волонтерством та майже 35% допомагають незнайомцям) [18], що в свою чергу є підтвердженням того, що даний вид облігацій буде користуватися попитом.

Зрозуміло, що процес фінансування соціальних підприємств через соціальні облігації буде досить не простим, однак взявши до уваги закордонний досвід, а саме впровадження програм «Бонди розвиваючого впливу», «Оплата за успіхи», «Облігації соціального впливу» [19–23], був розроблений механізм впровадження соціальних облігацій (рис. 1).

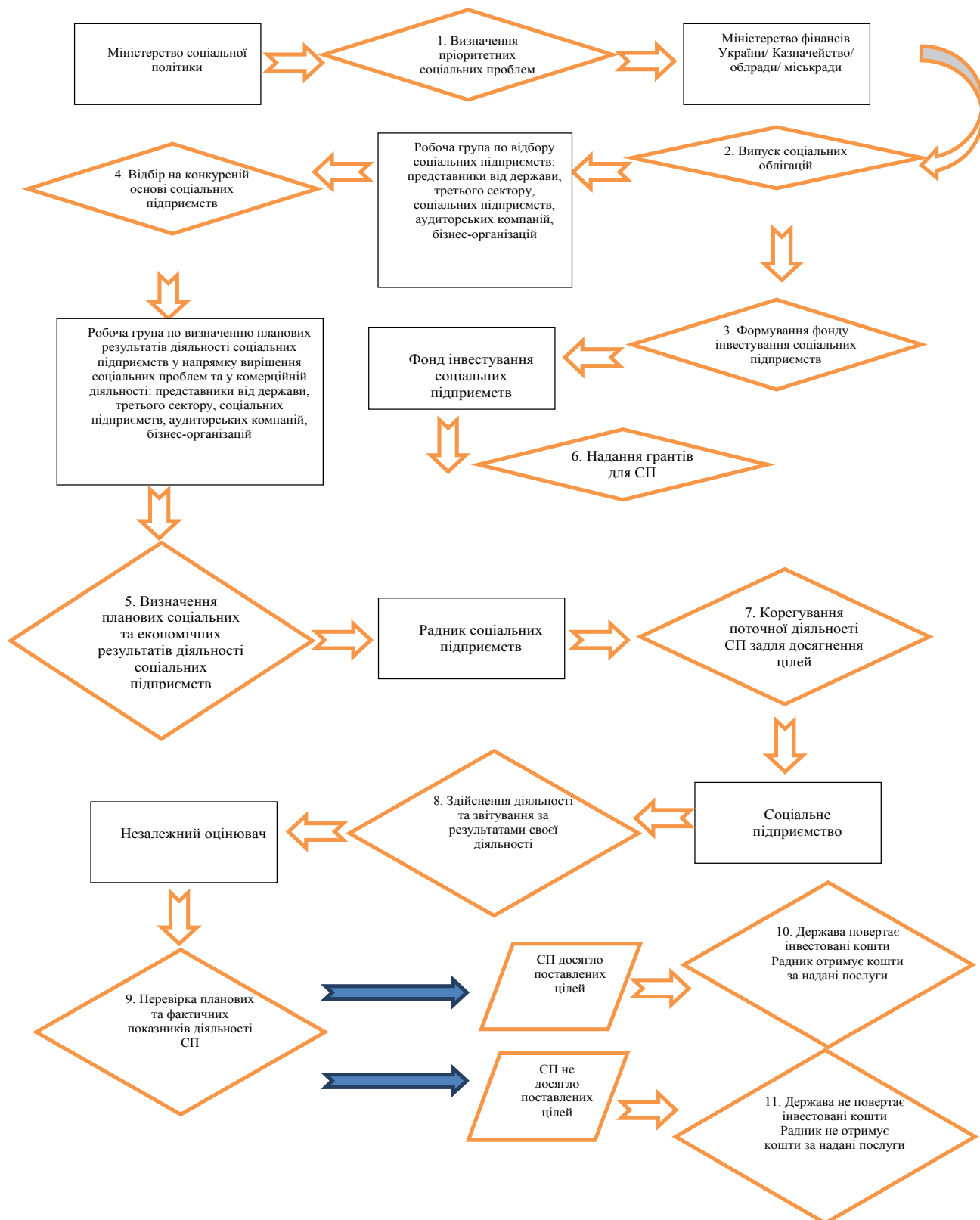

Рис. 1. Механізм впровадження соціальних облігацій

Основними учасниками даного процесу будуть:

- Міністерство соціальної політики – визначення пріоритетних напрямки вирішення соціальних проблем на основі статистичних даних, міжнародних досліджень, при чому це ранжування може робитися для кожної області, оскільки різні адміністративні одиниці можуть мати різний ступінь прояву тої чи іншої соціальної проблеми.

- Міністерство фінансів України, Казначейство, облради, міськради – створюють і затверджують нормативно правові акти щодо випуску і розповсюдження соціальних облігацій, забезпечують випуск та розповсюдження соціальних облігацій.

- Робоча група – розробляє критерії відбору соціальних підприємств та здійснює такий відбір, визначає розмір необхідних інвестицій. До складу такої робочої групи мають входити представники від держави, громадських організацій, бізнес-організацій, потенційних бенефіціарів (інваліди, колишні алко- та наркозалежні, безхатченки тощо), соціальних підприємств, аудиторські компанії, що займаються соціальним аудитом. Окрім цього до обов'язків даної робочої групи буде входити визначення планових показників, яких має досягти соціальне підприємство протягом встановленого часового періоду (від 2 до 5 років). Варто зазначити, що даний процес повинен бути відкритим, а результати діяльності робочої групи – розміщуватися в Інтернет-мережі.

- Фонд інвестування соціальних підприємств формується з грошових коштів, що будуть отримані в результаті реалізації соціальних облігацій серед фізичних та юридичних осіб. Між соціальним підприємством та фондом укладається договір, де будуть прописані всі умови надання інвестицій.

- Радник соціальних підприємств надає консультативну допомогу соціальним підприємцям щодо шляхів досягнення ними планових показників та підвищення рівня їх ефективності. Його винагорода напряму залежить від результатів діяльності соціального підприємства.

- Соціальне підприємство – бізнес-організація, діяльність якої буде спрямована на вирішення соціальних проблем. Головне завдання ефективно використати наданні кошти, досягнути планових результатів та надавати щоквартальний звіт за результатами своєї діяльності.

- Незалежний оцінювач – організація чи група осіб, яка буде здійснювати оцінку діяльності соціального підприємства та порівнювати результати його діяльності із плановими показниками.

Отже, з вище зазначеного зрозуміло, що процес створення і реалізації соціальних облігацій є досить кропітким, разом з тим, залучення широкого кола стейкхолдерів може забезпечити ефективність та відкритість процесу використання інвестованих коштів.

Висновки. Соціально-економічна ситуація в Україні вимагає створення і впровадження нових механізмів та інструментів, які б сприяли покращенню фінансово-економічного та соціального становища, оскільки на даний момент держава не спроможна у повній мірі вирішувати соціальні та економічні проблеми. Аналіз закордонного досвіду показав, що значна частина європейських країн вже протягом тривалого часу створює умови для розвитку соціальної направленості економіки та бізнесу. Саме тому соціальні облігації та соціальні підприємства можуть стати дієвими інструментами залучення та ефективного використання приватних, корпоративних коштів для вирішення соціальних проблем в нашій державі, однак для цього необхідно створити відповідні законодавчі умови, розробити відповідні державні програми та стратегії, забезпечити прозорість та відкритість процесу відбору соціальних підприємств та процесу надання коштів і, що не менш важливо, процесу використання коштів соціальними підприємствами та процесу їх звітності щодо соціальних та економічних результатів.

Список використаних джерел

1. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: United Kingdom. European Commission. 2014. URL: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?>

docId=13001&langId=en

2. Wuttunee W., Chicilo M., Rothney R., Gray L. Financing Social Enterprise. An Enterprise Perspective. 2008. URL: <http://usaskstudies.coop/documents/social-economy-reports-and-newsletters/Financing%20Soc%20Enterprise-part%202.pdf>

3. Rykaszewski S., Ma M., Shen Y. Failure in Social Enterprises. SEE Change Magazine. 2013. URL: <http://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-rykaszewski-et-al.pdf>

4. Bugg-Levine A., Kogut B., Kulatilaka N. A New Approach To Funding Social Enterprises. Harvard Business Review. 2012. № 01. URL: <https://hbr.org/2012/01/a-new-approach-to-funding-social-enterprises>

5. Wuttunee W., Rothney R., Gray L. Financing Social Enterprise. A Scan of Financing Providers in the Manitoba, Saskatchewan, and Northwestern Ontario Region. 2008. URL: http://ecommons.uwinnipeg.ca/bitstream/handle/10680/402/Report_CL2_02a.pdf?sequence=1

6. Shaffer D. Growth Financing for Social Enterprises: 5 Options and How to Make Them Work for You. 2015. URL: <http://www.triplepundit.com/2015/02/growth-financing-social-enterprises-5-options-make-work/>

7. R. Young D., Grinsfelder M. C. Social Entrepreneurship and the Financing of Third Sector Organizations. Journal of Public Affairs Education. 2011. Vol. 17. No. 4. P. 543-567. URL: <http://www.jstor.org/stable/23036126>

8. Achleitner A-K., Spiess-Knafl W., Volk, S. The financing structure of social enterprises: conflicts and implications. Int. J. Entrepreneurial Venturing. 2014. Vol. 6. No. 1. P. 85-99. URL: <http://www.inderscienceonline.com/doi/pdf/10.1504/IJEV.2014.059404>

9. Segran G. Creative finance: funding the future of social enterprise. URL: <http://knowledge.insead.edu/csr/social-entrepreneurship/creative-finance-funding-the-future-of-social-enterprise-1176#WFJGYZqLiOmOhHY6.99>

10. Смаглій К. Зміни творить кожен з нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія / Смаглій К. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014. – 207 с.

11. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования / отв. ред. А. А. Московская ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. – 284 с.

12. Alcock P., Millar R., Hall K., Lyon F., Nicholls A., Gabriel M. Start-up and Growth: National Evaluation of the Social Enterprise Investment Fund (SEIF). 2012. URL: <http://www.birmingham.ac.uk/generic/tsrc/documents/tsrc/reports/SEIF/SEIFevaluationreport-December2012.pdf>

13. Sources of funding for social enterprises/ Welsh Social Enterprise Coalition. Wales Co-operative Centre Canolfan Cydweithredol Cymru. URL: <http://www.walescooperative.org/sources-of-funding-for-social-enterprises>.

14. Social economy and social entrepreneurship – Social Europe guide. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. Volume 4. 108 p. URL : <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=10027&langId=en>

15. Облігації внутрішньої державної позики «Військові облігації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/baneryi/umov-pridbannya-ovdp/obligatsii-vnutr-derjavnoi-poz>.

16. Українці придбали "військові" облігації на 70,1 млн грн [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу : <http://www.rbcua.com/ukr/news/ukrainsy-priobreli-voennoye-kaznacheyskie-obyazatelstva-08102014164400>

17. Волонтерський рух в Україні [Електронний ресурс] / GfK Ukraine. – 2014. – Режим доступу : http://www.gfk.com/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf

18. World Giving Index 2014. A global view of giving trends [Електронний ресурс] / Charities Aid Foundation. 2014. – Режим доступу : https://www.cafonline.org/pdf/CAF_WGI2014_Report_1555AWEBFinal.pdf

19. Callanan L., Law J., Mendonca L. From Potential to Action: bringing social impact bonds to the US. 2012. URL: <http://mckinseysociety.com/social-impact-bonds/>
  20. Pay for success: investing in what works. 2012. URL: <http://payforsuccess.org/resources/pay-for-success-white-house-convening>
  21. Von Glahn D., Whistler C. Pay for Success Programs: An Introduction. Policy & Practice. 2011. URL: http://www.thirdsectorcap.org/articles/policy_practice_pay_for_success.pdf
  22. The Case for Development Impact Bonds. Cardno Emerging Markets (Australia) Pty Ltd, METIS Analytics Pte Ltd. 2014. URL: <http://www.aph.gov.au/DocumentStore.ashx?id=55612fa6-40f2-4929-a7e1-9e926bb4de67&subId=252434>
  23. Investing in Social Outcomes: Development Impact Bonds. The Report of the Development Impact Bond Working Group. Center for Global Development, Social Finance. 2013. URL: <http://www.cgdev.org/publication/investing-social-outcomes-development-impact-bonds>
-

ВІВЧАР О. Й.

к. е. н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

КАЩИШИН В. М.

асистент

Національний університет «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ ТА БОРГОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

В статті висвітлено сутність державного кредиту України, досліджено стан та тенденції державного боргу, вказані наслідки, які має його динаміка на економіку країни та пошук нових шляхів виходу з боргової ями в період фінансово-економічної кризи.

Ключові слова: державний кредит, державний борг, реструктуризація боргу, управління державним кредитом.

ВІВЧАР О. И.

к. э. н., доцент

Национальный университет «Львовская политехника»

КАЩИШИН В. М.

ассистент

Национальный университет «Львовская политехника»

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КРЕДИТ И ДОЛГОВАЯ ПОЛИТИКА В УКРАИНЕ

В статье освещена сущность государственного кредита Украины, исследованы состояние и тенденции государственного долга, указаны последствия, которые имеет его динамика на экономику страны и поиск новых путей выхода из долговой ямы в период финансово-экономического кризиса.

Ключевые слова: государственный кредит, государственный долг, реструктуризация долга, управления государственным кредитом.

VIVCHAR O. I.

candidate of economical sciences, associate professor

Lviv Polytechnic National University

CASESIN V. M.

assistant

Lviv Polytechnic National University

NATIONAL CREDIT AND DEBT POLICY IN UKRAINE

The article reflects the nature of government loan of Ukraine, investigated the status and trends of public debt, the consequences of its dynamics on the economy and the search for new ways out of the debt during the financial crisis.

Keywords: state credit, government debt, debt restructuring, government loan.

---

vivchar63@mail.ru, kvm-lviv@mail.ru

Постановка проблеми. Всі країни світу, здійснюючи економічні перетворення, потребують великих капіталовкладень. Україна впродовж 23 років нехтувала потребою здійснення суспільних перетворень, яких вимагали виклики сучасності, а це призвело до деградації як в політико-правовій, так і в соціально-економічних сферах, поставило під загрозу суверенітет держави. В сьогоденних умовах, коли українське суспільство здійснило спробу радикального оновлення, Україна стала на порозі військової агресії і втрати незалежності самої держави. Виходом з такої складної ситуації, в якій опинилася наша держава, є нагальна потреба у здійсненні ефективних реформ та стабільного економічного зростання. Вирішення цих завдань є неможливим без значних капіталовкладень, мобілізація

яких потребує як внутрішніх так і зовнішніх запозичень, тому сучасна фінансова політика держави повинна оптимізувати і забезпечити прозоре ефективне використання власних і залучених фінансових ресурсів. Одним із інструментів розв'язання фінансових проблем та пошуків економічної кон'юнктури є державний кредит, який в свою чергу, обслуговує як економічні інтереси держави, так і опосередковує зв'язки між державним бюджетом і всіма сферами економіки. Завдяки вмілому використанню державного кредиту у бюджетній політиці ефективно використовуватимуться грошові заощадження населення і підприємців, стримуватимуться інфляційні процеси, забезпечуватимуться інвестиційно-інноваційний розвиток економіки та фінансової системи загалом [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження щодо місця та ролі державного кредиту та державного боргу у фінансовій системі держави базуються на теоретичних фундаментальних розробках, напрацьованих упродовж століть відомими у світі вченими-економістами, серед яких варто відзначити К. Маркса, Р. Барро, Г. Моультона, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, К. Дітцеля, Дж. Кейнса, А. Лернера, Р. Масгрейва, Д. Рікардо, А. Сміта, Д. Юма та ін. Теоретичним засадам функціонування та практиці використання державного кредиту присвятили свої наукові праці видатні українські вчені-економісти: В. Андрущенко, В. Базилевич, О. Барановський, О. Василик, Т. Вахненко, А. Гальчинський, В. Геєць, М.І. Туган-Барановський, С. Юрій, О.Д. Рожко [1], О.О. Прутська [2], В.В. Бачинський[3], Т.П. Богдан [6], О. С. Новосьолова[7], Н.М. Печенюк[8], О.О. Дорошенко[9] та ін.

Цілі статті. Хоча існують величезні напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики, слід зауважити, що є потреба в її подальшому дослідженні, оскільки розвиток державного кредиту відбувається в умовах, коли економіка України переживає найжорстокішу кризу і процеси системного руйнування економіки, спровоковані військовим конфліктом на Донбасі, девальвацією гривні, торговельними обмеженнями з боку Росії. Відповідно, це визначає пошук нових шляхів побудови ефективної системи управління державним боргом, перетворення державних запозичень на дієвий інструмент стабілізації соціально-економічного розвитку, а відтак фінансова підтримка міжнародних фінансових організацій.

Виклад основного матеріалу. Державний кредит є складовою частиною фінансової системи кожної держави і активно використовується нею з метою збалансованості бюджетно-фіскальної та грошово-кредитної політики.

В сучасній економічній літературі державний кредит розглядають з різних позицій:

- в соціальному плані державний кредит може виступати як інструмент перерозподілу фінансових ресурсів;
- в загальноекономічному плані державний кредит являється дієвим інструментом структурної перебудови промисловості, конверсії виробництва, підтримки вітчизняних монополій на міжнародних ринках;
- в якості підсистеми державної фінансової системи кредит забезпечує формування і використання централізованих грошових фондів держави, тобто державного бюджету і позабюджетних фондів всіх рівнів;
- як фінансова категорія державний кредит виконує дві функції: фіскальна і регулююча. Фіскальна функція забезпечує формування централізованих грошових фондів держави. Регулююча функція державного кредиту полягає у регулюванні грошового обігу за допомогою здійснення операцій на ринку цінних паперів (купівля-продаж державних цінних паперів Національним банком України з метою їх розміщення на відкритому ринку), що впливає на пропозицію грошей і відповідно на позичковий процент [2].

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до таких узагальнень: державний кредит — це сукупність економічних відносин, що виникають між державою та фізичними або юридичними особами (фінансово-кредитними установами, корпораціями, іноземними урядами, міжнародними фінансовими організаціями і приватними особами) щодо мобілізації додаткових грошових коштів на кредитній основі, тобто на умовах зворотності, строковості

та платності, в процесі формування загальнодержавного фонду фінансових ресурсів, в яких держава може бути як позичальником, кредитором або гарантом [3].

Управління державним кредитом може розглядатися у вузькому і широкому розумінні.

Управління державним кредитом в широкому розумінні – це формування одного з елементів фінансової політики держави, пов'язаної з його діяльністю в якості позичальника, кредитора і гаранта. Воно повинно відповідати цілям і критеріям і є частиною державної фінансової політики.

Управління державним кредитом у вузькому розумінні – це сукупність дій по підготовці до випуску і розміщенню боргових зобов'язань держави, регулювання ринку державних цінних паперів, обслуговуванню і погашенню державного боргу, надання кредитів і гарантій. Регулюють і здійснюють цю діяльність Міністерство фінансів і НБУ, які визначають загальний обсяг бюджетного дефіциту і характер позик, необхідних для його фінансування, розробляють кредитну політику та її інституційне забезпечення [2].

Отже, одним із основних засобів отримання додаткових фінансових ресурсів є державний кредит, тому дослідження державного кредиту є актуальним для України, так як у питаннях погашення якого держава стикається з певними проблемами і труднощами.

Існування державного кредиту призводить до появи державного боргу і необхідності чіткої системи управління ним.

В умовах значного зростання державної заборгованості і бюджетного дефіциту, державний борг являється однією з найбільш гострих проблем, що стримують соціально-економічне зростання країни. Розглянемо динаміку загального державного боргу України з 2010 по 2015 р. [4].

Таблиця 1

Державний і гарантований державою борг України за 2010–2015 рр. (млн грн.)

Дата	Загальна величина боргу	Абсолютне відхилення, (+/-)	Приріст, %	Зовнішній борг	Приріст, %	Внутрішній борг	Приріст, %
на 01.01.2010	316884,6	-	-	211751,7	-	105132,9	-
на 01.01.2011	432235,4	+115350,8	+36,4%	276745,6	+30,7%	155489,8	+47,9%
на 01.01.2012	473121,6	+40886,2	+9,5%	299413,9	+8,2%	173707,7	+11,7%
на 01.01.2013	515510,6	+42388,9	+9,0%	308999,8	+3,2%	206510,7	+18,9%
на 01.01.2014	584114,1	+68603,5	+13,3%	300025,4	-2,9%	284088,7	+37,6%
на 01.01.2015	1100564,0	+516449,9	+88,4%	611697,1	+103,9%	488866,9	+72,1%

Державний борг виникає в результаті фінансових запозичень держави, договорів та угод про надання кредитів і позик, пролонгації та реструктуризації боргових зобов'язань минулих років. В сукупність боргових зобов'язань держави включається також гарантований державою борг, що виникає в результаті прийнятих на себе державою гарантій за зобов'язаннями третіх осіб, або прийняті на себе державою зобов'язання третіх осіб.

Повністю структура державного і гарантованого державою боргу за даними Міністерства фінансів України на 01.01.2015 представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Структура державного і гарантованого державою боргу у 2015 р.

Борг (млн грн.)	Зовнішній		Внутрішній		Всього	
	Величина	Відсоток	Величина	Відсоток	Величина	Відсоток
Державний борг	485815,8	44,1%	461003,6	41,9%	946819,4	86,0%
Гарантований державою борг	125881,3	11,4%	27863,3	2,5%	153744,6	14,0%
Сукупний державний борг	611697,1	55,6%	488866,9	44,4%	1100564,0	100,0%

Важливий інтерес представляють результати порівняльного аналізу росту державного боргу України до ВВП.

Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України за 2010–2015 рр. (млн грн.)

Дата	Державний борг (всього)	Абсолютне відхилення, (+/-)	Приріст, %	Рік	Номинальний ВВП	Абсолютне відхилення, (+/-)	Приріст, %	Відношення (держ. борг/ ВВП)
за 2009	316885			за 2009	913345			34.7%
за 2010	432235	+115351	+36.4%	за 2010	1082569	+169224	+18.5%	39.9%
за 2011	473122	+40886	+9.5%	за 2011	1316600	+234031	+21.6%	35.9%
за 2012	515511	+42389	+9.0%	за 2012	1408889	+92289	+7.0%	36.6%
за 2013	584114	+68604	+13.3%	за 2013	1454931	+46042	+3.3%	40.1%
за 2014	1100564	+516450	+88.4%	за 2014	1566728	+111797	+7,7%	70,2%

Аналізуючи темпи приросту державного боргу за останні роки (рис. 1), ми спостерігаємо, що у 2010 р. відбувся приріст на 36,4%, або на 115351 млн грн, у 2011–2013 р. темп приросту державного боргу становив в середньому 9–13 %, при цьому бачимо, що приріст ВВП становив 21,6% у 2011 р., 7% у 2012 р. та 3,3% у 2013 р. За 2014 р. відбулося рекордне збільшення державного боргу, зростання становило 516450 млн грн, або 88,4% у порівнянні з попереднім роком. Отже, бачимо, що основною причиною зростання державного боргу в нашій країні є неспроможність фінансування соціальних програм та постійний дефіцит платіжного балансу країни, а в розвинених країнах світу основна маса запозичень спрямовується на реалізацію масштабних національних проектів, розвитку інфраструктури та перспективних галузей економіки, що в подальшому сприяло би зростанню ВВП.

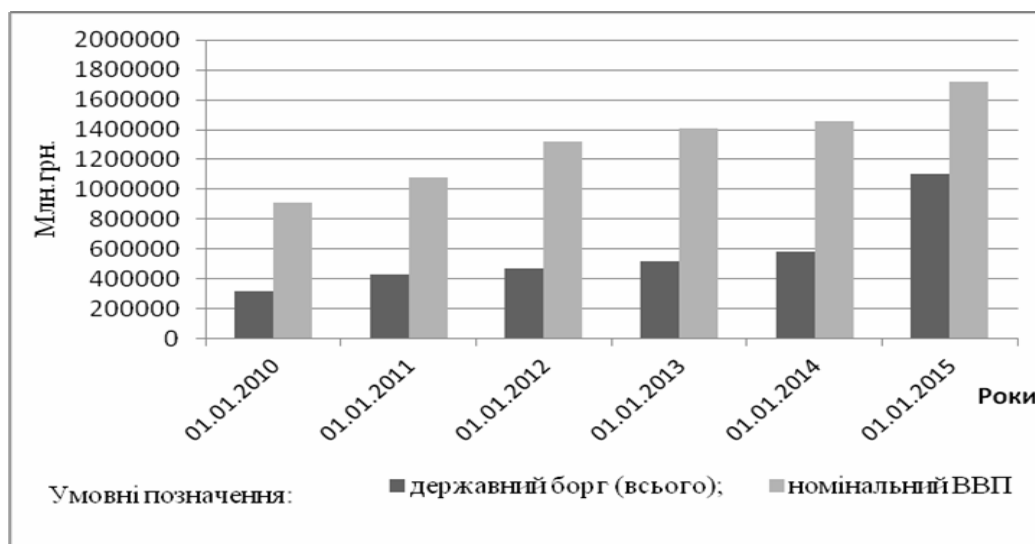

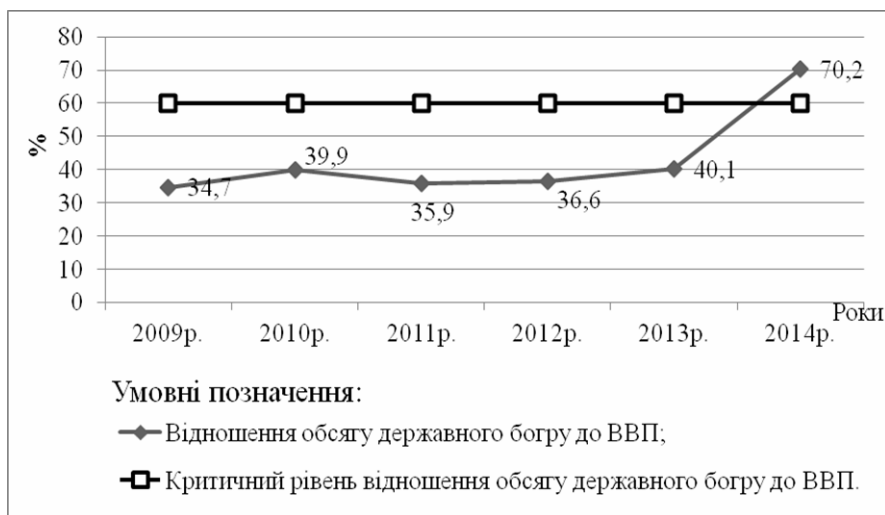
Рис. 1. Графічна інтерпретація динаміки державного боргу та номінального ВВП України за 2009–2014 рр.

Також як бачимо з рисунка 2 рівень державного боргу України на початок 2015 року зріс до 70,2% ВВП і перевищив критичну межу.

Україна з «безпечної» зони увійшла в «небезпечну», це ще раз доводить, що існуюча система використання державних запозичень не створювала умов для їх реального впливу на економічне зростання та інноваційний розвиток вітчизняної економіки, а лише покривала

поточні потреби у фінансових ресурсах і нарощувала розміри, як внутрішнього так і зовнішнього боргу, сприяла тому, що на сучасному етапі виникла ситуація, коли погашення боргів лягло важким тягарем на економіку України. Цей період можна назвати періодом загрози втрати боргової безпеки, унеможливленням уряду здійснення незалежної економічної політики. Тому, перед урядом, як ніколи гостро, стоїть завдання нової боргової стратегії, але без допомоги ззовні справитися з борговою ямою буде дуже важко.

Рис. 2. Співвідношення державного боргу до ВВП за 2009–2014 рр.

Наприкінці 2014 року Україні запропоновано три варіанти вирішення боргових проблем:

Варіант 1. Запропонований американським мільярдером і філантропом Джорджем Соросем. Він вважає, що в Україну Європа повинна вкласти \$20–50 млрд. Для порівняння, ті ж Афіни отримали на гасіння кризи близько 130 млрд. євро. По-перше, країну можна прокредитувати з європейських фондів допомоги державам-членам ЄС, в яких накопичилося понад \$60 млрд. По-друге, кредитна лінія МВФ може бути збільшена ще на \$13 млрд і перетворена у більш довгостроковий формат. По-третє, до процесу повинні підключитися Європейський інвестбанк, Світовий банк і ЄБРР. Плюс реструктуризація держборгу і допомогу в погашенні викуплених Росією бондів. Цих вливань Україні вистачило б на поповнення золотовалютних резервів, обслуговування зовнішніх боргів і проведення реформ.

Хоча, цей варіант є дуже привабливим для України, але в майбутньому він може завдати серйозних наслідків, що пов'язано з різким зростанням держборгу, який зараз вже перевищив допустиму межу 60% ВВП. Параметри бюджету-2015 передбачають граничну суму держборгу на рівні \$69 млрд, а якщо додати до них ще \$50 млрд, то співвідношення суверенного боргу до ВВП перевищить 100%. Навіть при нинішньому рівні держборгу Україні довелося б витратити на його обслуговування \$7–8 млрд у найближчі роки. Якщо план Сороса спрацює, виплати зростуть майже на третину. Єдина можливість впоратися з таким навантаженням на бюджет швидкі та ефективні реформи.

Варіант 2: дефолт. До кінця року уряд має виплатити зовнішнім кредиторам \$11 млрд. Але, якщо Росія, почне вимагати дострокового погашення єврооблігацій на \$3 млрд (плановий термін – грудень 2015 р.), а це дає їй право вимагати повернення всієї суми позики, як тільки держборг України перевищить планку в 60% ВВП, що вже і відбулося. І, якщо МВФ не збільшить суми кредиту і уряд отримає від фонду в 2015 – на початку 2016 р. \$12,5 млрд, то цих коштів не вистачить, щоб країна розрахувалась з кредиторами. Якщо МВФ вважатиме за потрібне дати нам ці кошти на повернення позики, ми розрахуємося з боргом, якщо ні – буде оголошений дефолт, – так вважає виконавчий директор "Case Україна" Дмитро Боярчук. Тоді й інші інвестори також зможуть вимагати дострокової

виплати валютних позик. І, навіть, якщо Україні доведеться назвати себе банкрутом, вона зможе списати значну частину боргів і послабити навантаження на бюджет, але тоді ми вимушені будемо сподіватися виключно на внутрішні резерви. Для вітчизняних позичальників стануть недоступні зовнішні ринки, уряд автоматично зупинить розвиток іноземних інвестицій і програми зовнішнього фінансування, можливий арешт українських активів в цілому світі і, відповідно, зниження політичного іміджу країни, яка оголосила курс на Європу. Виходом з такої складної ситуації може бути тільки проведення швидких та ефективних реформ.

Варіант 3: реструктуризація боргу. «Вона можлива у тому випадку, якщо Україна розплатиться достроково з Москвою і це може стати вагомим приводом для початку переговорів з іншими кредиторами, в тому числі з МВФ про реструктуризацію зобов'язань – їх пролонгування на кілька років і, можливо, часткове списання боргу», – вважає генеральний директор Українського кредитно-рейтингового агентства Станіслав Дубко. Переваги цього сценарію полягають в тому, що збережеться репутація нашої країни як надійного позичальника, продовжиться співпраця з міжнародними кредиторами і з'явиться можливість уникнути лавиноподібного збільшення зовнішнього боргу.

У Goldman Sachs вважають, що переговори про реструктуризацію зобов'язань можуть стартувати під час нинішнього перегляду програми МВФ. Провести реструктуризацію боргу Україна зможе лише за згодою всіх кредиторів. За умови, що ми погасимо борг Росії, зробити це буде цілком реально [5].

На початку 2015 року уряд України направив запит на отримання доступу до механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility; EFF) від Міжнародного валютного фонду. Про це заявила міністр фінансів Наталя Ярецько на Всесвітньому економічному форумі в Давосі. Механізм EFF передбачає довгострокову фінансову підтримку протягом чотирьох років. Глава МВФ Крістін Лагард підтвердила, що мова йде про заміну існуючої програми stand-by.

Програма stand-by вирішує короткострокові проблеми платіжного балансу країни: позика видається протягом 1,5–2 років, повертається – 3–5 років. Програма EFF дозволяє надати підтримку для виправлення структурних дисбалансів і проведення реформ. Позика видається протягом 3–4 років, повертається – 4–10 років. Процентна ставка – приблизно 3,5% річних [6].

Висновок. Україна, за часів своєї незалежності, ще ніколи не була в такому складному становищі. Україна переживає найжорстокішу економічну кризу, яка пов'язана як з військовим протистоянням на південному-сході країни (внесок Луганської і Донецької областей у ВВП України становив до недавнього часу 16%), так і з погіршенням відносин з Росією, дефіцитом бюджету, відсутністю реформ. Без ефективних і швидких змін Україна може остаточно відійти до категорії failed-state. А подальша імітація, напівкроки, квазі-реформи можуть призвести до того, що економічна криза ще більше загострюватиметься і тоді держава буде не в змозі в майбутньому виплачувати відсотки і повертати кредити, які не зможе пролонгувати.

Відповідно до результатів дослідження, вважаємо за необхідне оптимізувати механізм використання запозичених коштів та обирати більш доцільні сфери їх вкладення. Окрім, вкладання коштів у військову галузь, потрібно провести вкрай необхідні країні реформи, а саме: децентралізація і зміцнення засад самоврядування, енергозбереження і енергоефективність, повна прозорість державних фінансів, справедливе судочинство, дерегуляція і рішуча боротьба з корупцією, демонополізація і обмеження впливу олігархів, зміцнення платоспроможного внутрішнього ринку, інвестиції в пріоритетні галузі промисловості і сільського господарства, інвестиції у людський капітал, освіту і науку, розвиток вітчизняного товаровиробника, збільшення кількості робочих місць.

Список використаних джерел

1. Рожко О.Д. Державний кредит у забезпеченні інвестиційно-іноваційного розвитку

України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : referatu.com.ua/referats/7569/167556

2. Управління державним боргом : навч. посіб. / Прутська О. О., Сьомченков О. А., Гарбар Ж. В., Губанова Л. І., Руденко В. В. / за заг. ред. Прутської О. О. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 216 с.

3. Бачинський В. В. Сутність та особливості державного кредиту [Електронний ресурс] / В. В. Бачинський, О. В. Трофіменко / Буковинська державна фінансова академія. – Режим доступу : rusnauka.com>7_NMIV_2010/Economics/59818.doc.htm

4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua

5. Може, дефолт – це не так уже й погано? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.depo.ua/ukr/money/mozhet-defolt-eto-ne-tak-uzh-ploho--19012015120800>

6. Средство от дефолта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/news/~/343128>

7. Богдан Т.П. Боргова політика держави в умовах глобальної нестабільності / Т.П. Богдан // “Економіка України”. – 2013. – № 2 (615). – С. 4–17.

8. Новосьолова О. С. Генеза державного боргу України та вітчизняні тенденції боргової політики / О. С. Новосьолова // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2014. – Вип. 43. Ч. 2. – С. 143–147.

9. Печенюк Н. М. Напрями оптимізації управління зовнішнім державним боргом України шляхом використання зарубіжного досвіду / Н. М. Печенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 270–274.

10. Дорошенко О. О. Державний борг України: сутність та методи управління / О. О. Дорошенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 20. – С. 14–18.

МАКЕДОН В. В.

к. е. н., доцент

Український державний хіміко-технологічний університет

КОРНЄЄВ М. В.

к. е. н., доцент

Українська академія банківської справи Національного банку України

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ РЕАЛЬНОГО І ФІНАНСОВОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто теоретичні засади взаємодії реального і фінансового секторів економіки в умовах поступової її фінансіалізації. Досліджено ключові засади відриву фінансового сектору економіки від її реального сектору. Виокремлено етапи та передумови взаємодії фінансового та реального секторів в умовах фінансіалізації економіки. Систематизовано ключові форми взаємозв'язків (взаємодії) фінансового та реального секторів економіки. Визначено змішану форму міжсекторних взаємозв'язків в умовах фінансіалізації економіки.

Ключові слова: дивергенція, конвергенція, взаємодія, взаємозв'язок, реальний сектор, фінансовий сектор, фінансіалізація.

МАКЕДОН В. В.

к. э. н., доцент

Украинский государственный химико-технологический университет»

КОРНЄЄВ М. В.

к. э. н., доцент

Украинская академия банковского дела Национального банка Украины

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ РЕАЛЬНОГО И ФИНАНСОВОГО СЕКТОРОВ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены теоретические основы взаимодействия реального и финансового секторов экономики в условиях постепенной ее финансовализации. Исследованы ключевые аспекты отрыва финансового сектора экономики от ее реального сектора. Выделены этапы и предпосылки взаимодействия финансового и реального секторов в условиях финансовализации экономики. Систематизированы ключевые формы взаимосвязей (взаимодействия) финансового и реального секторов экономики. Определена смешанная форма межсекторных взаимосвязей в условиях финансовализации экономики.

Ключевые слова: дивергенция, конвергенция, взаимодействие, взаимосвязь, реальный сектор, финансовый сектор, финансовализация.

MAKEDON V. V.

candidate of economic sciences, associate professor

Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnipropetrovsk

KORNEEV M. V.

candidate of economic sciences, associate professor

Ukrainian Academy of Banking of The National Bank of Ukraine

FEATURES OF INTERACTION OF THE REAL AND FINANCIAL SECTORS OF ECONOMY

In the article has been considered the theoretical principles of interaction between the real and financial sectors of the economy in a gradual financialization. Investigated the key principles of the separation of the financial sector from real sector. There are determined stages and conditions of interaction financial and real sectors of economy in the terms of financialization. It has been systematized the relationships keys form of financial and real sectors of the economy. Determined mixed form of inter-sectoral linkages in terms of financialization of the economy.

Key words: divergence, convergence, cooperation, relationship, real sector, financial sector, financialization.

Постановка проблеми. Позиції вчених стосовно засад взаємодії фінансового та реального секторів економіки (особливо в умовах її фінансіалізації), її передумов та форм неоднозначні. При цьому, одна група вчених стверджує про конвергентні (зближення, взаємозв'язок) аспекти такої взаємодії, інші – дивергентні (відрив) або ж змішані. Дотепер дискусійною залишається й точка зору вчених стосовно поділу секторів економіки на фінансовий та реальний, можливості співвідношення таких секторів, аспектів їх взаємодії. Відсутність єдності у позиціях ряду науковців актуалізує питання вдосконалення існуючих засад взаємозв'язку (взаємодії) фінансового та реального секторів економіки (особливо в умовах її фінансіалізації).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії реального і фінансового секторів економіки, передумови та форми такої взаємодії розглядалися у працях ряду вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як Э. Галимова, Л. Алексеєнко, Г. Барсегов, О. Воробйова, Т. Гудзь, R. Dore, О. Зуєва, Г. Клейнер, А. Кравцова, И. Левина, I. Ломачинська, L. Menkhoff, P. Нурєєв, А. Пархоменко, Y. Reddy, P. Rose, N. Tolksdorf, J. Foster, D. Fraiser та ін. Але ж, на нашу думку, й дотепер недостатньо є обґрунтованими окремі аспекти такої взаємодії досліджуваних секторів (конвергентні, дивергентні, трансформація форм), її особливості в умовах поступової фінансіалізації економічних систем.

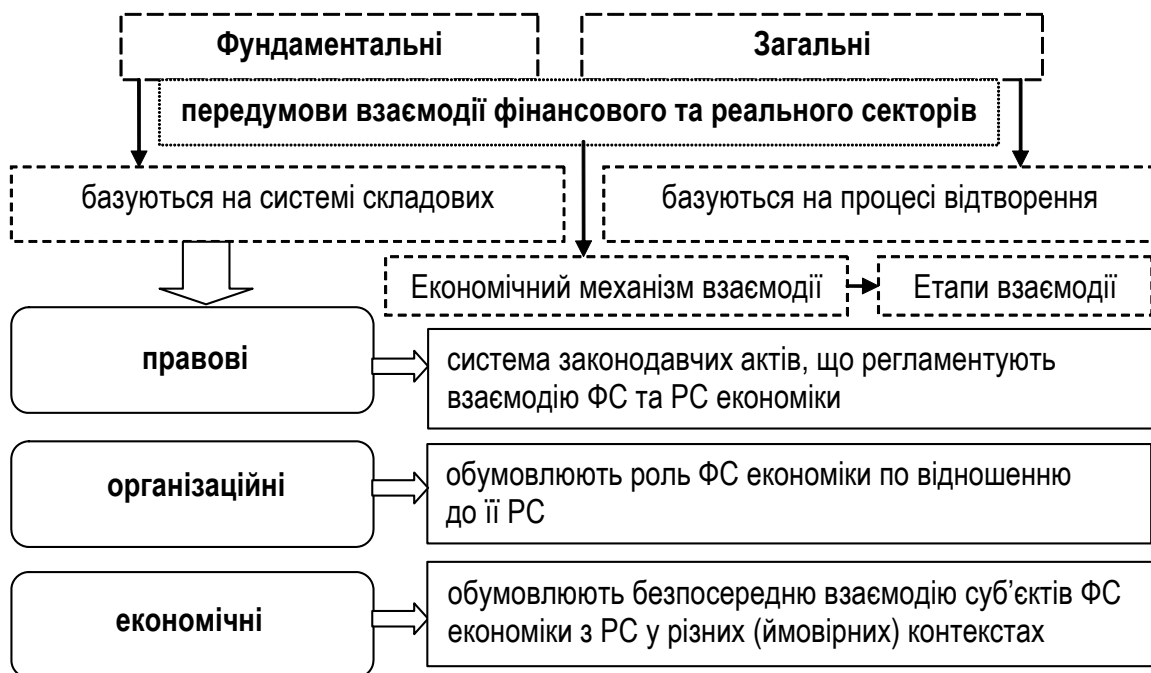
Метою статті є дослідження теоретичних основ взаємодії фінансового та реального секторів (РС) економіки, її передумов, етапів та форм в умовах фінансіалізації економіки, обґрунтування наявності системи міжсекторних взаємозв'язків та їх інноваційних змішаних (комплексних) форм в умовах превалювання фінансового сектору (ФС) економіки над її реальним.

Виклад основного матеріалу. Зарубіжна наукова думка схиляється до такої позиції, що причини відриву РС і ФС обумовлюються як глобалізаційними аспектами, так й інтернаціоналізацією економік [3, с.10–15; 5, с.153–156; 7; 14; 15]. Додатковими чинниками такого відриву може виступати порушення міжсекторної стійкості, лібералізація ФС, процеси перенакопичення капіталу у РС та неефективне його використання. Дивергенція може одночасно негативно впливати на досліджувані сектори шляхом негативної динаміки змін у їх ключових показниках (при цьому можуть погіршуватися значення окремих параметрів, спотворюватись їх структура, з'являться мильні фінансові бульбашки, посилюватись волатильність окремих індикаторів, наставати систематичні прояви кризових явищ) [14, с.30–37]. На противагу дивергенції вітчизняні [8, с.140–142] та зарубіжні [5; 7; 14] вчені розглядають міжсекторну конвергенцію, обумовлюють її причини, наслідки тощо. Наявність дивергентних та конвергентних засад у функціонуванні ФС та РС економіки доводить існування міжсекторних взаємозв'язків (взаємодії). Однозначно має право на існування такий міжсекторний взаємозв'язок (взаємодія) в умовах фінансіалізації економіки, але остання буде впливати на зміну характеру такого взаємозв'язку (такої взаємодії) та змінювати відповідні міжсекторні пропорції [3, с.9–15; 4; 5; 7, с.85–102].

Надалі дослідимо особливості міжсекторного взаємозв'язку в умовах виникнення явища фінансіалізації економіки та його тенденції. Спочатку, при вже функціонуючому РС в економіці виникає ФС. При цьому РС економіки виступає основою, джерелом ФС, структура потреб РС визначає цілі ФС економіки. Надалі, з плином часу ФС починає активно розвиватись та поступово 'перетягувати' частку РС економіки. При цьому, паралельний динамічний інноваційний та інфраструктурний економічний розвиток обумовлює збільшення обсягів фінансових трансакцій. За окремим сценарієм, ріст норми заощаджень не призводить до зростання РС, заощадження трансформуються в спекулятивний капітал, що більш прискорює розвиток ФС порівняно з РС (виникає явище фінансіалізації економіки). Поширюється ступінь міжсекторного відриву [3, с.13-14; 5; 7]. Результати аналізу стану розвитку національних секторів (ФС, РС) свідчать про досить слабкий рівень міжсекторного

взаємозв'язку (вчені цей факт пов'язують з практичною відсутністю балансів інтересів суб'єктів досліджуваних секторів, посиленням нерівноважності між секторами економіки), про тенденції превалювання ФС економіки над її РС [2; 4; 8, с.140–146].

Теоретично, міжсекторна взаємодія пов'язана з системою відносин між суб'єктами цих секторів (у контекстах розподілу, використання ресурсів та надання ряду послуг). Додатково така взаємодія характеризується неоднорідністю передумов виникнення (рис. 1), базується на комплексному підході. Слід зазначити, що на першочерговому з етапів взаємодії досліджуваних секторів узгоджуються економічні інтереси їх суб'єктів (як правило, більш довгострокові для суб'єктів РС та менш строкові – для суб'єктів ФС), у рамках наступного етапу реалізується безпосередньо механізм перетоку ресурсів для забезпечення РС економіки необхідним капіталом (класично функцію такого забезпечення виконують сегменти ФС економіки) [5, с. 155-156; 6]. На нашу думку, в умовах фінансіалізації економіки послідовність останнього етапу порушується у зв'язку зі зміною ролі ФС економіки по відношенню до її РС.

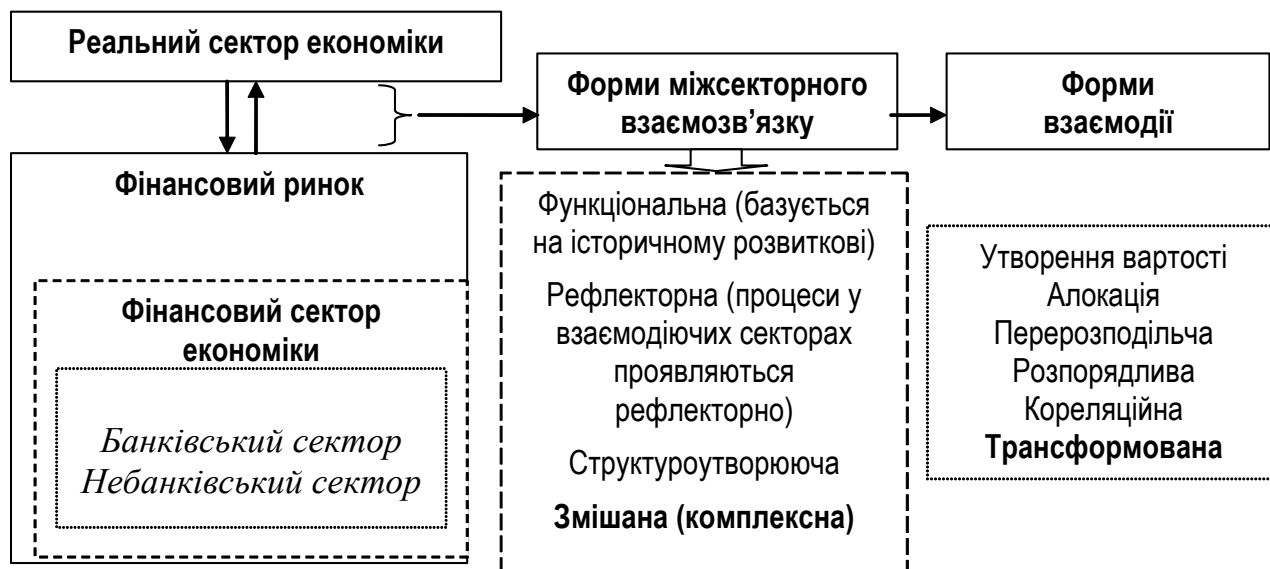
Рис. 1. Передумови взаємодії фінансового та реального секторів економіки (складено на основі [5, с.153-156; 6; 7, с.85–102; 8])

Виходячи з наведеного вище та враховуючи позиції вітчизняних та зарубіжних науковців, систематизуємо форми міжсекторного взаємозв'язку (взаємодії) в умовах фінансіалізації економіки (рис. 2).

Класично, ФС трансформує заощадження в інвестиції та відповідає за їх перетік у РС економіки. Основу ФС в умовах його превалюючої ролі над РС, як правило, складають інвестиції, кредити та спекуляції у контексті руху капіталу. Міжсекторна взаємодія у цьому аспекті проявляється через рух капіталу між суб'єктами досліджуваних секторів. ФС у контексті взаємодії з РС, як правило, виконує передавальну функцію щодо її реалізації, має інвестиційне призначення та відповідає за розв'язання задач розвитку РС економіки. При цьому, як правило, формами міжсекторної взаємодії (у контексті функціонального взаємозв'язку досліджуваних секторів) виступають утворення вартості та алокація [1; 5, с.153–156; 7, с.83–103; 10]. Стосовно алокації, то вченими виділяються окремі стимули до неї (для суб'єктів ФС та РС економіки). Окремі приклади таких стимулів наведено у праці [7, с. 88–92].

Зазначимо, що форми взаємозв'язку ФС та РС економіки в умовах її фінансіалізації можуть проявлятися у змішаному (комплексному) вигляді (тобто у непропорційній

комбінації функціональної, рефлекторної та структуроутворюючої форм). Як приклад, структуроутворююча форма, що насамперед пов'язана з еволюцією структури суб'єктів досліджуваних секторів економіки, активними процесами злиттів та поглинань може корелювати з рефлекторною формою та утворювати, в свою чергу, змішану (комплексну) форму міжсекторного взаємозв'язку. В умовах фінансіалізації економічних систем, на нашу думку, найбільш ефективною буде виступати саме змішана форма взаємозв'язку ФС та РС економіки, оскільки вона дозволить оптимізувати прояви її негативних наслідків. Припускаючи існування змішаної (комплексної) форми міжсекторного взаємозв'язку в умовах фінансіалізації економіки, окремі трансформації можливі й у контексті форм взаємодії досліджуваних секторів економіки, які зазначено на рисунку 2. Загалом, перехід до змішаної форми міжсекторних взаємозв'язків обумовлює активне перетікання ресурсів з РС економіки у ФС. При цьому посилення ролі ФС економіки порівняно з РС характеризується виникненням такого явища, як фінансіалізація економіки. З плином часу проявляються та накопичуються дисбаланси руху фінансових ресурсів в економіці (як обумовлені її фінансіалізацією). Саме в цей період у якості провідної форми взаємодії досліджуваних секторів виступає трансформована форма міжсекторної взаємодії, яка тісно корелює з алокаційною [5, с.153–156; 7, с.84–102; 9].

Рис. 2. Форми взаємозв'язку (взаємодії) фінансового та реального секторів економіки (складено на основі [1; 5; 7; 10, 11, 12, с. 9–10; 13; 16])

Висновки. Ефективне функціонування ФС та РС економіки, їх відповідна взаємодія мають важливе значення у розвитку економічних систем. Актуальним завданням виступає вивчення ключових аспектів взаємодії ФС і РС секторів економіки саме в умовах її фінансіалізації. На підставі проведеного дослідження нами було розглянуто засади класичної взаємодії ФС і РС економіки та такої взаємодії в умовах фінансіалізації, вивчено ключові аспекти відриву ФС економіки від її РС, виокремлено етапи, передумови та форми взаємозв'язку (взаємодії) ФС та РС (класичні та в умовах фінансіалізації економіки), обґрунтовано найбільш ефективну форму міжсекторних взаємозв'язків.

Список використаних джерел

1. Авдокушин Е.Ф. Финансовая экономика в системе новой мировой экономики / Е.Ф. Авдокушин // Философия хозяйства. – 2007. – № 6. – С. 18.
2. Алексеенко Л.М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи : монографія / Л.М. Алексеенко. – К. : Вид. буд-к «Максимум»; Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 424 с.

3. Барсегов Г.Г. Дивергенция финансового сектора и реального сектора экономики: гипотеза и реальность / Г.Г. Барсегов // Вестник СГСЭУ. – 2010. – № 3 (32). – С. 9–15.
  4. Воробйова О.І. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України : монографія / О.І. Воробйова. – Київ – Сімферополь : ВД «АРІАЛ», 2010. – 396 с.
  5. Зуева О.А. Взаимосвязь реального и финансового секторов экономики / О.А. Зуева, О.С. Зыбин // Экономика и предпринимательство. – 2013. – № 12/2. – С. 153–156.
  6. Клейнер Г.Б. Развитие теории экономических систем и ее применение в корпоративном и стратегическом управлении / Г.Б. Клейнер. – М. : ЦЭМИ РАН, 2010. – 59 с.
  7. Левина И. К вопросу о соотношении реального и финансового секторов / И. Левина // Вопросы экономики. – 2006. – № 9. – С. 83–103.
  8. Ломачинська І. А. Вплив конвергенції фінансового та реального секторів на розвиток національної економіки України / І. А. Ломачинська, А. О. Кравцова // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2012. – Т. 17. Вип. 2. – С. 139–146.
  9. Нуреев Р. М. Очерки по истории институционализма : монография / Р.М. Нуреев, Ю.В. Латов. – Ростов-на-Дону : Изд-во «Содействие-XXI век»: Гуманит. перспективы, 2010. – 415 с.
  10. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; пер. с англ. В.С. Автономова, Ю.В. Автономова, Л.А. Громовой и др. – М. : «Эксмо», 2007. – С. 460–461.
  11. Dore R. Financialization of the global economy. *Industrial and Corporate Change*. 2008. Volume 17. № 6. P. 1097–1112.
  12. Foster J.B. Financialization of Capitalism. *Monthly Review*. 2007. № 11. P. 8–10.
  13. Menkhoff L., Tolksdorf N. Financial Market Drift: Decoupling of the Financial Sector from the Real Economy. Germany, Springer, 2001. P. 8–17.
  14. Reddy Y. Financial sector regulation and macroeconomic policy. First CAFRAL-BIS international conference on «Financial sector regulation for growth, equity and stability in the post-crisis world». Mumbai, 15 November, 2011. *BIS Papers*. 2012. № 62. January. P. 29–37.
  15. Rose P., Fraiser D. *Financial Institutions*. Plano, Texas: Business Publication, 1988. P. 6–18.
  16. Korneyev M. V. The financial sector in terms of transition to the financial economy / M. V. Korneyev // Оралдын ғылым жаршысы. – Қазақстан, 2014. – № 28 (107). – P. 5–11.
-

БОЙЧУК А. А.

к. е. н., доцент
ПВНЗ "Хмельницький економічний університет"

БОЙЧУК В. О.

к. т. н., доцент
Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ

В статті розглянуто актуальні питання обслуговування та зберігання облікової інформації. Уточнено значення інформаційної системи обліку для прийняття управлінських рішень. Виділено основні проблеми вітчизняних інформаційних систем обліку. Визначено основні завдання комплексного підходу в організації технічного забезпечення обліку через його інформаційне забезпечення в сучасних умовах. Надано пропозиції з удосконалення організації системи обслуговування та зберігання облікової інформації шляхом покращення нормативно-правової бази щодо електронного обліку і документації та відображення відповідних витрат на рахунках обліку.

Ключові слова: інформаційна система, облік, інформаційне забезпечення, документ, управлінське рішення.

БОЙЧУК А. А.

к. э. н., доцент
ПВУЗ "Хмельницкий экономический университет"

БОЙЧУК В. А.

к. т. н., доцент
Хмельницкий национальный университет

ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УЧЕТА

В статье рассмотрены актуальные вопросы обслуживания и хранения учетной информации. Уточнено значение информационной системы учета для принятия управленческих решений. Выделены основные проблемы отечественных информационных систем учета. Определены основные задачи комплексного подхода в организации технического обеспечения учета через его информационное обеспечение в современных условиях. Даны предложения по совершенствованию организации системы обслуживания и хранения учетной информации путем улучшения нормативно-правовой базы электронного учета и документации и отражения соответствующих расходов на счетах учета.

Ключевые слова: информационная система, учет, информационное обеспечение, документ, управленческое решение.

BOYCHUK A. A.

candidate of economical sciences, associate professor
Private Institution of Higher Education "Khmelnysky Economical University"

BOYCHUK V. O.

candidate of technical sciences, associate professor
Khmelnysky National University

PROBLEMS OF INFORMATION PROVIDING OF ACCOUNTING

In article actual questions and storage service account information were considered. The accounting information value system for management decisions was specified. The main problems of domestic accounting information systems were allocated. The main task of a comprehensive approach to the organization of logistics accounting through its information security in modern conditions was defined. The proposals to improve the organization of the maintenance and storage of accounting information by improving the regulatory framework on electronic records and documents and display the related costs in the accounts were done.

Key words: information system, accounting, information providing, document, management solutions.

---

bo_antonina@ukr.net, gorboy_888@mail.ru

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в системі економічних відносин, потребують реформування організації бухгалтерського обліку шляхом подальшого вдосконалення організації інформаційного забезпечення обліково-аналітичної системи підприємств.

Особливості інформаційного забезпечення організації обліку вітчизняних підприємств та недостатнє знання їхнім керівництвом завдань, які мають вирішуватись викликають необхідність пошуку науковцями й бухгалтерами-практиками шляхів його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації інформаційного забезпечення обліку знайшли відображення в працях вчених: С. О. Левицької., О.О. Осадчої, М.В. Корягіна, М.Т. Білухи, Т.В. Мікітенко, В. Муравського та інших.

Значний внесок у розвиток теоретичних та практичних аспектів організації інформаційного забезпечення обліку зробили автори публікацій в наукових фахових виданнях та дисертацій [1–8].

Проте, питання організації обслуговування та зберігання облікової інформації залишаються актуальними в умовах одночасного існування документів в паперовому та електронному вигляді та постійному розвитку новітніх інформаційних технологій.

Постановка завдання. Метою даної статті є надання окремих пропозицій з удосконалення організації зберігання та обслуговування облікової інформації для покращення системи управління підприємства.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- уточнити значення інформаційного забезпечення обліку в забезпеченні апарату управління інформацією для прийняття управлінських рішень;
- розглянути окремі проблеми організації обслуговування та зберігання облікової інформації та запропонувати основні шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація інформаційного забезпечення обліку уможливорює розмежування різних функцій обліку з метою усунення дублювання розв'язування одних і тих самих задач.

Роль та значення інформаційної системи обліку в науковій літературі розглянуто досить детально. Виділено такі основні проблеми вітчизняних інформаційних систем обліку: питання адаптації обраної інформаційної системи до особливостей організації обліку певного підприємства, що вимагає додаткових грошових та трудових витрат; періодичність оновлення після адаптації типової конфігурації шляхом програмування; вартість інформаційних систем та додаткові витрати на абонентську плату за обслуговування та зберігання інформації [2].

Вирішення цих проблем, на думку авторів, можливе через використання комплексного підходу до організації бухгалтерського обліку в умовах автоматизованої обробки інформації.

Автори погоджуються з тим, що комплексний підхід в організації інформаційне забезпечення в сучасних умовах має реалізовуватися у вирішенні таких завдань: класифікація типів комплексів завдань, а також завдань інформаційної системи обліку, контролю та аналізу; відокремлення ієрархічних рівнів, які вирішуються в інформаційній системі обліку; встановлення умов і меж чинності інформаційної системи обліку; побудова концептуальної моделі автоматизованої обробки облікової інформації; створення інформаційної мови бухгалтера, яка дасть змогу користувачеві працювати в діалоговому режимі; організація автоматизованої системи дослідження; прогнозування господарсько-фінансової діяльності підприємства; розробка сучасних засобів спілкування в діалоговому режимі з інформаційною системою обліку, контролю і аналізу; створення на основі комплексного підходу автоматизованої системи прийняття управлінського рішення [2].

Застосування комп'ютерної техніки вносить значні зміни в організацію бухгалтерського обліку, зумовлені зміною способів обробки первинних облікових даних, високою швидкістю надання звітної інформації через раціональне упорядкування облікових даних, одноразове їх отримання та багаторазову передачу і використання. Комп'ютеризація обліку покликана підвищити роль бухгалтерського обліку як функції управління, тому що

обчислювальна техніка з допоміжного засобу перетворюється на визначний фактор організації обліку, змінюючи не тільки його форму, але й технологію. Так, комп'ютерні системи бухгалтерського обліку як складові інформаційних систем автоматизації управління використовують єдину базу даних для вирішення оперативних підприємницьких та облікових завдань. При комплексній комп'ютеризації обліку та управління відмінності між фінансовим, управлінським, податковим обліком або між оперативним та бухгалтерським полягають в різних процедурах обробки інформації, що знаходиться в інформаційній базі даних підприємства.

Проте, системи великих обсягів даних (Big Data) сьогодні не відповідають повною мірою вимогам інформаційної системи обліку. Вирішенню в деякій мірі цієї проблеми буде сприяти подальший розвиток інформаційних технологій.

Значне збільшення та постійне накопичення в останні роки обсягів облікової інформації, як в паперовому, так і в електронному вигляді, виникнення нових технологій аналізу даних підвищує вимоги щодо її зберігання.

Як відомо, вимоги до зберігання облікової інформації як в електронному, так і паперовому вигляді регламентуються діючими нормативно-правовими актами, але це питання є недостатньо урегульованим, особливо стосовно електронного обліку.

Віднесення витрат на обслуговування та зберігання облікової інформації і документів на окремий рахунок, яке пропонується авторами в науковій праці [8], дозволить чітко їх виділяти та контролювати. Проте, введення такого рахунку повинно не переобтяжувати облік, а лише підвищувати його аналітичність.

Висновки. Отже, підвищити рівень організації інформаційного забезпечення системи управління на підприємствах можливо лише за умови покращення обслуговування та зберігання облікової інформації через вдосконалення нормативно-правової бази.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку повинен стати пошук ефективних інструментів управління інформаційними ресурсами та шляхів економії робочого часу обліковців через створення відповідної організації інформаційного забезпечення обліку і застосування інтелектуальних технологій, а саме – удосконалення нормативно-правового регулювання питань електронного обліку та документації.

Список використаних джерел

1. Козак М.І. Автоматизація господарського обліку з використанням баз даних : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / М.І. Козак / Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки" УААН. – К., 2005. – 20 с.
2. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : [підручник] / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К., 2004. – 412 с.
3. Городянська Л. Особливості технічного забезпечення системи бухгалтерського обліку / Л. Городянська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 10. – С. 19–22.
4. Білуха М. Методологія бухгалтерського обліку в електронному середовищі / М. Білуха, Т. Микитенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 8. – С. 50–54.
5. Мельник Т. Електронний документообіг та електронний підпис / Т. Мельник // Бухгалтерський облік і аудит – 2008. – № 7. – С. 47–53.
6. Муравський В. Документування в умовах повної автоматизації обліку / В. Муравський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 5. – С. 48–52.
7. Бочуля Т. Обслуговування облікової інформації: архіви, база даних, системи великих обсягів даних (Big Data) / Т. Бочуля, К. Безверхий // Бухгалтерський облік і аудит – 2014. – № 8. – С. 29.
8. http://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=uk&u=http://zakon.rada.gov.ua/go/929_014&prev=/search%3Fq%3D%25D0%25BC%25D1%2596%25D0%25B6%25D0%25BD%25D0%25B0%25D1%2580%25D0%25BE%25D0%25B4%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B9%25D1%2581%25D1%2582%25%20

ПЕТРИШИНА Н. С.

викладач

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

КУХ А. І.

студентка

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ПОНЯТТЯ ТА ОЦІНКА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ (ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ)

У статті розглянуто нормативно-правову базу з питань обліку нематеріальних активів, розкрито поняття нематеріальних активів, підходи і методи оцінки ефективного їх використання. Запропоновано доповнити визначення терміна "нематеріальні активи", розподіляти нематеріальні активи за правами власності. Розглянуто застосування загальноприйнятих підходів та методів щодо оцінки вартості нематеріальних активів. Визначено, що переважну частку нематеріальних активів становлять об'єкти права інтелектуальної власності.

Ключові слова: нематеріальні активи, права власності, об'єкти інтелектуальної власності, права інтелектуальної власності.

ПЕТРИШИНА Н. С.

ст. преподаватель

ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

КУХ А. И.

студентка

ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

ПОНЯТИЕ И ОЦЕНКА НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ (ОБЪЕКТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ)

В статье рассмотрена нормативно-правовая база по вопросам учета нематериальных активов, раскрыто понятие нематериальных активов, подходы и методы оценки эффективного их использования. Предлагается дополнить определение термина "нематериальные активы", распределять нематериальные активы по правам собственности; рассмотрено применение общепринятых подходов и методов в оценке стоимости нематериальных активов. Определено, что подавляющую долю нематериальных активов составляют объекты права интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: нематериальные активы, права собственности, объекты интеллектуальной собственности, права интеллектуальной собственности.

PETRYSHYNA N. S.

senior lecturer

PIHE "Khmelnyskyi Economical University"

KUKH A. I.

student

PIHE "Khmelnyskyi Economical University"

CONCEPT AND EVALUATION OF INTANGIBLE ASSETS (OBJECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY)

The legal and regulatory framework on issues of accounting for intangible assets considered in the article; the concept of intangible assets, approaches and methods for assessing their effective use has been disclosed. It has been proposed to supplement the definition of the concept "intangible assets", distribute intangible assets by ownership; the use of conventional approaches and methods for valuation of intangible assets has been considered. It has been determined that overwhelming share of intangible assets are the intellectual property objects.

Key words: intangible assets, property rights, intellectual property, intellectual property rights.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі становлення національної економіки України першочергового значення набуває науково-технологічний розвиток, визначальна роль в якому належить інноваційній діяльності, створенню нематеріальних активів (об'єктів інтелектуальної власності) та їх реалізації у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг. Створення або придбання нематеріальних активів для підприємств різних галузей несе економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, і їх вартість може бути достовірно визначена.

Нематеріальні активи унікальні за своїми характеристиками, своїм складом, за рівнем впливу на результати господарської діяльності та фінансовий стан підприємств. Проте недосконалість нормативно-законодавчої бази та класифікації об'єктів нематеріальних активів, недостатня розробка методики оцінки зумовлюють потребу в удосконаленні їх обліку, оцінки ефективності використання.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останніх років вітчизняні науковці зробили значний внесок у розвиток теорії і практики обліку, оцінки використання нематеріальних активів (П. Атамас, О. Голенко, Л. Жилкін, Л. Ловінська, Р.Т. Джога, С.В. Свірко, Л.М. Сінельник, О. Короп, Л.І. Федулова та ін.). Також дана тема знайшла широке відображення в зарубіжній літературі (А. Козирев, В. Макаров, Каміл Ідріс та ін.). Хоча й існує значна кількість наукових досліджень та отримані вагомі досягнення в напрямі оцінки ефективності використання нематеріальних активів, але й до цього часу ведуться дискусії щодо теоретичних положень і практичних проблем обліку, оцінки ефективності використання нематеріальних активів (об'єктів інтелектуальної власності).

Метою статті є розкриття поняття нематеріальних активів, дослідження та аналіз відповідної нормативно-законодавчої бази, особливостей застосування підходів і методів оцінки вартості нематеріальних активів (об'єктів інтелектуальної власності).

Виклад основного матеріалу. Діяльність з оцінки інтелектуальної власності в Україні регламентується Законом України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність", а також залежно від мети оцінки: "Стандартами бухгалтерського обліку" – для оцінки з метою бухгалтерського обліку; Законом України "Про господарські товариства" – під час створення господарських товариств; нормативними документами Фонду державного майна України – в ході приватизації; Законом України "Про інвестиційну діяльність в Україні" – в разі інвестування. Зазначимо, що під час іноземного інвестування Закон України "Про режим іноземного інвестування" визначає, що вартість іноземної інвестиції має бути підтверджена експертною оцінкою, здійсненою в Україні. Така оцінка здійснюється на підставі Закону України "Про наукову та науково-технічну експертизу". Під час укладання цивільно-правових угод вартість, як правило, визначається за домовленістю сторін.

У Податковому кодексі нематеріальні активи визнаються як права власності на результати інтелектуальної діяльності та інших прав, створених або придбаних платником податку, тобто для визнання нематеріального активу необхідно, щоб ці активи приносили платнику податку економічні вигоди (дохід), а також наявність документів, які підтверджують наявність права на цю власність у платника податку. В бухгалтерському обліку нематеріальні активи визнаються як немонетарні активи, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані та строк корисного використання яких більше одного року, і жодного слова про об'єкти, які входять до складу нематеріальних активів. Існуючими розбіжностями у визначенні самого терміна спричиняються розбіжності в тлумаченні фахівців.

Наприклад, на думку М.Г. Грещака, В.М. Колота, А.П. Наливайко, С.Ф. Покропивного та ін., нематеріальні активи – це категорія, яка виникає внаслідок володіння правами на об'єкти інтелектуальної власності або на обмежені ресурси та їх використання в господарській діяльності з отриманням доходу. П.Й. Атамас вважає, що нематеріальні

активи – це затрати установи на заходи, що не створюють матеріальних об'єктів, але тривалий час повинні приносити певну користь від їх використання [4]. Р.Т. Джога, С.В. Свірко, Л.М. Сінельник розглядають нематеріальні активи як активи, що не мають фізичної або матеріальної форми й використовуються в процесі господарської та адміністративної діяльності установи більш як один рік [5]. Л.Г. Ловінська, Л.В. Жилкіна, О.М. Голенко стверджують, що нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований (відокремлений від підприємства) та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, з адміністративною метою чи з метою надання в оренду іншим особам [9].

Із вищевикладеного можна зробити висновок, що більшість науковців розглядають нематеріальні активи більш наближено до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи" (П(С)БО 8 [8], яке було створено на основі "Нематеріальні активи" МСБО (IAS) 38 [7]. Але в цих нормативних документах під час визначення поняття не було взято до уваги, що більша частина нематеріальних активів створюється завдяки результату творчої діяльності людини (інтелектуального капіталу), її здобутки повинні бути захищені правами власності автора (правами інтелектуальної власності). До прав власності відносять: патенти, ліцензії, авторські свідоцтва та ін. Таким чином, захищені права власності і є нематеріальними активами. Для цілей оподаткування згідно Податкового кодексу нематеріальні активи — це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами.

У бухгалтерському обліку відповідно до ПБО 8 нематеріальні активи – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми й може бути ідентифікований. В обліку підприємства придбаний або отриманий нематеріальний актив відображається на балансі, якщо його вартість може бути достовірно визначено і якщо існує ймовірність одержання майбутніх економічних вигод у зв'язку з його використанням.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими групами:

121 "Права користування природними ресурсами" ведеться облік наявності об'єктів права користування ресурсами природного середовища. До них належать права користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище.

122 "Права користування майном" ведеться облік наявності прав користування майном (право користування земельною ділянкою, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо).

123 "Права на знаки для товарів і послуг" ведеться облік наявності прав на знаки для товарів та послуг (товарні знаки, торгові марки, фірмові назви тощо).

124 "Права на об'єкти промислової власності" ведеться облік наявності прав на об'єкти промислової власності (права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорт рослин, породи тварин, ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо).

125 "Авторські та суміжні з ними права" ведеться облік наявності авторських та суміжних з ними прав (права на літературні та музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних тощо).

126 "Виключено".

127 "Інші нематеріальні активи" ведеться облік інших нематеріальних активів, якими володіє підприємство (права на здійснення діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

У свою чергу, більш детально можна класифікувати права інтелектуальної власності відповідно до Господарського [1] та Цивільного кодексів України [2].

Усі права власності засвідчуються охоронними документами (патентами) – права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин; авторськими свідоцтвами – права на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних) та ін.; свідоцтвами – торговельні марки, компоновання (топографії) інтегральних мікросхем; ліцензіями – право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської умов, договорами про трансферт технологій; договорами щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності тощо та відображаються в балансі підприємства за первісною вартістю (історичною собівартістю) в статті «нематеріальні активи».

Загалом, вітчизняним законодавством передбачено декілька видів вартості об'єктів нематеріальних активів: первісна, справедлива та переоцінена. Первісна вартість відображає історичну (фактичну) собівартість активів та складається з ціни (вартості) придбання (крім отриманих торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, у якому він придатний для використання за призначенням [6]. Слід відмітити, що первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, якщо такі пов'язані з удосконаленням та покращенням їхніх можливостей або подовженням строку використання цих нематеріальних активів. Тобто понесення таких витрат сприятиме підвищенню попередньо очікуваних майбутніх економічних вигод. Відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» витрати, які понесені для підтримки об'єкта в придатному для подальшого використання стані та одержання очікуваного розміру майбутніх економічних вигод від його використання, включаються до складу витрат звітного періоду, тобто це витрати, які підтримують нематеріальний актив у діючому стані (як наприклад, витрати поточного ремонту або технічного обслуговування основних засобів), списуються на поточні витрати. У процесі здійснення господарської діяльності часто виникають труднощі з віднесенням їх до відповідної категорії витрат, а отже, і з достовірним відображенням інформації щодо нематеріальних активів у відповідних формах фінансової звітності.

Щодо справедливої вартості, то незважаючи на появу цього поняття у теорії та практиці обліку ще в 90-х роках, однак і до сьогодні питання оцінки за справедливою вартістю викликає багато дискусій. Порядок здійснення оцінки нематеріальних активів за справедливою вартістю законодавством повністю не врегульовано. У П(С)БО 8 „Нематеріальні активи” вказані лише умови, за яких повинна використовуватися оцінка за справедливою вартістю, однак, щодо методики її визначення роз'яснення відсутні, що відповідно викликає чимало ускладнень у практикуючих бухгалтерів.

Вартість нематеріальних активів може змінюватися, тому необхідно здійснювати їх переоцінку. Вона не є обов'язковим заходом, а тому здійснюється тільки тими підприємствами, які зацікавлені у відображенні реального стану належних їм нематеріальних активів. У випадку здійснення переоцінки виникають певні труднощі. По-перше, здійснюється переоцінка за справедливою вартістю на дату балансу тільки тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок. На практиці перелік таких активів досить обмежений. Активний ринок не існує для авторських прав, торговельних марок, інших унікальних нематеріальних активів. По-друге, у випадку переоцінки окремого об'єкта нематеріального активу необхідно переоцінювати всі інші активи групи, до якої належить цей нематеріальний актив (крім тих, щодо яких не існує активного ринку) [6]. Тобто, якщо підприємство бажає здійснити переоцінку права на винахід, то переоцінюються всі права на об'єкти цієї групи, щодо яких існує активний ринок, наприклад, права на сорти рослин, породи тварин, ноу-хау й ін. Такий підхід передбачає, що: всі об'єкти однієї групи відображаються або за первісною, або за справедливою (ринковою) вартістю. Ті об'єкти, щодо яких не існує активного ринку, слід оцінювати за собівартістю за вирахуванням накопиченого зносу і втрат від зменшення його корисності. І знову виникає практичне питання, наскільки об'єктивно можливо визначити такі втрати і як відобразити це документально.

Висновки. Узагальнюючи, слід зазначити, що неузгодженості в питаннях організації, обліку та оцінки нематеріальних активів мають значний вплив на достовірність інформації про загальний стан активів, що оприлюднюється суб'єктами господарювання. Все відчутніший вплив на теорію та практику бухгалтерського обліку загалом і нематеріальних активів, зокрема, має його трансформація до міжнародних стандартів. Безсумнівним є необхідність врахування в цих питаннях існуючого зарубіжного досвіду, однак з орієнтиром на вітчизняні реалії, а також максимальним наближенням теоретичних надбань до діючої практики.

Дослідивши нормативно-правове регулювання нематеріальних активів, можна зазначити, що в ряді чинних нормативних документів залишаються певні відмінності у визначенні терміна "нематеріальний актив", різне його тлумачення, передусім стосовно розподілу на групи нематеріальних активів. Визначено, що переважну частку нематеріальних активів становлять об'єкти права інтелектуальної власності, але оскільки бухгалтерський облік не може надати точної інформації про нематеріальні складові інтелектуального капіталу, то виникає значна різниця між бухгалтерською оцінкою вартості підприємства та ринковою вартістю. Ця різниця постійно збільшується за рахунок того, що в бухгалтерському обліку відповідно до діючих стандартів відображається лише незначна частина інтелектуального капіталу (як складової – об'єктів інтелектуальної власності) у вигляді нематеріальних активів. Як показує розгляд загальноприйнятих методичних підходів щодо оцінки інтелектуальної власності відповідно до чинного законодавства України, дані підходи та методи не можуть повністю відобразити вартість нематеріальних активів, а саме об'єктів інтелектуальної власності. Через це на сьогодні існують різні авторські методики оцінки.

Отже вирішення проблеми достовірної оцінки та класифікації цих об'єктів залишається актуальним завданням.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2755-17>
4. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. Т. 1 / ред. кол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавн. центр "Академія", 2000. – 864 с.
5. Національний стандарт 4 "Оцінка майнових прав інтелектуальної власності" : постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 р. № 1185 // Облік і фінанси АПК. – 2007. – № 8–10.
6. Лук'янюк Н.Г. Удосконалення обліку нематеріальних активів / Н.Г. Лук'янюк // Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю : матеріали Першої всеукраїнської науково-практичної конференції (30 березня 2005 р.). – Кривий Ріг, 2005. – С. 176–178.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи" // Бухгалтерія. – 2005. – № 29(652). – С. 48–51.
8. Сизоненко О.В. Класифікація нематеріальних активів для потреб бухгалтерського обліку / О.В. Сизоненко // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 2. – С. 143–146.
9. Солодченко І. Нематеріальні активи / І. Солодченко // Дебет-Кредит. – 2005. – № 6.

ПЕТРИШИНА Н. С.

ст. викладач

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ШКЛЯРУК О. В.

студентка

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ОБЛІКУ ТА РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто сутність та склад загальнови­робничих витрат, досліджено існуючу методику їхнього обліку та розподілу, запропоновано власні підходи до її удосконалення. Представлено пошук найбільш доцільного методу обліку загальнови­робничих витрат та вибір оптимальної бази розподілу. З метою коригування точності обчислення собівартості продукції запропоновано методичні пропозиції з розподілу загально­ виробничих витрат на постійні і змінні.

Ключові слова: облік, загальнови­робничі витрати, змінні витрати, постійні витрати, база розподілу загальнови­робничих витрат.

ПЕТРИШИНА Н. С.

ст. преподаватель

ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

ШКЛЯРУК А. В.

студентка

ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ УЧЕТА И РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ОБЩЕПРОИЗВОДСТВЕННЫХ РАСХОДОВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

В статье рассмотрены сущность и состав общепроизводственных расходов, исследована существующая методика их учета и распределения, предложены собственные подходы по ее усовершенствованию. Представлено поиск наиболее целесообразного метода учета общепроизводственных расходов и выбор оптимальной базы распределения. С целью корректировки точности исчисления себестоимости продукции предложены методические предложения по распределению общепроизводственных расходов на постоянные и переменные.

Ключевые слова: учет, общепроизводственные расходы, переменные расходы, постоянные расходы, база распределения общепроизводственных расходов.

PETRYSHYNA N. S.

senior lecturer

PIHE "Khmelnyskyi Economical University"

SHKLIARUK O. V.

student

PIHE "Khmelnyskyi Economical University"

WAYS OF ACCOUNTING IMPROVING AND DISTRIBUTION OF GENERAL MANUFACTURING EXPENSES AT ENTERPRISES

The article examines the nature and composition of the overhead cost; existing method of their accounting and distribution has been investigated; own approaches to its improvement have been offered. It has been presented searching of the most appropriate method of accounting for overhead cost and an optimal base of distribution. Methodical proposals on the distribution of general production costs into fixed and variable were propose for the purpose of calculating the adjustment precision of production costs.

Keywords: accounting, overhead costs, variable costs, fixed costs, overhead cost allocation base.

---

fakult_oblik@kheu.km.ua

Постановка проблеми. В сучасних умовах для діяльності підприємств дуже важливим

є правильний вибір методу обліку загальновиборничих витрат та бази їх розподілу, так як від цього залежить повнота включення загальновиборничих витрат до собівартості продукції і, як результат, зменшення або збільшення чистого прибутку, який є джерелом подальшого функціонування підприємства. Підприємствам необхідно самим визначати перелік змінних та постійних загальновиборничих витрат, так як в П(с)БО не зазначено чітко перелік саме змінних і постійних витрат. Ще однією проблемою є визначення бази розподілу, при виборі якої необхідно враховувати специфіку виробничого процесу підприємства.

Загальновиборничі витрати мають значну питому вагу у загальній структурній побудові витрат основної діяльності, об'єднуючи різні за функціональними напрямками витрати. Об'єктивною є потреба оптимізації їх розмірів та удосконалення методичного обґрунтування включення до собівартості для найбільш достовірного формування цього ключового у конкурентній ринковій боротьбі показника.

Аналіз останніх досліджень. Проблема обліку та розподілу загальновиборничих витрат розглядалась багатьма економістами. Значну увагу їм приділили у своїх працях Р.В. Волощук, С.Ф. Голов, О.М. Королик, Є. Котляров, П.О. Куцик, О.В. Лапчук, Т.М. Сльозько, В.І. Олейніченко, І. Шершун. Проте питання обліку та розподілу загальновиборничих витрат в сучасних умовах господарювання розкриті недостатньо та потребують додаткового дослідження.

Метою даної статті є вирішення проблеми щодо обліку та розподілу загальновиборничих витрат, тобто пошук найбільш доцільного методу обліку загальновиборничих витрат та вибір оптимальної бази розподілу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з П(с)БО 16, загальновиборничі витрати – це витрати на управління виробництвом, амортизація основних засобів та нематеріальних активів загальновиборничого призначення, витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиборничого призначення, витрати на вдосконалення технології й організації виробництва, витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання виробничих приміщень, витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загальновиборничого персоналу; відрахування на соціальні заходи, медичне страхування робітників та апарату управління виробництвом; витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами та якістю продукції, робіт, послуг), витрати на охорону праці, техніку безпеки і охорону навколишнього природного середовища, інші витрати (внутрішньозаводське переміщення матеріалів, деталей, напівфабрикатів, інструментів зі складів до цехів і готової продукції на склади; нестачі незавершеного виробництва; нестачі і втрати від псування матеріальних цінностей у цехах; оплата простоїв тощо) [1]. Їх облік згідно з інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій ведеться на рахунку 91 «Загальновиборничі витрати» [2, с. 3].

Аналітичний облік витрат ведеться за місцем виникнення і статтями витрат. Місцями виникнення загальновиборничих витрат є виробничі підрозділи (цехи, дільниці).

Бутинець Ф. Ф. під загальновиборничими витратами розуміє витрати з обслуговування виробництва й управління роботою цехів та інших підрозділів основних і допоміжного виробництва [2].

Окремі науковці, в тім числі Т. Ю. Кодимська, пов'язують класифікацію загальновиборничих витрат та деталізацію субрахунків їх синтетичного обліку. Зокрема, пропонуються до відкриття наступні субрахунки, що відповідатимуть класифікаційним групам загальновиборничих витрат:

- 911 «Витрати на утримання та експлуатацію виробничого обладнання»;
- 912 «Витрати на утримання й експлуатацію виробничого приміщення»;
- 913 «Транспортні витрати»;
- 914 «Витрати на управління виробництвом»;
- 915 «Інші витрати» [4].

Така пропозиція є обґрунтованою, однак не для сільськогосподарських підприємств, оскільки значну питому вагу їх загальновиробничих витрат становлять витрати на утримання і роботи машинно-тракторного парку, що також належать до непрямих.

Слід зазначити те, що з прийняттям П(С)БО 16 «Витрати» і об'єднанням статей «Витрати з утримання й експлуатації обладнання» і «Загальновиробничі витрати» значно ускладнились облік і контроль за витратами, оскільки ці два види витрат об'єднано в одну статтю.

Якщо раніше ці витрати в повній сумі включались до складу виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), то зараз повністю до собівартості виготовленої продукції включаються тільки змінні загальновиробничі витрати. Залежно від співвідношення фактичного випуску продукції та нормальної виробничої потужності частина постійних загальновиробничих витрат відноситься до собівартості реалізованої продукції, а частина зараховується до складу виробничої собівартості. Тобто, постійні загальновиробничі витрати повинні щомісячно розподілятися між рахунками 23 „Виробництво” та 90 „Собівартість реалізації”.

Аналізуючи наявні нині на практиці підходи до питання вдосконалення розподілу загальновиробничих витрат, можна дійти висновку про односторонність способів розв'язання цієї проблеми, що зводиться до пошуків обґрунтованої бази розподілу. Правильний вибір бази розподілу загальновиробничих витрат дуже важливий, оскільки обрана база повинна вказувати на зв'язок між накладними витратами та причинами, які впливають на них, а також необхідно обрати таку характеристику виробничого процесу, зміни якої в найбільшій мірі впливають на величину накладних витрат. Слід зазначити, що яким би чином не розподілялися непрямі витрати, абсолютної точності у визначенні собівартості окремих видів продукції досягти неможливо. Тому в організації обліку значна увага повинна приділятися збільшенню питомої ваги саме прямих витрат.

Суперечності фінансового та управлінського обліків загальновиробничих витрат, зважаючи на гармонізацію нормативних положень П(С)БО 16 «Витрати» та Податкового кодексу, чітко проявляються і у податковому обліку. Так, одразу після прийняття Податкового кодексу загальновиробничі витрати зараховувалися до інших витрат (пп. 138.10.1) у складі витрат звітного періоду (пп. 138.5) [4]. Із 1 серпня 2011 р. загальновиробничі витрати, згідно з Законом України № 3609 від 7.07.2011 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України», стали складовою собівартості виготовленої та реалізованої продукції (робіт, послуг). Нормативні удосконалення зумовили зміну підходів до дати визнання загальновиробничих витрат для цілей оподаткування: як частина собівартості змінні та постійні розподілені загальновиробничі витрати визнаються витратами у періоді визнання доходу від реалізації; постійні нерозподілені – включаються до витрат періоду за фактом їх здійснення, звісно, у складі собівартості реалізації. На практиці це зумовило потребу підприємств на загальній системі оподаткування у перерозподілі цих витрат для цілей складання Декларації з податку на прибуток із 01.04.2011 р. та, відповідно, повторного обчислення собівартості реалізації за період із 1.04.2011 р. до 1.08.2011 року.

Загальновиробничі витрати поділяються на постійні та змінні. До змінних загальновиробничих витрат належать витрати, які змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу виробництва. Змінні загальновиробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу виходячи з фактичної потужності звітного періоду [1]. Ці витрати повністю відносять на собівартість виготовленої продукції.

Постійні загальновиробничі витрати — це витрати, які залишаються незмінними (або майже незмінними) при зміні обсягу виробництва. Базою для поділу є показник нормальної потужності підприємства при нормальній потужності. Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати включаються до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) у періоді їх виникнення. Загальна сума розподілених та нерозподілених постійних загальновиробничих витрат не може перевищувати їх фактичну величину [6].

Методологічні засади обліку, а також перелік витрат, які включаються до складу загально виробничих, визначені в П(С)БО 16 «Витрати». Перелік і склад змінних і постійних загально виробничих витрат установлюються підприємством і зазначаються в наказі про облікову політику [7], тому що в сучасній нормативній базі немає чіткого пере ліку змінних та постійних загально виробничих витрат та і самі витрати не можливо однозначно віднести до постійних або змінних, тому що існує ще такий вид витрат, як змішані витрати, які містять в собі змінну і постійну частини.

Слід зазначити, що змінні витрати на одиницю продукції все ж змінюються у зв'язку зі змінами організаційно-технічних умов роботи підприємства, а постійні витрати змінюються при суттєвій зміні обсягу виробництва. Важко визначити які витрати на обслуговування і управління виробництвом (цехів, дільниць) змінюються пропорційно до обсягу діяльності, а які не змінюються. У зв'язку з цим велика кількість суб'єктів господарювання взагалі не виділяє серед загально виробничих витрат змінних чи постійних, а розподіляє всю їх суму з використанням обраної бази розподілу виходячи з фактичної потужності звітного періоду [8]. Для вирішення даної проблеми нормативна база повинна бути удосконалена, а саме:

- потрібно удосконалити класифікацію загально виробничих витрат, яка містила б оптимальну кількість ознак, розкривала цільове призначення й економічний зміст витрат, враховувала організаційну структуру та особливості;
- необхідно деталізувати план рахунків бухгалтерського обліку з конкретизацією статей загально виробничих витрат.

Як і проблема визначення складу змінних та постійних витрат, визначення оптимального методу розподілу загально виробничих витрат пов'язане також з недосконалістю сучасної нормативної бази. Таким чином, існує необхідність її перегляду і стосовно цих питань.

Теоретики і практики обліку визнають, що вітчизняна система калькулювання собівартості перебуває у проміжному стані між ринковою й плановою методологією й тому П(С)БО 16 «Витрати» [5] передбачає калькулювання повної виробничої собівартості, що на заході позначається терміном «absorption cost» [1]. Облікове відображення віднесення загально виробничих витрат безпосередньо пов'язано з категорією «нормальна потужність» і віднесенням їх до постійних або змінних за ознакою реагування на зміну обсягу виробництва продукції, робіт, послуг. Якщо фактичний обсяг виробництва менший за нормальну потужність, то до виробничої собівартості включається добуток нормативу постійних витрат на фактичний обсяг виробництва, тобто до собівартості включається лише частина постійних загально виробничих витрат: Дт 23 «Виробництво» Кт 91 «Загально виробничі витрати». Частина постійних загально виробничих витрат, що залишилася, є нерозподіленою і включається до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) у період їх виникнення: Дт 90 «Собівартість реалізації» Кт 91 «Загально виробничі витрати». Якщо фактичний обсяг виробництва дорівнює нормальній потужності, то вся сума постійних витрат включається до виробничої собівартості продукції: Дт 23 «Виробництво», Кт 91 «Загально виробничі витрати». Якщо фактичний обсяг виробництва більше нормальної потужності, то нерозподілених витрат немає: Дт 23 «Виробництво», Кт 91 «Загально виробничі витрати». У такому разі загальна сума розподілених і нерозподілених постійних загально виробничих витрат не може перевищувати їх фактичної величини. Поділ загально виробничих витрат на постійні й змінні та їх подальший перерозподіл, очевидно, створює процедурні труднощі для бухгалтерів практиків.

Дані для розрахунку розподілу загально виробничих витрат беруться за відповідними показниками з Журналу реєстрації господарських операцій. Але при використанні даної методики розподілу загально виробничих витрат за показником використання в роботах годин праці робітників не враховуються технічні особливості кожного виду робіт та послуг, тому дана методика не підходить для використання. Оскільки головними проблемами обліку загально виробничих витрат є відсутність однозначної класифікації витрат та організації аналітичного обліку, з метою систематизації обліку пропонується ведення аналітичного обліку по рахунку 91 «Загально виробничі витрати» з відкриттям наступних субрахунків:

- 911 – «Витрати на утримання та експлуатацію виробничого обладнання»;
- 912 – «Витрати на утримання і експлуатацію виробничого приміщення»;
- 913 – «Транспортні витрати»;
- 914 – «Витрати на управління виробництвом»;
- 915 – «Інші витрати»

Оскільки до складу загальновиробничих витрат входять різні за змістом статті витрат, то застосування єдиної бази розподілу призводить до неточного обчислення собівартості окремих видів продукції. Тому пропонується використовувати не єдину базу розподілу, а різні бази розподілу у розрізі окремих субрахунків загальновиробничих витрат. Методи розподілу для субрахунків рахунку 91:

- 911 – пропорційно часу роботи обладнання;
- 912 – години праці;
- 913 – прямий метод;
- 914 – заробітна плата персоналу управління виробництвом;
- 915 – в процентному відношенні до чистої виручки від реалізації.

Висновки. Для систематизації обліку загальновиробничих витрат пропонується ведення аналітичного обліку за рахунком 91 «Загальновиробничі витрати» з відкриттям нових субрахунків. З метою коригування точності обчислення собівартості продукції запропоновано методичні пропозиції з розподілу загально виробничих витрат на постійні і змінні. Таким чином, впровадження запропонованих методів обліку і розподілу загальновиробничих витрат дозволить вирішити нагальні проблеми з обліку і розподілу загально виробничих витрат.

Список використаних джерел

1. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати» [Електронний ресурс] : наказ Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318 із змінами, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 25 вересня 2009 р. № 1125. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0027-00>
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс] : затв. наказом Мінфіну № 291 від 30.11.99, із змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
3. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування : наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. // Нове діло. – 2000. – № 15 (34).
4. Кодимська Т. Ю. Шляхи покращення обліку та розподілу загальновиробничих витрат на підприємствах [Електронний ресурс] / Т. Ю. Кодимська // Економіка: реалії часу : науковий журнал. – 2013. – № 1 (6). – С. 196–200. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n1.html>
5. Сук Л.К. Фінансовий облік : навч. посіб. / Л.К. Сук, П.Л. Сук. – К., 2010. – 629 с.
6. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку : підруч. для студ. екон. спец. / Ф.Ф. Бутинець ; Житомир. інженерно-технол. ін-т. – 2-е вид., переробл. та допов. – Житомир : Рута, 2000. – 640 с.
7. Лахтіонова Л.А. Поняття категорії «витрати» відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності / Л.А. Лахтіонова // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 68–74.
8. Волощук Р.В. Проблеми обліку та розподілу загальновиробничих витрат [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2011/Economics/7_88329.doc.htm.
9. Сльозко Т.М. До питання розподілу непрямих витрат / Т.М. Сльозко // Вісник Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. – 2007. – № 1. – С. 144–146.

ГРІНЬКО І. М.

к. е. н., старший викладач
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

АРТЮШЕВСЬКА А. В.

студентка факультету менеджменту та маркетингу
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню зарубіжного досвіду мотивації праці персоналу для впровадження на підприємствах машинобудування. Використання значного обсягу літературних першоджерел надало змогу дослідити теоретичні підходи до визначення економічної категорії «мотивація праці». Розглянуто трактування сутності економічної категорії «мотивація праці» різними вченими та запропоновано авторське визначення даного поняття з позиції синергетичного підходу. Проаналізовано праці вчених, які досліджували особливості мотивації у інших країнах, японську, американську, німецьку та шведську моделі мотивації праці персоналу. Запропоновано впровадити відповідні складові зарубіжних моделей мотивації праці персоналу в практичну діяльність підприємств машинобудування України.

Ключові слова: мотивація персоналу, зарубіжні моделі мотивації, матеріальна мотивація, нематеріальна мотивація, плінність кадрів, трудова активність.

ГРИНЬКО И. Н.

к. э. н., старший преподаватель
Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

АРТЮШЕВСКАЯ А. В.

студентка факультета менеджмента и маркетинга
Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

ВНЕДРЕНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА МОТИВАЦИИ ТРУДА ПЕРСОНАЛА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ МАШИНОСТРОЕНИЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию зарубежного опыта мотивации труда персонала для внедрения на предприятиях машиностроения. Использование значительного спектра литературных первоисточников предоставило возможность исследовать теоретические подходы к определению экономической категории «мотивация труда». Рассмотрена трактовка сущности экономической категории «мотивация труда» разными учеными и предложено авторское определение данного понятия с позиции синергического подхода. Проанализированы труды ученых, которые исследовали особенности мотивации в других странах, японская, американская, немецкая и шведская модели мотивации труда персонала. Предложено применить наиболее подходящие составляющие зарубежных моделей мотивации работы персонала в практику деятельности предприятий машиностроения в Украине.

Ключевые слова: мотивация персонала, зарубежные модели мотивации, материальная мотивация, нематериальная мотивация, текучесть кадров, трудовая активность.

HRINKO I. N.

candidate of economical sciences, senior lecturer
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

ARTYUSHEVSKA A. V.

student of the management and marketing faculty
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

AN IMPLEMENTATION OF A FOREIGN EXPERIENCE OF THE STAFF MOTIVATION FOR UKRAINIAN ENGINEERING ENTERPRISES

The article is dedicated to the research of international experience of staff motivation for an implementation on engineering enterprises. Using a large range of literary sources provided an opportunity to explore the theoretical approaches to the determination of the economic category "labour motivation". Interpretations of the essence of the economic category "labour motivation" were reviewed and the author's definition of the concept from a position of a synergistic approach was proposed. In this article were analyzed the works of scientists, who have researched the main features of foreign experience of motivation and also Japanese, American, German and Swedish models of motivation. It is proposed to apply the most appropriate components of foreign staff motivation models for Ukrainian engineering enterprises.

Key words: staff motivation, foreign models of motivation, financial motivation, immaterial motivation, employee turnover, labour activity.

---

grinko.irina2010@mail.ru, artyushevska.anna@ukr.net

Постановка проблеми. Проблема мотивації праці персоналу завжди буде залишатися актуальною, адже саме людський фактор є найважливішим у будь-якій сфері діяльності. Використання тільки матеріальної чи моральної мотивації не завжди надає бажаних результатів. Коли працівник не зацікавлений у результатах своєї праці, то він і не буде прагнути до покращення своєї праці. Вітчизняні теорія і практика мотивації праці персоналу, як правило, зводиться до оплати праці, заснованої на фіксованих тарифних ставках, проте це є малоефективним способом. Саме тому, під час формування систем мотивації праці на підприємствах машинобудування, необхідно застосовувати вже накопичений світовою практикою досвід [1, с. 345].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань пов'язаних з особливостями зарубіжного досвіду мотивації праці займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як М. С. Дороніна, А. М. Колот, В. І. Лаптев, К. Г. Наумік, Н. С. Павловська, М. В. Семикіна, В. П. Сладкевич, О. С. Соснін, І. І. Тимошенко, С. О. Цимбалюк та інші. Проблемою мотивів, мотиваційної сфери діяльності і поведінки працівників займалися провідні зарубіжні учені: В. Врум, Ф. Герцберг, Э. Лоулер, А. Маслоу, Д. Мак Клеlland, Д. Портер, Х. Хекхаузен та ін. Незважаючи на високий науковий здобуток вище зазначених авторів, окремі аспекти даної проблематики залишаються неохопленими, оскільки в нових умовах господарювання неоднозначними є навіть підходи до її вирішення.

Постановка завдання. Запропонувати авторське визначення мотивація праці на підставі досліджуваного спектру першоджерел та проаналізувати зарубіжні моделі мотивації для використання їхніх переваг на підприємствах машинобудування України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотивація праці, керівництво і взаємодія з людьми – вирішальний фактор успіху в управлінні машинобудівним підприємством та результативності праці персоналу. Існує безліч трактувань поняття «мотивація» вченими, наприклад, Е. Е. Румянцева дане поняття розглядає як «вибір відповідних методів управління і створення умов, при яких мотиви виконавців будуть сприяти досягненню загальних цілей організації» [2, с. 380]. В. П. Сладкевич трактує мотивацію праці як «сукупність рушійних сил, які спонукають людину до виконання певних дій та визначаються комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх факторів» [3, с. 168]. Згідно з науковими дослідженнями А. М. Колота та С. О. Цимбалюк «мотивація є своєрідним результатом узгодження внутрішніх мотивів людини й зовнішніх стимулів трудової діяльності» [1, с. 20]. Мотиваційні процеси, як стверджують вчені у своїй науковій праці [1], повинні бути взаємопов'язані та взаємообумовлені, тобто необхідно надавати їм одновекторного розвитку – це одне з основних завдань, що має постати перед суб'єктами управління вітчизняних машинобудівних підприємств (власниками, керівниками, менеджерами з персоналу тощо).

На підставі проведеного аналізу трактувань сутності економічної категорії «мотивація праці», вважаємо, що мотивація праці персоналу повинна мати синергетичний ефект, який проявляється як результат орієнтації всіх суб'єктів системи мотивації праці у процесі їхньої взаємодії на досягнення цілей підприємства та задоволення потреб працівників. Дослідження сутності «мотивація праці» та особливості її застосування надає можливість сформулювати авторське визначення мотивації праці. У системі мотивації праці персоналом – це виникнення у межах існуючої ієрархічної структури управління взаємозв'язків між

працівниками підприємства на основі власного цілепокладання та цілездійснення, що супроводжується впорядкуванням відносин, накопиченням досвіду, формуванням нових неформальних структур без зовнішнього управляючого впливу, у результаті чого виникають синергетичні ефекти та змінюється ефективність функціонування мотиваційної системи.

Існує розмаїття моделей систем мотивації праці, однак у статті детально розглянемо американську, японську, німецьку та шведську моделі.

Американська модель мотивації праці розроблена на заохоченні підприємницької активності та збагаченні найбільш активної частини населення. Модель базується на соціально-культурних особливостях нації – досягненні особистого успіху кожного працівника, а також високому рівні економічного добробуту. В основі системи мотивації праці в США знаходиться оплата праці. Найбільшого поширення набули різні модифікації погодинної системи оплати праці з нормованими завданнями, доповнені різноманітними формами преміювання. Премії виплачуються щомісячно за результатами минулого місяця пропорційно трудовій участі працівника на базі основної заробітної плати [4].

На деяких американських підприємствах застосовується нова система оплати праці, при якій підвищення рівня заробітної плати залежить не стільки від виробітку, скільки від зростання кваліфікації та числа освоєних спеціальностей. Після завершення навчання за однією спеціальністю працівнику присвоюється певна кількість балів. Відповідно, він може отримати надбавку до зарплати, набравши відповідну суму балів. Під час встановлення розміру заробітної плати визначальними факторами виступають кількість освоєних «одиниць кваліфікації», рівень майстерності, кваліфікація за спеціальностями. Істотна риса американського підходу до управління персоналом – вимога глибокого знання керівником не тільки своїх безпосередніх підлеглих, але і працівників, що займають в організаційній ієрархії посади декількома рівнями нижче. Керівник одного або двох вищестоящих рівнів розглядає запропоновані кандидатури з урахуванням виявленої реакції працівника, перевіряє ще раз і затверджує їх [5].

Слід зазначити, що у США існує два основних напрями в нематеріальній мотивації праці персоналу. Перший полягає у створенні довірчих відносин між керівником і підлеглими, що досягається встановленням спільних цінностей. Працівникам, за можливістю, підбирається найбільш цікава робота з урахуванням їх психологічних особливостей. Також працівники мають право брати участь у прийнятті управлінських рішень з різних актуальних питань діяльності підприємства, що досягається в результаті опитувань, методів «мозкового штурму», і в цілому, дозволяє їм відчувати свою причетність до компанії. Другий напрям нематеріальної мотивації персоналу пов'язаний з розвитком у працівника індивідуалізму. Для цього на підприємствах США враховують думку кожного працівника, персоналу на всіх рівнях делегуються додаткові повноваження в управлінні виробництвом, що дозволяє працівнику відчувати свою значимість у функціонуванні підприємства.

Важливою особливістю нематеріальної мотивації праці персоналу в США є широке поширення такого методу, як командоутворення, яке передбачає організацію замських та екскурсійних поїздок за рахунок компанії, що надає можливість згуртувати колектив і готує до роботи в команді. Моральне заохочення проявляється у вигляді усної похвали, спеціальних нагрудних знаків. У результаті активного впровадження в систему управління персоналом методів нематеріальної мотивації, такі машинобудівні підприємства відрізняються найнижчою текучістю кадрів [6, с. 12].

До основних переваг американської моделі мотивації праці персоналу варто віднести.

1. Заробітні плати та премії, які виплачуються щомісяця, щоб робітники могли розрахувати свій бюджет наперед, адже її затримка призводить до багатьох незручностей.
2. Право працівників брати участь у прийнятті рішень з різних актуальних питань діяльності підприємства, що дозволяє їм відчувати свою причетність до компанії.
3. Врахування інтересів та думок усіх робітників, заохочення активності.
4. Похвала, грамоти та інші винагороди за персональні досягнення робітника.
5. Самостійна організація праці у межах посадових обов'язків.

Недоліками американської моделі мотивації праці персоналу є: формальні відносини з підлеглими; командоутворення, яке, з одного боку, згуртовує персонал, а з іншого – робітники приділяють увесь час роботі та проводять вихідні дні з колегами; найм робітників на певний період часу (у робітника немає впевненості у тому, як довго він буде потрібний компанії).

Кардинально відрізняється від американської японська система управління та мотивації праці персоналу, основа якої – якісно нова парадигма стосунків між керівником і найманими робітниками, заснована на гуманізмі, повазі до старших.

Більшість японських підприємств із політики матеріальної мотивації використовують системи, що поєднують елементи традиційної трудової тарифікації працівників. У такій системі розмір заробітної плати визначається за чотирма показниками – вік, стаж, професійний розряд і результативність праці. Таким чином, використання трудової ставки виключає можливість автоматичного зростання заробітної плати без зв'язку з підвищенням кваліфікації та трудовим внеском працівника, посилюючи тим самим мотивацію до праці, яка прямо залежить від результатів роботи.

Японський стиль мотивації праці персоналу ґрунтується перш за все на переконанні, а не на примусах працівників. Важливим компонентом нематеріальної мотивації є налагодження відносин у колективі. Так, керівництво японських підприємств дотримується стилю неформального ділового спілкування з персоналом, що досягається щоденним спілкуванням керівника зі своїми підлеглими шляхом обміну привітаннями та інформацією безпосередньо на робочому місці працівника. Керівник не виділяє себе з маси підлеглих, його завдання – не керувати роботою, яку виконують інші, а сприяти взаємодії співробітників, надавати їм необхідну підтримку та допомогу. В японських компаніях діє відповідний вибір виплат і послуг соціального характеру, який кожна фірма прагне надати своєму персоналу. Це вихідні допомоги та пенсії, медичні послуги, культурно-розважальні заходи, особисте страхування та інші послуги. Крім того, варто виділити таку специфіку форму діяльності японських фірм, якій вони надають великого значення, як, наприклад, поздоровлення працівників із сімейними святами та висловлювання співчуття з приводу сумних подій у житті [7, с. 11].

Можна визначити наступні переваги японської моделі мотивації праці персоналу: довічний найм та вихідна допомога при звільненні забезпечують впевненість робітників у майбутньому, а у підприємстві – низьку плинність кадрів; оплата праці за показниками роботи, службовим стажем, віком та майстерністю мотивують як найкраще працювати на свою компанію, не змінювати місце праці, а накопичувати досвід в одній компанії; послуги соціального характеру, що забезпечують житлом, медичним обслуговуванням та пенсією; налагодження людських відносин та неформального спілкування керівництва з підлеглими, які підтримують гуманістичне відношення у компанії та гармонію у колективі (атмосфера у компанії впливає на настрій робітників, що в результаті позначається на їхній праці). Недоліком японської моделі мотивації праці персоналу є колективна відповідальність працівників, що знижує відповідальність кожного з них за свою роботу.

У центрі німецької моделі мотивації праці персоналу знаходиться людина з її інтересами як вільна особистість, що усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Свобода в економічному сенсі означає розуміння інтересів суспільства і особистості та знаходження свого місця в системі «виробництво – споживання». Але не кожен громадянин має змогу працювати відповідно до вимог ринку. Ринкове господарство Німеччини називається соціальним тому, що держава створює умови для всіх громадян, виявляє несправедливість та захищає всіх обділених і незахисних: безробітних, хворих, старих, дітей. У німецькій мотиваційній моделі враховуються основні вимоги та бажання кожного, тому що вона повністю спрямована на задоволення потреб всіх працівників.

У Німеччині створюються виробничі ради, де спільно з керівництвом затверджуються такі питання, як статут підприємства, організація виробництва, питання робочого часу, визначення графіка відпусток, питання впровадження технічних засобів контролю за продуктивністю праці, питання соціального забезпечення [8].

Перевагами німецької моделі мотивації праці персоналу є наступні складові: поєднання стимулювання праці та соціальних гарантій, що забезпечує підвищення добробуту; залучення працівників до управління підприємством, що сприяє розвитку їхньої трудової активності та призводить до поліпшення кінцевих результатів виробництва; безпечні та комфортні умови праці, а також психологічний клімат, в якому працівники почуваються шанованими, захищеними від свавілля керівника; принцип заступників, або «тіньових працівників» (менеджери підбирають і навчають своїх заступників, що забезпечує безперервність і послідовність процесу прийняття управлінських рішень, а у разі відпустки чи хвороби менеджерів службові обов'язки виконуються заступниками).

Недоліками німецької моделі мотивації праці персоналу є наступні:

1) сфера відповідальності та компетенції строго розподілені між співробітниками залежно від займаних позицій, накази віддаються зверху вниз і не підлягають обговоренню;

2) німецькі менеджери надають важливе значення детальному опису трудових функцій і процедур (менеджери схильні менше імпровізувати, а більше діяти відповідно до правил та інструкцій);

3) неможливість швидко приймати деякі важливі для розвитку підприємства управлінські рішення (особливо які стосуються скорочення штату).

Шведська модель мотивації праці персоналу відрізняється сильною соціальною політикою, спрямованою на скорочення майнової нерівності за рахунок перерозподілу національного доходу на користь менш забезпечених верств населення. Політика солідарної заробітної плати, поряд з ринковою конкуренцією, додатково стимулює процес постійного оновлення виробництва на основі останніх досягнень науки та техніки. При цьому дотримується принципу рівної оплати за рівну працю, який в шведській інтерпретації означає, що працівники різних підприємств, які мають однакову кваліфікацію та виконують аналогічну роботу, отримують однакову заробітну плату незалежно від результатів господарської діяльності підприємства.

Шведські профспілки не дозволяють господарям низькорентабельних підприємств знижувати заробітну плату нижче загального рівня, що встановлений на переговорах щодо переукладання трудових угод. Ще однією з характерних особливостей солідарної заробітної плати є скорочення розриву між розмірами мінімальної та максимальної заробітної плати. Система визначення єдиного рівня підвищення заробітної плати сприяє його вирівнюванню: заробітки зростають у низькооплачуваних і стримуються у високооплачуваних працівників. Усе це створює сприятливі умови для відтворення висококваліфікованої робочої сили як у матеріальних, так і в невиробничих, інтелектуальних сферах виробництва [9, с. 7].

Перевагами шведської моделі мотивації праці персоналу є те, що керівникам низькорентабельних підприємств не дозволяється знижувати заробітну плату нижче встановленого загального рівня, що спонукає підприємців модернізувати виробництво (політика солідарної заробітної плати сприяє зростанню рентабельності підприємств). Також, однією з переваг є скорочення розриву між розмірами мінімальної та максимальної заробітної плати, що призводить до збільшення середнього класу. Недоліком шведської моделі мотивації праці персоналу є однакова заробітна плата робітників, які мають ідентичну кваліфікацію і посаду незалежно від результатів господарської діяльності підприємства (не буде мотивувати працівників на кращий результат).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Проаналізувавши зарубіжні моделі мотивації праці персоналу було запропоновано адаптувати їх переваги у практичну діяльність машинобудівних підприємств України. Застосування певної моделі мотивації праці персоналу конкретної країни для вітчизняних підприємств машинобудування не є рентабельним, саме тому у статті висвітлено саме ті складові зарубіжних моделей мотивації праці персоналу, які відповідатимуть Україні по менталітету та іншим індивідуальним факторам.

Науковою новизною отриманих результатів дослідження є методичний підхід до мотивації праці персоналу машинобудівних підприємств, основою якого є використання

зарубіжних моделей мотивації праці з можливістю його адаптації до вітчизняних умов підприємницької діяльності. Перспективами подальших розробок є дослідження механізму мотивації праці персоналу підприємств та основних його складових на основі зарубіжного досвіду високорозвинених країн світу.

Список використаних джерел

1. Колот А. М. Мотиваційний менеджмент : підручник / А. М. Колот, С. О. Цимбалюк. – К. : КНЕУ, 2014. – 479 с.
  2. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. – [3-е изд.]. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 826 с.
  3. Сладкевич В. П. Мотивационный менеджмент : курс лекций / В. П. Сладкевич. – К. : МАУП, 2001. – 168 с.
  4. Кузнецов А. А. Світовий досвід мотивації працівників та можливості його адаптації для України [Електронний ресурс] / А. А. Кузнецов. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/75/11793.html>.
  5. Козаченко А. А. Мотивація праці: досвід провідних країн світу [Електронний ресурс] / А. А. Козаченко. – Режим доступу : http://toplutsk.com/articles-article_861.html.
  6. Дряхлов Н. И. Эффективность деятельности сотрудников и их вознаграждение на Западе / Н. И. Дряхлов, Е. А. Куприянов // Социологические исследования. – 2002. – С. 12–14.
  7. Стаценко Є. В. Адаптація міжнародних нематеріальних методів мотивації персоналу до сучасної системи стимулювання праці в Україні / Є. В. Стаценко, Ю. В. Лобода // Економіка та управління. – 2011. – С. 11–13.
  8. Кича Л. М. Особливості закордонного досвіду мотивації праці [Електронний ресурс] / Л. М. Кича. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VPDTU_ek_2013_26_10.pdf.
  9. Шумаєва Е. А. Особливості зарубіжних моделей управління мотивацією праці персоналу / Е. А. Шумаєва, О. Є. Пода // Економіка та управління. – 2012. – С. 5–7.
-

КОВЧ В. В.

к. е. н., доцент кафедри маркетингу і менеджменту
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ДЕРЖАВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто роль державного менеджменту в умовах нестабільності та динамічних змін, що зумовлені впливом зовнішніх факторів. Досліджено комплекс проблем працюючого населення та їх можливості у задоволенні власних потреб, а також можливості населення, рівень заробітної плати яких після проведення обов'язкових відрахувань та платежів залишається на рівні, близькому до прожиткового мінімуму. Встановлено, яку роль у соціальній підтримці працюючого населення відведено державному менеджменту. Проаналізовано дію стану невизначеності на функціонування державного менеджменту та досліджено шляхи виходу із закоренілої проблеми. Враховано формування нової моделі соціальної поведінки держави, що оснований не на очікуванні суспільством дотримання всіх соціальних гарантій зі сторони держави, а в більшій своїй мірі спрямована на власну відповідальність населення.

Ключові слова: держава, державний бюджет, менеджмент, соціальна модель, соціальний захист, суспільство, життєдіяльність працюючого населення, рівень заробітної плати, прожитковий мінімум.

КОВЧ В. В.

к. э. н., доцент кафедры маркетингу і менеджменту
ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ КАК СРЕДСТВО СОЦИАЛЬНОЙ ПОДДЕРЖКИ РАБОТАЮЩЕГО НАСЕЛЕНИЯ

Рассмотрена роль государственного менеджмента в условиях нестабильности и динамических изменений, которые обусловлены влиянием внешних факторов. Исследован комплекс проблем работающего населения и их возможности в удовлетворении собственных потребностей. А также возможности населения, уровень заработной платы которых после проведения обязательных отчислений и платежей остается на уровне, близком к прожиточному минимуму. Установлено, какую роль в социальной поддержке работающего населения отведено государственному менеджменту. Проанализировано действие состояния неопределенности на функционирование государственного менеджмента и исследованы пути выхода из закоренелой проблемы. Учтены формирования новой модели социального поведения государства, которая основана не на ожидании обществом соблюдения всех социальных гарантий со стороны государства, а в большей своей степени направлена на собственную ответственность населения.

Ключевые слова: государство, государственный бюджет, менеджмент, социальная модель, социальная защита, общество, жизнедеятельность работающего населения, уровень заработной платы, прожиточный минимум.

KOVCH V. V.

candidate of economical sciences, assistant professor
Private Higher Educational Institution «Kmelnytskyi University of Economics»

STATE MANAGEMENT AS A TOOL OF SOCIAL SUPPORT FOR WORKING POPULATION

The role of public management in an unstable and dynamic changes that are caused by external factors. Investigated the complex problems of the working population and their ability to satisfied their needs. As well as the possibility of population whose wages after mandatory deductions and payments remains at near-subsistence level. Established the role of social support working population given state management. Analyzed the effect of uncertainty on the state of operation of public management and explored ways out of ingrained problems. Included formation of a new state model of social behaviour that is not based on society's expectations of social guarantees compliance with state parties, and to a greater extent focused on his own responsibility population.

Keywords: the state, the state budget, management, social model, social protection, society, life of the working population, wages, cost of living.

Постановка проблеми. Соціальна нестабільність в державі зумовлена низкою зовнішніх факторів, що обумовлює необхідність дослідження державного менеджменту з позиції соціальної підтримки населення, а також усунення самих причин, які перешкоджають людині досягти бажаного соціального рівня у суспільстві.

Мета – встановити необхідність соціальної підтримки працюючого населення в умовах сучасної нестабільності; дослідити можливості та роль державного менеджменту у підтримці працездатного населення, рівень заробітної плати якого після проведення обов'язкових відрахувань та платежів залишається на рівні, близькому до прожиткового мінімуму.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідження проблем, пов'язаних з державним менеджментом, знайшло своє відображення у працях таких дослідників, як Т. Пітерс, Д. Особорна, Л. Д. Кліланд, Г. Емерсом, Ф. Тейлор, Г. Мінцберг, Отула, Д. Кетлі, Д. Фельдмана, П. Богасона, В. Мартиненко, В. Корженко, В. Бакуменко, А. Дж. Стрікленд, О. С. Віханський, Н. Нижник, А. Файол, Г. Б. Клейнер та ін. Проте динамічні зміни у сучасному економічному середовищі вимагають додаткового дослідження державного управління.

Виклад основного матеріалу. Не можна пропускати повз увагу той факт, що в країні постійно відбуваються зміни. Сучасна динаміка руху економіки мотивує до змін способу життя, підвищується загостреність фінансової та соціальної нерівності. В таких умовах розвиток державного менеджменту може визначатися, як такий, що обумовлений змінами в соціальному та економічному просторі. Такий розвиток державного менеджменту спрямований на досягнення стану економічної та соціальної стабільності та піднесення вагомості України в числі інших європейських держав.

Державний менеджмент, з однієї сторони, являє собою стимул розвитку як економіки країни, так і суспільства в цілому. З іншої сторони, за своєю природою він сам підлягає змінам та вбирає в себе тенденції європейських держав. Результативність такого менеджменту відображається в ефективності його управління. Така відносна характеристика результатів діяльності знаходить своє відображення в різноманітних даних, що наділені як кількісними, так і якісними показниками. На відміну від показників ефективності, котрі передбачають співвідношення ефекту діяльності до показників витрат для його досягнення, результативність відображає рівень суспільного задоволення та сприйняття державного управління.

Одним з вагомих аспектів підвищення результативності державного менеджменту в передових країнах світу є створення системи індикаторів, що здатні відображати рівень досягнення встановленої мети.

Сприйняття сутності державного управління в якості координатора суспільних відносин та процесів створює умови для виділення типології, в основу якої покладена система уявлень про взаємовідносини між структурою, що підлягає оцінці, та зовнішнім середовищем [8]:

- Оцінювання реакції – аналіз реакції системи на вплив зовнішнього середовища у вигляді викликів, вимог, погроз або нереалізованих можливостей. Оцінка реалізації відображає ступінь лояльності державних інститутів інтересам місцевих громад, здатність адекватно сприймати суспільні потреби.

- Оцінювання процесу – аналіз структурних та операційних аспектів внутрішніх системних процесів перетворення вхідних затрат та вихідну віддачу. Оцінка ділових процесів державних інститутів визначає рівень суспільних витрат, пов'язаних із закоренілою практикою надання послуг в суспільному секторі. Така оцінка обумовлена необхідністю практики безперервного покращення реінжинірингу бізнес-процесів та адміністративного реінжинірингу впровадження аутсорсингу і бенчмаркінгу;

- оцінка впливу – аналіз зміни зовнішнього середовища під впливом рішення та дій системи. Така оцінка відображає інтегральні характеристики результативності державних інститутів.

Основними концептуальними положеннями розвитку соціальної підтримки населення повинна бути турбота держави, що включає не тільки індивідуальну допомогу, а й усунення самих причин, що перешкоджають людині досягти бажаного соціального рівня у суспільстві.

На сьогоднішній день в світі існує кілька ефективних моделей соціального захисту населення, зокрема виділяють наступні:

- модель, спрямована на адресну підтримку особи із встановленням індивідуального рівня необхідної допомоги;
- модель, спрямована на надання компенсації за понесені збитки або втрати;
- модель, направлена на зменшення різниці між різними соціальними верствами населення шляхом надання натуральних дотацій та комплексу послуг або в їх грошовому еквіваленті.

Варто зауважити, що в Європі вже довгий час діє Європейська соціальна модель в основу якої покладено ідею соціальної справедливості та підтримка прав і свобод людини. При тому Європейський Союз при своєму високому рівні соціального розвитку офіційно визнає недосконалість своєї системи та необхідність проведення корекційних змін. Для порівняння в нашій державі соціальний захист населення оснований на дотримання формальностей та виконання мінімальних нормативних показників. Виділені кошти з державного бюджету на підтримку соціально-вразливих верств населення перерозподіляються та не використовуються за безпосереднім їх призначенням. Цікавим є той факт, що для нашої держави є характерним зводити соціальну діяльність до підтримання граничної межі соціального захисту, а не до забезпечення підвищення соціального рівня. Можливо саме тому, що основна мета є підтримкою, а не більш агресивною діяльністю уряду до подолання більш вищого рубежу соціального піднесення, населення України залишається на рівні соціального захисту 90-х років. Для Українського суспільства постає важливим питання про запозичення європейських стандартів соціального захисту населення.

В даних умовах відбувається формування нової моделі соціальної поведінки держави, що основана не на очікуванні суспільством дотримання всіх соціальних гарантій із сторони держави, а на власній відповідальності населення. Тоді як держава приймає участь у соціальній підтримці окремих верств населення в чітко окреслених межах.

В сучасних економічних умовах, що наближені до військового стану, постає актуальне питання про спроможність та рівень ефективної діяльності держави, щодо виконання широкого спектру соціальних функцій. Потенціал цілеспрямованих заходів все більш обмежується, а потреби населення в соціальній підтримці та соціальному захисті переходять на новий рівень та неодмінно зростають.

Сьогодні знову на перший план вийшли проблеми співвідношення адміністрування і політики, політичного контролю над державним управлінням, відповідальності і підзвітності держави своїм громадянам, участі останніх у політиці. Криза держави загального добробуту, який, зокрема, і стимулював адміністративні реформи, знов поставив ці проблеми, так і не вирішені державним менеджментом. Відбувається модернізація політичної влади та її інституційного апарату, функціонування політичних мереж стає все більш актуальною і нагальною потребою суспільства [3].

Одним із дієвих шляхів виходу із вже закоренілої проблеми вбачаємо у підвищенні страхових принципів та механізмів соціального захисту. Наскільки якісно будуть реалізовані страхові принципи, настільки і буде піднесений рівень соціального забезпечення населення. Мова йде не тільки про гарантування та забезпечення безбідної старості, якісного та своєчасного медичного обслуговування (що базується на принципі безкоштовності), боротьбі з безробіттям та підтриманні у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності.

Реалії сьогодення такі, що варто виділяти ще одну верству населення котра з об'єктивних причин потрапляє до переліку соціально незахищених. Це працездатне населення, рівень заробітної плати якого після проведення обов'язкових відрахувань та платежів залишається на рівні близькому до прожиткового мінімуму. Така категорія людей є нееластичною до змін на ринку та не здатна швидко та своєчасно адаптуватися до нових

умов. До такого соціального прошарку потрапляє дедалі більша частина населення. Обумовлюється це тим фактом, що розрив між розміром номінальної та реальної заробітної плати безперервно збільшується. А отже купівельна спроможність та здатність до самозабезпечення зменшується.

Держава через свій соціальний захист зачіпає низку сфер життєдіяльності працюючого населення, зокрема:

- економічний напрямок – в ході отримання своєчасної матеріальної підтримки в складній життєвій ситуації відбувається піднесення розвитку суспільного виробництва, як окремих галузей виробництва, так і в цілому по країні;

- політичний напрямок – через соціальну допомогу, соціальну підтримку та соціальне забезпечення відбувається цілеспрямований вплив держави на умови та рівень життя не тільки працюючого населення працездатного віку, що здатні приймати рішення та готові до рішучих дій, а й суспільства в цілому; через піднесення рівня життя йде вплив на стабілізацію соціального спокою в Україні;

- демографічний напрямок – через вплив соціального захисту державою корегуються демографічні процеси, мова йде не тільки про стимулювання народжуваності чи його стримуванні, а й про середню тривалість життя.

Як вважають Г. Купряшин і А. Соловійов: «Державний менеджмент привернув увагу до непослідовності й суперечності доктрин, на основі яких будується сучасна адміністративна держава. Після появи цієї концепції модель контролю й підзвітності, основана на принципах ієрархії та поділу внутрішніх і зовнішніх функцій, вже не приймалася беззастережно» [1]. Ці автори також відзначають, що, як підкреслюється в багатьох дослідженнях, позитивні можливості держави визначаються не її силою, а здатністю створювати і підтримувати «мережеві структури», у рамках яких вона спільно з приватними груповими інтересами виробляє й реалізує ефективну, узгоджену і цілеспрямовану систему управління. «Тим самим державний менеджмент означає відхід від традиційного інституційного підходу в бік вивчення процедур управління, що реально діють, із використанням сучасних засобів аналізу управлінських рішень і практики їхньої реалізації через конкретні програми» [1]. Сучасні дослідники державного управління сконцентрувалися на вивченні комунікацій, зв'язків і взаємодій між менеджерами державних, приватних і суспільних організацій, оскільки саме в цій сфері ухвалюються реальні рішення та здійснюються управлінські функції [6, с. 10-11].

Відповідно до вище наведеного матеріалу, а також враховуючи той факт, що держава самостійно визначає категорії осіб, котрі потребують соціального захисту та підтримки, та встановлює рівень надання такої допомоги, вважаємо за недоцільне покладання на неї обов'язків контролю щодо якості та своєчасності соціальної підтримки. На позачерговому посиланні Президента України до Верховної Ради України 27 листопада 2014 року Петро Порошенко зазначив: «Реформатори усіх часів і народів не цуралися долучати до змін іноземців. У нас зараз багатьом відомствам допомагають закордонні консультанти. Та цього замало. Моя ідея полягає в тому, щоб через зміни в законах надати право залучати на державну службу іноземців включно аж до членства в Уряді». Враховуючи прагнення та взяття курсу вступу України до Євросоюзу є доцільним створення відповідного експертного підрозділу із представників Європейського союзу, котрі зможуть об'єктивно оцінювати ефективність соціальної діяльності держави. Це надасть можливість отримувати об'єктивні показники щодо прозорості та належного використання бюджетних коштів.

Висновки. Соціальна та економічна нестабільність в державі зумовлена рядом зовнішніх факторів, котрі відносять в зону ризику не тільки соціально незахищене населення, а й активну, працюючу частину суспільства. В таких складних умовах державне управління мотивує до змін способу життя, що підвищує загострення фінансової та соціальної нерівності. Державний менеджмент, з однієї сторони, виступає певним стимулом розвитку суспільства, а з іншої сторони підлягає змінам та вбирає в себе тенденції європейських держав.

На сьогоднішній день в світі існує кілька ефективних моделей соціального захисту

населення. в Європі вже довгий час діє Європейська соціальна модель, в основу якої покладено ідею соціальної справедливості та підтримка прав і свобод людини. Для нашої держави характерним є зведення соціальної діяльності до підтримання граничної межі соціального захисту, а не до забезпечення підвищення соціального рівня. В даних умовах відбувається формування нової моделі соціальної поведінки держави, що основана не на очікуванні суспільством дотримання всіх соціальних гарантій зі сторони держави, а на власній відповідальності населення.

Список використаних джерел

1. Купряшин Г. Л. Государственное управление : учеб. пособие для студентов вузов / Г. Л. Купряшин, А. И. Соловьев. – М. : Изд-во МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996.
  2. Ковч В.В. Вплив держави на формування соціальної відповідальності бізнесу в сучасних умовах економічної нестабільності / В.В. Ковч // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. Г.Г. Півняка / Мін-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – С. 129–135.
  3. Колодій А. Ф. Поняття і концепції демократичного врядування як напряму політичних досліджень / А. Ф. Колодій // Демократичне врядування у контексті глобальних викликів та кризових ситуацій : матеріали наук.-практ. конф., 3 квітня 2009 р., м. Львів ; за наук. ред. В. С. Загорського, А. В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009.
  4. Новиков М. Ф. О проблемах распределения корпоративной прибыли и наполнения государственного бюджета / М. Ф. Новиков // Вісник Запорізького національного університету. – 2014. – № 1(21).
  5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит. – М. : Наука, 1993.
  6. Солових В. П. Новий публічний менеджмент як одна із моделей організації системи державного управління / В. П. Солових // Державне будівництво. – 2009. – № 2.
  7. Bogason P. Postmodern public administration. Oxford Handbook of Public Management, ed. E. Ferlie, L. E. Lynn, jr., C. Pollitt. Oxford: Oxford University Press, 2005.
  8. Brewer Garry and Peter de Leon. The Foundations of Policy Analysis. The Dorsey Press, 1983.
  9. Bringenberg L. First Management Reform Wave in Great Britain: The Great Problems of Transforming Public Administration with 'New Public Management' Reforms. Germany: Norderstedt, Grin Verlag, 2008.
  10. Dunleavy P., Hood C. From Old Public Administration to New Public Management. Public Money & Management. 1994. № 4.
  11. Feldman D. The limits of law: Can laws regulate public administration. Handbook of Public Administration, ed. B. G. Peters, J. Pierre. L.: Sage, 2003.
-

КРИВОНЧАК О. В.

ст. викладач кафедри економічної теорії
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ФУРМАН Н. В.

бакалавр
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена розкриттю основних шляхів нарощування виробничого потенціалу підприємствами. Встановлено, що ефективне використання оборотних засобів є одним із першочергових завдань підприємства в сучасних умовах і забезпечується прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу. З'ясовано, що основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних її персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага.

Ключові слова: виробничий потенціал, нарощування виробничого потенціалу, оборотні засоби, потенціал підприємства.

КРИВОНЧАК А. В.

ст. преподаватель
ПВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

ФУРМАН Н. В.

бакалавр
ПВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена раскрытию основных путей наращивания производственного потенциала предприятиями. Установлено, что эффективное использование оборотных средств является одной из первоочередных задач предприятия в современных условиях и обеспечивается ускорением их оборачиваемости на всех стадиях кругооборота. Установлено, что основное содержание понятия «потенциал предприятия» заключается в интегральном отображении текущих и будущих возможностей экономической системы трансформировать входные ресурсы с помощью присущих ее персоналу предпринимательских способностей в экономические блага.

Ключевые слова: производственный потенциал, наращивание производственного потенциала, оборотные средства, потенциал предприятия.

KRYVONCHAK O. V.

senior lecturer of the economic theory department
PIHE "Khmelnysky Economical University»

FURMAN N. V.

bachelor
PIHE "Khmelnysky Economical University»

IMPROVING WAYS OF THE USE OF PRODUCTION POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

The article is devoted to the disclosure of the main ways for increasing the production capacity of enterprises. It has been established that efficient use of working capital is one of the priorities of the enterprise in modern conditions and provides an acceleration of the turnover at all stages of the cycle. It has been determined that the basic concept of "potential of the enterprise" is integrated mapping capabilities of current and future economic system to transform inputs using the inherent entrepreneurial skills of its personnel in economic benefits.

Keywords: production potential, increasing production potential, working capital, potential of the enterprise.

Постановка проблеми та її зв'язок з найважливішими науковими й практичними завданнями. Важливими питаннями, які необхідно вирішити для підвищення ефективності використання виробничого потенціалу, є розробка економічних механізмів управління, що потребує поглиблених досліджень в напрямках пошуку адекватних сучасним умовам форм і методів управління виробничим потенціалом. В ході управління потенціалом варто враховувати два типи закономірностей: формувальні – закономірності розвитку, які спричиняють перехід системи в інший якісний стан; регульовальні закономірності функціонування сприяють стабілізації наявного рівня якості системи. Існує два напрямки нарощування потенціалу: зовнішній, пов'язаний з залученням ресурсів на підприємство ззовні, та внутрішній – пошук і реалізація внутрішніх резервів підприємства, що включає виявлення резервів; їх сумарна оцінка та аналіз результатів нарощування потенціалу. Для розвитку потенціалу підприємству необхідно накопичити визначений мінімум техніки, тобто критичну масу, здатну викликати ланцюгову реакцію технічного саморозвитку. Необхідно створити у сфері матеріального виробництва визначені технічні структури, здатні акумулювати нововведення. Завдяки гнучкості підприємство спроможне переорієнтувати виробничу систему на випуск нової продукції, використовувати інші види матеріалів тощо без істотної зміни її матеріально-технічної бази. Ця властивість формується на основі нестабільності ринкової обстановки, зростанні коливань обсягу і структури попиту [3, с. 82].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських науковців розробкою шляхів вдосконалення системи управління виробничим потенціалом підприємства займалися Й. Ситник, Р. Задорожна, В. Павлик, В. Перебийніс, Ю. Кабаков та інші. Водночас, в науковій літературі не нагромаджено в достатній мірі результативних досліджень, тому проблематика формування ефективної системи управління виробничим потенціалом підприємства потребує подальшої розробки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення системи управління виробничим потенціалом підприємства має відбуватися за такими основними напрямками: удосконалення організаційної структури управління виробничим потенціалом підприємства; оптимізація організації менеджменту і бізнес-процесів через поліпшення системи планування, обліку і контролю за основними показниками виробничого потенціалу підприємства; удосконалення управління виробничими ресурсами і запасами; підвищення ефективності управління інноваційними процесами на підприємстві, поліпшення якості вироблюваної продукції [4].

Удосконалення організаційної структури управління формуванням та використанням виробничого потенціалу підприємства означає насамперед необхідність встановлення оптимальної чисельності та структури управлінського апарату підприємства, а також чисельності працівників виробничих відділів та підрозділів згідно з чинними нормами, нормативами та реальними потребами підприємства з урахуванням сучасних ринкових умов тощо. Поліпшити систему планування, обліку і контролю за основними показниками виробничого потенціалу підприємства можна за допомогою впровадження ефективної системи планування, мотивації, внутрішнього контролю, широкого і всебічного впровадження обчислювальної техніки, розвитку комп'ютерних мереж зв'язку, застосування сучасних програмних засобів: технологій управління та інформаційних технологій тощо [2, с. 4].

Одним із напрямків удосконалення системи управління є об'єктно-цільовий підхід із закінченим циклом управління при визначенні організаційної структури, нових прав і обов'язків працівників, а також міри відповідальності за свої посадові функції керівників і фахівців різних рівнів. Цільова об'єктно-функціональна структура апарату управління дозволить компетентно, комплексно, компактно і своєчасно здійснювати процеси управління.

Цільовими об'єктами управління є ресурси: матеріальні, трудові, фінансові,

інтелектуальні та інші. Організація автоматизованої системи збирання і обробки економічної інформації також є одним із напрямків удосконалення системи управління, що сприяє побудові раціональної структури апарату управління підприємством і більш ефективному його використанню для виробничих цілей. Функціонування зазначеної системи створює умови для підвищення культури управління, а також звільняє керівників і фахівців різних рівнів від ручної праці зі збирання і обробки інформації, скорочує строки прийняття управлінських рішень, поліпшує їх якість тощо.

Стратегія удосконалення системи управління формуванням та використанням виробничого потенціалу підприємства повинна зосереджуватися на: цілях розвитку і порядку удосконалення комплексної системи управління підприємством і його складовими частинами для забезпечення ефективних рішень і взаємного погодження інформаційних потоків і процесів прийняття рішень, а також організаційних, кадрових і технічних рішень; впровадження сучасних засобів і методів керування в межах вибраної комплексної концепції системи керування (інтегроване керування автоматизованим процесом виробництва); удосконалення організаційних структур керування виробничим потенціалом підприємства головним чином шляхом використання сучасних гнучких форм (адаптивні, програмно-цільові та інші структури); покращення інформаційної системи для керування виробничим потенціалом підприємства з метою покращення якості інформаційного масиву і розширення можливостей його швидкого використання; використання засобів автоматизації і обчислювальної техніки для вдосконалення техніко-економічного рівня і якості виробництва (роботизація, гнучкі виробничі ділянки); використання світового досвіду, а також співпраця всередині країни з іноземними партнерами для забезпечення необхідного рівня якості розвитку системи управління виробничим потенціалом на підприємстві [1].

Серед основних напрямків удосконалення форм і методів управління ресурсами підприємства важливе місце належить формуванню інформаційного забезпечення підприємства та підвищенню наукового рівня планування із застосуванням інформаційних технологій. Важливим показником підвищення рівня ефективності управління формуванням та використанням виробничого потенціалу є зростання та покращення основних засобів підприємства, зростання обсягів виробленої ним продукції (виконаних робіт, наданих послуг).

Одним із головних факторів підвищення ефективності управління формуванням та використанням виробничого потенціалу є оновлення та технічне вдосконалення основних засобів. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу дає змогу підвищити рівень механізації та автоматизації виробництва, продуктивності праці робітників, сприяє економії матеріальних витрат, підвищує культуру та безпеку виробництва [3, с. 27].

Ефективне використання оборотних засобів є також одним із першочергових завдань підприємства в сучасних умовах і забезпечується це прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу. Прискорення оборотності оборотних засобів дає змогу зекономити значні суми і збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції без додаткових фінансових ресурсів. Діяльність підприємства відбувається в умовах постійної зміни структури виробництва і реінвестування прибутку в ці зміни, тому у складі економічного потенціалу завжди присутні реінвестиційна і структурна частини. Функціонування системи управління потенціалом підприємства досить складне та багатогранне і повинне враховувати перелічені особливості. Потенціал підприємства як економічну систему можна розглядати з різних точок зору, ґрунтуючись на ресурсній концепції (як сукупність ресурсів та зв'язків між ними); функціональній (як сукупність функцій, які забезпечують реалізацію здібностей і можливостей); ресурсно-цільовій (як сукупність ресурсів та здібностей щодо досягнення певних результатів, цілей) та інших концепціях. Проте основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально забезпечуючи, в такий спосіб, досягнення поставлених цілей.

Висновки. Існуючий нестійкий розвиток, існуючі диспропорції в економіці, інфляційні процеси, існуючу системну кризу свідчать про реальну загрозу економічній безпеці України і триваючу кризу на рівні підприємства, джерела якої лежать не стільки в сфері нестабільності і нерозвиненості ринкових відносин у країні, скільки в прорахунках і помилках в управлінні даних підприємств, низькому рівні корпоративної культури, неефективному використанні їх потенціалу, відсутності стратегії та планів розвитку тощо.

Список використаних джерел

1. Актуальные проблемы в производстве технологического оборудования для винодельческой промышленности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eniw.ru/>
  2. Гаркуша О.М. Проблеми розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу України / О.М. Гаркуша // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 3–5.
  3. Короткова О.В. Формування економічно сталого та конкурентоспроможного розвитку виноградарських і виноробних підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. / О.В. Короткова. – Миколаїв : МДАУ, 2009. – 210 с.
  4. Лазнюк І. Грона проблем, або Як зарадити виноградній галузі / І. Лазнюк // Пропозиція, 2010. – № 7.
-

МАРТИНЮК Г. П.

викладач

Житомирський національний агроекологічний університет

**СТАН КОРМОВИРОБНИЦТВА В АГРОФОРМУВАННЯХ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

В статті досліджено стан кормовиробництва в Житомирській області, виявлено причини стримування розвитку галузі та надано шляхи покращення. Корми є матеріальною субстанцією створення тваринницької продукції. Під час формування собівартості тваринницької та птахівничої продукції вартість кормів порівняно з іншими статтями витрат посідає домінуюче місце, тому найбільшою мірою зумовлює рівень конкурентоспроможності на ринку цих видів продукції. Забезпечення сталого виробництва кормів із заданими споживчими властивостями потребує раціонального співвідношення між обсягами виробництва продукції та його матеріально-технічною базою.

Ключові слова: кормовиробництво, тваринництво, посівні площі, кормові культури.

МАРТЫНЮК Г. П.

преподаватель

Житомирский национальный агроэкологический университет

**СОСТОЯНИЕ КОРМОПРОИЗВОДСТВА В АГРОФОРМИРОВАНИЯХ
ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТИ**

В статье исследовано состояние кормопроизводства в Житомирской области, выявлены причины сдерживания развития отрасли и предоставлены пути улучшения. Корма являются материальной субстанцией создания животноводческой продукции. При формировании себестоимости животноводческой и птицеводческой продукции стоимость кормов по сравнению с другими статьями расходов занимает доминирующее место, поэтому в наибольшей степени предопределяет уровень конкурентоспособности на рынке этих видов продукции. Обеспечение устойчивого производства кормов с заданными потребительскими свойствами требует рационального соотношения между объемами производства продукции и его материально-технической базой.

Ключевые слова: кормопроизводство, животноводство, посевные площади, кормовые культуры.

MARTUNYUK G. P.

lecturer

Zhytomyr National Agroecological University

**STATE OF FORAGE PRODUCTION IN AGRICULTURAL FARMS
IN ZHYTOMYR REGION**

In the article the state of feed production in Zhytomyr region, found causes containment of the industry and provided ways to improve. Foods are creating the material substance of animal products. During the formation of the cost of livestock and poultry feed production cost compared with other expenditure dominates because most determines the level of competitiveness in the market of these products. Sustainable feed production with desired properties consumer needs rational relationship between the volume of production and its logistics.

Keywords: forage production, livestock, crop area, forage crops.

Постановка проблеми. Одним із важливих елементів аграрного ринку є ринок кормів, який у зв'язку із набуттям Україною членства в СОТ має бути прогнозованим і передбачуваним для всіх його учасників. Стабільність функціонування ринку кормів залежить від розвитку галузі кормовиробництва. Проте протягом останніх десятиліть для галузі властиві такі тенденції: зменшення кормової площі; зниження врожайності кормових культур і, як наслідок, зменшення обсягів виробництва кормів. У структурі вироблених кормів найбільшу питому вагу займають грубі корми (сіно, солома, стебла кукурудзи), які

мають низькі показники за поживністю та якістю. Невисокі ціни на кормові ресурси на внутрішньому ринку призводять до скорочення обсягів виробництва і реалізації кормів основними їх постачальниками – сільськогосподарськими підприємствами. Вітчизняний ринок кормів втрачає необхідну пропозицію та асортимент кормової продукції [1, с. 77].

Аналіз останніх досліджень. Питанням пошуку економічних та організаційно-технологічних напрямів і резервів підвищення ефективності господарювання сільськогосподарських і комбикормових підприємств, виробництва і використання кормів, у т.ч. комбикормів, економіки кормовиробництва в Україні, еколого-економічного прогнозу виробництва кормів, формування ресурсів продовольчого і кормового зерна в умовах ринкових відносин присвячені роботи П. Березівського, І. Бондарчука, В. В'юна, Д. Глуценка, В. Гришка, В. Долинського, О. Єрмакова, М. Карамана, С. Ковалишина, П. Кропа, М. Куліша, Б. Лук'янова, Л. Мармуль, А. Павлюченкова, В. Перегуди, А. Побережної, Д. При-ходька, Я. Сибаль, І. Топіхи, Г. Черевка, О. Ярославського та інших учених.

Мета статті – дослідження стану кормовиробництва в Житомирській області, виявлення причин стримування її розвитку та пошук шляхів покращення.

Результати дослідження. У Житомирській області зосереджено 5,1% поголів'я великої рогатої худоби та 5,7% поголів'я корів України. Досить розвинутим є свинарство, вівчарство, конярство, птахівництво. Житомирська область, 80% якої займає зона Полісся, з великою кількістю природних кормових угідь і вигідним розташуванням щодо ринків збуту, має сприятливі умови для виробництва здешевленої продукції тваринництва. У 2010 р. площа сінокосів і пасовищ займала 22,1% від загальної площі сільськогосподарських угідь, проте порівняно з 2013 р. зменшилась на 1,3%. Близько 42% природних сінокосів та пасовищ знаходиться в зоні радіоактивного забруднення, що обумовлює особливості вирощування і заготівлі кормів [2].

За показниками рівня виробництва молока і м'яса, яєць на душу населення Житомирщина посідає одне із провідних місць серед областей України. Однак тваринництво щороку поступається своїми позиціями, стає збитковим. Основним чинником, який визначає прибутковість тваринництва, є корми. Щоб домогтися отримання стабільних прибутків від галузі тваринництва, економічно доцільно паралельно працювати над створенням умов для виробництва дешевих та якісних кормів.

Корми є матеріальною субстанцією створення тваринницької продукції. Під час формування собівартості тваринницької та птахівничої продукції вартість кормів порівняно з іншими статтями витрат посідає домінуюче місце, тому найбільшою мірою зумовлює рівень конкурентоспроможності на ринку цих видів продукції. У середньому за 2010–2013 рр. у Житомирській області частка вартості кормів у структурі витрат на виробництво продукції тваринництва становила 49,3% [2].

Протягом останніх років, незважаючи на підвищення цін реалізації на корми, спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги покупних кормів у господарствах усіх форм власності Житомирської області. Якщо у 2009 р. у сільськогосподарських підприємствах частка вартості куплених кормів у загальній вартості використаних кормів становила 20,4%, у 2009 р. – 41,9%, то в 2013 р. – 47,7% [2], що стало однією з причин підвищення собівартості тваринницької продукції і зменшення прибутковості галузі. В господарствах необхідно досягти оптимального співвідношення придбаних кормів до власних. Наприклад, дослідженнями американських вчених встановлено, що оптимальним рівнем витрат на придбання кормів для фермерів північного заходу США був визначений рівень 500–549 дол. США на одну корову в рік. Це становило 29% у структурі собівартості молока і забезпечувало одержання в середньому 418 дол. США прибутку на корову. Водночас, витрати на куплені корми на рівні 1–349 дол. США (16% собівартості) та більше 700 (44% собівартості) дол. США забезпечували відповідно 374 та 308 дол. США прибутку в розрахунку на одну корову [3, с. 44]. Функціонування ринку кормів надає змогу приймати рішення щодо ефективності вирощування власних кормів або їх закупівлі.

Триває тенденція до переміщення великотоварного виробництва сільськогосподарської продукції за виробництвом її в особисті селянські господарства. Важливо відзначити, що близько 30% всього поголів'я тварин Житомирської області зосереджено в зоні радіаційного забруднення, що обумовлює потребу забезпечення тваринництва екологічно чистими кормами. Саме ринок кормів є важливим елементом сільськогосподарської ринкової інфраструктури під час вирішення питань екологічної безпеки кормів та тваринницької продукції [4, с. 17].

Основою пропозиції кормів є їх виробництво підприємствами різних форм власності. Кормові ресурси надходять з сіяних і природних кормових угідь. Це зелена маса сіяних і природних трав, які згодують сільськогосподарським тваринам у натуральному вигляді і які слугують сировиною для виготовлення силосу, сінажу, сіна; кормові коренеплоди. Джерелом надходження вказаних кормів є посіви однорічних і багаторічних трав, кукурудзи на зелений корм і силос, кормових коренеплодів і баштанних, а також природні луки та пасовища.

Однак площі сіяних кормових культур, валове виробництво кормів за аналізований період мали тенденцію до зменшення як по Україні, так і зокрема в Житомирській області. Посівна площа кормових культур у Житомирській області в 2013 р. порівняно з 2009 р. зменшилася на 125,9 тис. га, або 40,7%, і займала у загальній посівній площі 25% (за науково обґрунтованими нормами площа під кормовими повинна займати не менше 35%). Порівняно із середнім по Україні наведений показник перевищує на 14,2 пункту. Це пояснюється, тим що більша частина території Житомирської області знаходиться в зоні Полісся, яка є сприятливою для вирощування всіх кормових культур.

Для порівняння зазначимо, що площа сіяних кормових культур в Україні у 1990 р. становила 37,0% у загальних посівах, урожайність кормових культур була більшою на 16,0 ц к. од. з гектара і становила 35,4 ц к. од. з гектара. У Житомирській області у 1990 р. питома вага кормових культур у загальних посівах становила 44,8% з урожайністю 33,8 ц к. од. з гектара, що майже вдвічі більше рівня 2013 р.

Відбулося зменшення частки посівної площі під кормовими культурами на 17,2% у період реформування агропромислового виробництва і переходу до ринкових відносин, яке, на жаль, досить часто було некерованим, супроводжувалося послабленням уваги до кормовиробництва, наданням переваги вигіднішим з комерційної точки зору зерновим, олійним і технічним культурам. Останніми роками зростає питома вага підприємств, розмір посівних площ під кормовими культурами яких сягає 50 га (рис. 1).

У 2013 році питома вага підприємств, посівна площа під кормовими культурами в яких сягає до 50 га, становить 59,2% і лише 0,6% підприємств з площею кормових культур до 3000 га. В області немає жодного сільськогосподарського підприємства з посівною площею під кормовими культурами більше 3000 га через те, що середня площа землекористування становить близько 1500 га.

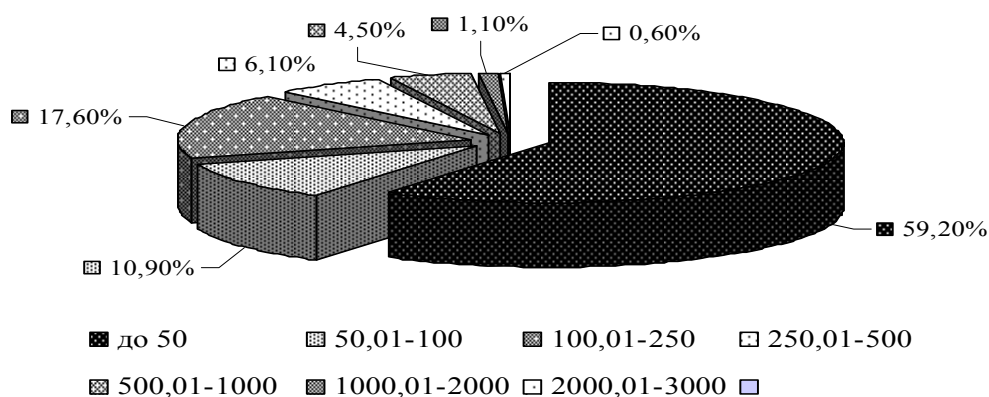

Рис. 1. Групування господарств усіх форм власності за розмірами посівних площ кормових культур у середньому за 2009–2013 рр. у Житомирській області (джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Житомирській області)

Зменшення площі кормових культур за 2009–2013 рр. може бути частково економічно виправданим за рахунок приросту урожайності кормових культур на 1,6 ц к. од./га, хоча урожайність є низькою – 20,5 ц к. од./га (за середньої врожайності передових господарств області 35–40 ц к. од./га). Слід відзначити, що приросту урожайності кормових культур досягнуто за рахунок особистих селянських господарств.

Різке скорочення посівних площ і досить незначне підвищення врожайності, яке призвело до зменшення валового виробництва кормів рослинного походження, в перерахунку на кормові одиниці за всіма категоріями господарств у 2013 році становить 410,2 т к. од., що менше на 204,6 т к. од., або 33,3% порівняно з 2009 роком. Спостерігається зменшення валового збору кукурудзи на силос і зелений корм відповідно на 41,1%. Водночас зросло валове виробництво сіна з однорічних трав на 15,6% і багаторічних трав – на 37,1% (табл. 1).

За допомогою факторного аналізу визначено агрегований вплив факторів на валовий збір по кормових культурах.

Таблиця 1

Визначення впливу окремих факторів на валовий збір кормових культур у Житомирській області

Культури	Площа, тис. га		Урожайність, ц/га		Валовий збір, тис. т				
	2009 р.	2013 р.	2009 р.	2013 р.	2009 р.	2013 р.	Відхилення, +, –	у т.ч. за рахунок	
								площі	урожайності
Усі категорії господарств									
Кормові коренеплоди	13,8	12,3	359,4	385,4	496,0	474,0	+22	-57,9	+35,9
Кукурудза на силос і з/к	30,2	17,6	166,7	168,5	503,4	296,6	-206,8	-212,3	+5,5
Однорічні трави на сіно	52,2	24,2	23,2	57,8	121,1	139,9	+18,8	-161,8	+180,6
Багаторічні трави на сіно	226,5	146,0	21,3	45,3	482,4	661,4	+179,0	-364,6	+543,6
Сільськогосподарські підприємства									
Кормові коренеплоди	0,5	0,5	322,8	298,6	16,1	14,9	-1,2	0	-1,2
Кукурудза на силос і з/к	29,4	16,6	164,1	192,5	482,5	319,6	-162,9	-246,0	+83,5
Однорічні трави на сіно	37,4	9,3	34,9	57,6	130,5	53,6	-76,9	-161,8	+84,9
Багаторічні трави на сіно	179,4	87,7	28,1	52,9	504,1	463,9	-40,2	-485,1	+444,9
Господарства населення									
Кормові коренеплоди	13,3	11,8	228,9	340,6	304,4	401,9	+97,5	-51,1	+148,6
Кукурудза на силос і з/к	0,8	1,0	133,0	156,8	10,6	15,7	+5,1	+3,2	+1,9
Однорічні трави на сіно	14,8	14,9	48,5	58,4	71,8	87,0	+15,2	+0,6	+14,6
Багаторічні трави на сіно	47,1	58,3	57,6	66,0	271,3	384,8	+113,5	+73,9	+39,6

*Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області

$$B_{B3n} = P_{\phi} \times Y_{\phi} - P_{\sigma} \times Y_{\phi}, \quad (1)$$

$$B_{B3y} = P_{\sigma} \times Y_{\phi} - P_{\sigma} \times Y_{\sigma}, \quad (2)$$

де B_{B3n} – відхилення валового збору у звітному році порівняно з базисним за рахунок зміни посівної площі кормових культур;

B_{B3y} – відхилення валового збору у звітному році порівняно з базисним за рахунок зміни врожайності кормових культур;

P_{ϕ} та P_o – посівна площа кормових культур у звітному і базисному роках;

U_{ϕ} та U_o – урожайність кормових культур у звітному та базисному роках.

У результаті проведених розрахунків встановлено, що у всіх категоріях господарств зменшення валового виробництва кормових культур відбулося головним чином за рахунок зменшення посівних площ. Слід відзначити, що найбільший позитивний вплив на показники валового збору кормів у всіх категоріях господарств мали господарства населення, в яких збільшився валовий збір кормів на 35,8%, у тому числі за рахунок підвищення урожайності – на 94,6%. У сільськогосподарських підприємствах валовий збір кормових культур зменшився на 28% за рахунок скорочення площ.

Обсяги виробництва і використання кормів сільськогосподарськими товаровиробниками зменшуються, головними причинами є: зменшення поголів'я, низькі внутрішні ціни на кормові ресурси, диспаритет цін на кормову продукцію і промислові ресурси; падіння купівельної спроможності населення, а звідси – зменшення споживання на 1 особу м'яса, молока, яєць; збитковість та низька рентабельність виробництва тваринницької продукції тощо.

Висновки. Забезпечення сталого виробництва кормів із заданими споживчими властивостями потребує раціонального співвідношення між обсягами виробництва продукції та його матеріально-технічною базою. Нарощування обсягів виробництва кормів можливе на підставі запровадження комплексу технологічних і економічних заходів, спрямованих на ефективне використання земель, виробничих потужностей, людських і матеріальних ресурсів у відповідності до попиту на корми рослинного та промислового походження.

Список використаних джерел

1. Грабчук І.Ф. Тенденції становлення і розвитку ринку кормів / І.Ф. Грабчук // Вісник ЖНАЕУ. – 2009. – № 2 (25), т. 2. – С. 77–84.
  2. Статистичний щорічник Житомирської області за 2013 р. : стат. зб. / за ред. Л.О. Рижкової ; Гол. упр. статистики у Житом. області. – Житомир, 2009. – 503 с.
  3. Organic Agriculture, Environment and food Security. Rome: FAO, 2002. P. 7.
  4. Кроп П.Б. Економічні відносини між новими організаційними формуваннями в кормовиробництві / П.Б. Кроп // Зб. наук. пр. УДАУ. – 1994. – С. 46–49.
-

МОРОЗ О. В.

д. е. н., професор
Вінницький національний аграрний університет

СТАСЕНКО Д. В.

аспірантка
Вінницький національний аграрний університет

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БОРОШНОМЕЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА ВІННИЧЧИНИ

В статті здійснено аналіз сучасного стану, обсягів та ефективності виробництва борошномельних підприємств Вінниччини. Проаналізована динаміка виробництва борошномельної продукції, урожайності зернових культур. Розглянутий рівень цін на борошно.

Ключові слова: обсяг сировини, ефективність, борошномельна продукція, урожайність, асортимент, ціна.

МОРОЗ О. В.

д. э. н., профессор
Винницкий национальный аграрный университет

СТАСЕНКО Д. В.

аспирантка
Винницкий национальный аграрный университет

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ МУКОМОЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА ВИННИЧИНЫ

В статье осуществлен анализ современного состояния, объемов и эффективного производства мукомольных предприятий Винниччины. Проанализирована динамика производства мукомольной продукции, урожайности зерновых культур. Рассмотрен уровень цен на муку.

Ключевые слова: объем сырья, эффективность, мукомольная продукция, урожайность, асортимент, цена.

MOROZ O. V.

doctor of economic sciences, professor
Vinnytsia National Agrarian University

STASENKO D. V.

postgraduate student
Vinnytsia National Agrarian University

ANALYSIS OF FLOUR PRODUCTION IN VINNYTSIA REGION

The article analyzes the current state, the volume and efficiency of flour production in Vinnytsia region. The author has analyzed the dynamics of milling production and yield crops. Flour prices have also been considered.

Key words: raw material volume, efficiency, flour milling products, productivity, product line, price.

---

stasenko1@mail.ru

Аналіз останніх досліджень. Вирішенню проблеми підвищення ефективності аграрної продукції присвячені наукові праці багатьох вчених-аграріїв: Андрійчука В. Г., Бойка В. І., Васильченко О. І., Саблука П. Т., Худолій Л. М. та ін. Разом з тим складність та багатоаспектність цієї проблеми вимагає подальших наукових досліджень.

Мета статті – аналіз сучасного стану, обсягів та динаміки виробництва борошномельної промисловості Вінниччини, а також обґрунтування заходів для підвищення ефективності функціонування виробників даної галузі.

Виклад основного матеріалу. Основними виробниками і постачальниками борошна в Україні є потужні промислові борошномельні заводи і комбінати. Борошномельна промисловість – частина комплексної зернопереробної галузі, яка включає, крім того, елеваторну, круп'яну і комбікормову промисловість.

У структурі харчової галузі Вінниччини нараховується біля 30 борошномельних підприємств. Ці підприємства спроможні забезпечити населення області хлібопродуктами, але вони використовують лише незначну частину своїх потужностей.

Асортимент продукції, який виробляють борошномельні підприємства, нараховує незначні найменування основних і побічних продуктів з пшениці, жита, кукурудзи, рису, ячменю, гречки, вівса, бобових культур, сочевиці, саго, топінамбуру, горіхів, які регламентовані нормативно-технічними документами (державними стандартами і технічними умовами).

До початку 1999 р. більшість діючих борошномельних підприємств змінили форму власності з державної на приватну або колективну. Їх керівництву довелось самим вирішувати проблеми постачання, виробництва, збуту та управління, які виникли, а органи державного управління залишили за собою контролюючі функції. В той же час виникла жорстка конкуренція за рахунок створення нових борошномельних підприємств переважно з малою продуктивністю і невеликою кількістю обслуговуючого персоналу. Поступово почала знижуватися кількість споживачів і погіршувалась їх платоспроможність. Постачання дешевої імпортової продукції, зменшення кількості і погіршення якості сировини, зміна вимог споживачів, практично у всіх борошномельних підприємств загострилися різного роду проблеми. Почала відчуватись гостра необхідність впроваджувати нові принципи ведення господарської діяльності [1, 2, 5].

Формування ринкових відносин у борошномельній галузі супроводжується значним спадом обсягів промислового виробництва борошна, зниження рівня використання виробничих потужностей, погіршення технічного стану підприємств.

Таблиця 1

**Динаміка виробництва борошна за період 2009–2013 рр. підприємствами
Вінницької області, тонн**

	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Виробництво борошна, всього	172334	176991	188035	188334	187104

Дані таблиці (за даними Головного управління статистики у Вінницькій області [4]) свідчать про те, що зростання обсягу виробництва борошна в середньому незначне.

Серед основних причин, які обумовлюють незначне зростання виробництва борошна, слід виділити, по-перше, спад попиту на борошно у суміжних галузях – хлібопекарській, кондитерській, макаронній промисловості; по-друге, бурхливий розвиток невеликих борошномельних виробників у сільських районах, які вирощують зерно. Зменшилось споживання хліба внаслідок зниження купівельної спроможності населення та збільшення випікання хліба невеликими пекарнями та населенням самотужки.

Одним із факторів, які негативно впливають на стабільність роботи борошномельних підприємств та зниження попиту споживачів на борошно є дефіцит якісної вітчизняної сировини (головним чином пшениці). Забезпечення якості продукції – необхідна умова підвищення конкуренції підприємства та його продукції в сучасному ринковому просторі [3].

На Вінниччині вирощують озиму і яру пшеницю, жито, ячмінь, кукурудзу на зерно, овес, гречку. Рівень розвитку зернового господарства визначається обсягами виробництва зерна.

Одним з найважливіших якісних показників, які впливають на розмір валових зборів, є урожайність сільськогосподарських культур:

Період	Урожайність зернових культур (з 1га; ц)
2009 р.	37,0
2010 р.	36,9
2011 р.	49,3
2012 р.	43,1
2013 р.	55,7

Таблиця 2

Динаміка виробництва борошномельних продуктів за період 2009–2013 рр. підприємствами Вінницької області, тонн (за даними Головного управління статистики у Вінницькій області)

Найменування	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Хлібобулочні вироби	66342	65021	57081	49300	69197
Макаронні вироби	3481	4168	4127	4140	3449
Торти і вироби кондитерські, вироби хлібобулочні з доданням підсолоджу вальних речовин	4621	4235	35092	31072	4574

Не менш важливою проблемою у борошномельній промисловості є рівень цін та їх зміни, які мають як економічне, так і соціальне значення. Основними причинами змін цін виробників борошномельної промисловості були підвищення закупівельних цін на сировину, реалізація товарів за договірними цінами та коливання тарифів на енергоносії.

Таблиця 3

Ціни виробників на борошно за період 2009–2013рр., грн. за тону у Вінницькій області (за даними Головного управління статистики у Вінницькій області)

Період	Борошно пшеничне чи пшенично-житнє	Борошно житнє	Борошно кукурудзяне
2009	1553,18	1036,68	1256,36
2010	1819,08	1165,71	1672,35
2011	2295,93	1888,63	1723,76
2012	2446,40	2005,60	1559,50
2013	2583,10	1895,70	1827,70

Аналіз цін показує, що відбулось підвищення цін на всі види борошна.

Цінова конкуренція заставляє виробників борошна шукати резерви та шляхи зниження собівартості продукції. За зниженням собівартості йде у цьому випадку зниження ціни на продукцію, що дозволяє виробнику збільшити обсяг продажу і тиснути конкурентів.

Але не дивлячись на те, що цінова конкуренція несе безумовну вигоду споживачам борошна (дешевий товар), вона має негативні наслідки для економічного розвитку виробників борошна. В разі знижки ціни на товар, виробник прагне зберегти або збільшити свою долю на ринку збуту, але навіть успіх у досягненні поставленої мети не гарантує йому зріст загальної маси прибутку – головної характеристики його фінансового добробуту.

Цінова конкуренція, як і цінова війна веде до значних збитків і знижує середній рівень рентабельності в галузі. Тому виробники продукції в усіх галузях і в умовах цивільного ринку стараються за можливістю уникнути цінової конкуренції і знаходити шляхи для нецінової конкуренції.

Висновки. Сучасна борошномельна промисловість не тільки має незадовільний стан її сировинної бази, але й низький технічний рівень більшості підприємств галузі. Устаткування для переробки зерна в малих підприємствах, як правило, є застарілими й примітивними, а їх робота не завжди є ефективною. Однак, незважаючи на існуючі проблеми, вони в змозі здійснювати переробку невеликих партій зерна.

В силу своїх технологічних особливостей борошномельні підприємства для підтримання нормального технічного стану потребують капіталовкладень практично щорічно, на відміну від більшості інших харчових підприємств. Вирішення цієї проблеми здійснюється, головним чином, за рахунок засобів самих підприємств. Основним джерелом фінансових надходжень будь-якого промислового підприємства є виручка від реалізації товарів.

Тенденція зниження виробництва обсягів борошна збільшується такими загально кризовими явищами, як інфляція, відстрочення платежів за поставлену продукцію, недосконалість кредитної і податкової системи. Все це веде до утворення дефіциту фінансових ресурсів у борошномельних підприємствах, в тому числі для спрямування на оновлення обладнання, удосконалення технологічних процесів, на ремонтні та відновлювані роботи, реконструкцію і нове будівництво.

Таким чином, сучасний стан галузі борошномельної промисловості характеризується спадом обсягів виробництва і реалізації продукції, дефіцитом сировинних ресурсів борошномельних кондицій, низьким технічним рівнем виробництва та зниженням фінансової стійкості підприємств. Пошук шляхів виходу зі створеної кризи потребує від борошномельних підприємств, в першу чергу, вирішення проблеми забезпечення стабільного збуту виготовленої продукції, актуальність чого значно зросте з виникненням конкуренції на ринках борошна.

Список використаних джерел

1. Бойко В.І. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва) : монографія / В.І. Бойко, Є.М. Лебідь, В.С. Рибка. – К. : ННЦІАЕ, 2008. – 400 с.
2. Концепція державної цільової програми «Зерно України – 2008–2015» // Теорія і практика ринків. – 2007. – № 2.
3. Малюта Л.Я. Забезпечення якості продукції – необхідна умова підвищення конкурентоспроможності підприємства та його продукції в сучасному ринковому просторі / Л.Я. Малюта // Економіка, Фінанси, Право : щомісяч. інформ.-аналіт. альбом. – 2010. – № 9. – С. 11–14.
4. Статистичний щорічник Вінниччини за 2013 рік. – Вінниця : Головне управління статистики, 2013.
5. Худолій Л.М. Економічний механізм формування та функціонування ринку зерна в Україні / Худолій Л.М. – К. : ІАЕ, 1998. – 113 с.

ШЕПЕЛЬ І. В.

к. е. н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

**САМОЗАЙНЯТИСТЬ СІЛЬСЬКИХ ЖИТЕЛІВ В ОСОБИСТИХ ГОСПОДАРСТВАХ
НАСЕЛЕННЯ**

Досліджено процес формування трудових ресурсів та склад учасників в особистих селянських господарствах. Визначено економічну сутність поняття «самозайнятість» у різних джерелах інформації, а також участь самозайнятості населення в особистому селянському господарстві. Розкрито категорії зайнятого населення та його складові. Висвітлені типи особистих селянських господарств залежно від наявності в них сільськогосподарських тварин і птиці. Розглянута динаміка найманих працівників в сільському господарстві та їх рівень середньомісячної заробітної плати. Виявлені фактори, які перешкоджають розвитку особистих господарств населення та запропоновані напрями їх покращення.

Ключові слова: особисті селянські господарства, самозайнятість, населення, трудові ресурси, доходи, наймані працівники, заробітна плата.

ШЕПЕЛЬ И. В.

к. э. н., доцент

ГВУЗ «Херсонский государственный аграрный университет»

**САМОЗАНЯТОСТЬ СЕЛЬСКИХ ЖИТЕЛЕЙ В ЛИЧНЫХ ХОЗЯЙСТВАХ
НАСЕЛЕНИЯ**

Исследованы научные подходы теоретических положений и методика построения финансовой стратегии. Раскрыты и обоснованы особенности построения финансовой стратегии на основе комплексного анализа использования экономических ресурсов с учетом особенностей конкурентной рыночной среды современного этапа развития экономики Украины. Проанализированы уровни научного познания для дальнейшего понимания построения финансовой стратегии с применением соответствующего инструментария. Рассмотрены общенаучные и специальные методы исследования при построении и выборе финансовой стратегии, а также рассмотрены отдельные подходы к ее разработке.

Ключевые слова: финансовая стратегия, методы исследования, предприятие, конкурентная среда, планирование, инструменты.

SHEPEL I. V.

candidate of economical sciences, associate professor

State University "Kherson State Agricultural University"

SELF-EMPLOYMENT OF RURAL RESIDENTS IN PRIVATE HOUSEHOLDS

Science research approaches theoretical positions and methods of construction financial strategy. Exposed and reasonably features of financial strategy based on a comprehensive analysis of the use of economic resources based on competitive market environment features contemporary development of economy of Ukraine. Analyzed the level of scientific knowledge to further understanding of building financial strategy using appropriate tools. Considered general scientific and special methods in the construction and selection of financial strategy and consider some approaches to its development. Importance of building a financial strategy for effective management in the implementation of the economic activities in a competitive market environment.

Key words: financial strategy, research methods, business, competitive environment, planning tools.

---

irochka.shepel@yandex.ua

Постановка проблеми. У сільському господарстві поряд із засобами виробництва і землю необхідним виробничим фактором виступає праця. Носіями здатності працювати є трудові ресурси. Робоча сила сільськогосподарських підприємств по цілому ряду ознак відрізняється від робочої сили особистого господарства населення. У сільськогосподарських підприємствах формування робочої сили ґрунтується принципах найму, на використанні

економічного інтересу. Усі зайняті в суспільному виробництві працівники, за винятком тимчасово залучених з інших організацій, складають його робочу силу, що функціонує на колективістських засадах. Громадяни, що не працюють у сільськогосподарському підприємстві, хоча і проживають в даній місцевості, не є ні його робочою силою, ні трудовими ресурсами [6, с. 89].

Праця в особистих господарствах населення характеризується подовженим та напруженим режимом роботи, який встановлений юридично на державному рівні. Так, згідно з основними методологічними визначеннями і поняттями, розробленими Державним комітетом статистики України та рекомендаціями Міжнародної організації праці (за матеріалами вибіркового обстеження робочої сили з питань економічної активності населення) зайнятими вважаються особи у віці 15–70 років, які відпрацювали протягом обстежуваного тижня хоча б одну годину незалежно від того, чи була це постійна, тимчасова, сезонна, випадкова або інша робота [3]. Виняток становить особисте господарство населення, для якого критерій зайнятості досягає не менше 30 годин на тиждень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти самозайнятості сільських жителів в особистих господарствах населення висвітлені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Б. Г. Збышко, М. М. Ігнатенко, В. В. Ишин, О. С. Кільницька, Г. І. Купалова, Е. М. Лібанова, О. О. Непочатенко, А. А. Никифорова, О. В. Позняк, К. А. Пилипенко, А. И. Рофе, В. А. Слепцов, В. М. Скупий та інші.

Постановка завдання. Метою статті було розкриття й обґрунтування самозайнятості в особистих селянських господарствах, визначення категорії зайнятого населення, типів особистих господарств населення, а також дослідження динаміки найманих працівників в сільському господарстві та їх рівня середньомісячної заробітної плати.

Виклад основного матеріалу дослідження. В особистих селянських господарствах (ОСГ) формування трудових ресурсів відбувається на принципах членства в родині. Якщо в сільськогосподарських підприємствах кількість робочої сили може збільшуватися, за рахунок залучення додаткових людей у процес виробництва, то в особистому господарстві населення всі роботи, як правило, виконуються за допомогою власної робочої сили членів родини. Трудові ресурси особистих господарств населення складають особи працездатного віку, а також інші члени родини, що беруть участь у виробництві продукції. Ступінь їхньої фактичної участі у веденні особистого господарства населення залежить від обсягу виробництва, рівня його інтенсифікації, організації, структури виробленої продукції, природнокліматичних умов, традиції та інше. Проте, пенсіонери й підлітки, на відміну від працездатних, є носіями неоднакової кількості робочої сили, а тому кожна з цих груп має визначений річний запас робочого часу.

В науковій літературі праця в особистому господарстві населення вважається однією з форм самозайнятості в сільській місцевості. Самозайнятість все більше привертає до себе увагу в епоху, коли у більшості країн уряди та великі підприємства неспроможні забезпечити можливість для зайнятості з достатнім рівнем зайнятості тим, хто шукає роботу» [6, с. 10]. Тому в процесі ринкового реформування аграрного сектора економіки самозайнятість населення в ОСГ є важливим засобом боротьби з безробіттям. Визначення поняття «самозайнятість» та його економічної сутності і різних джерел інформації наведено нами в табл. 1.

Однак, до сьогоднішнього часу учені-економісти і практики не мають чіткого, єдиного трактування самозайнятості населення. Здебільшого визначення зводяться до переліку осіб, що підпадають під категорію самозайнятих. Так, при проведенні щорічних вибіркового обстежень Держкомстатом з питань економічної активності населення самозайнятими або зайнятими індивідуальною (самостійною) трудовою діяльністю визначаються особи, які займаються трудовою діяльністю на самостійній основі (без залучення найманих працівників), на свій власний кошт, володіють засобами виробництва і несуть відповідальність за вироблену продукцію (надані послуги) [6, с. 160].

Визначення поняття «самозайнятість» та його сутності у різних джерелах інформації

Науковці	Характеристика поняття «кредит»
Купалова Г. І. [2, с. 22]	це процес, що все більше надій покладає на особисту ініціативу як засіб досягнення позитивних результатів у галузі зайнятості, капіталовкладень та економічного зростання. Зазначає, що до категорії самостійно зайнятих осіб відносяться працюючі не за наймом, а саме: роботодавці (працюючі власники), зайняті індивідуальною (самостійною) трудовою діяльністю, безкоштовно працюючі члени сім'ї
Кільницька О. С. [1, с. 75–80]	на макрорівні – позбавляє державу необхідності надання робочого місця, поглинає надлишок робочої сили на ринку праці, не потребує значних капітальних вкладень, стримує переливання людей з аграрної сфери в інші галузі, закріплює людей на селі, має значний соціальний ефект, даючи життєздатну форму зайнятості бідним прошаркам населення.
	на макрорівні – забезпечує роботою населення, створює умови для прояву економічної активності і можливість самим заробляти на прожиття
Лібанова Е. М., Нікіфорова А. А., Роффе А. І. [4, 5, 8]	вважають, що до самостійно зайнятих працівників відносяться ті особи, які самостійно організовують свою праця на власний кошт, володіють засобами виробництва, відповідають за вироблену продукцію і самостійно її реалізують

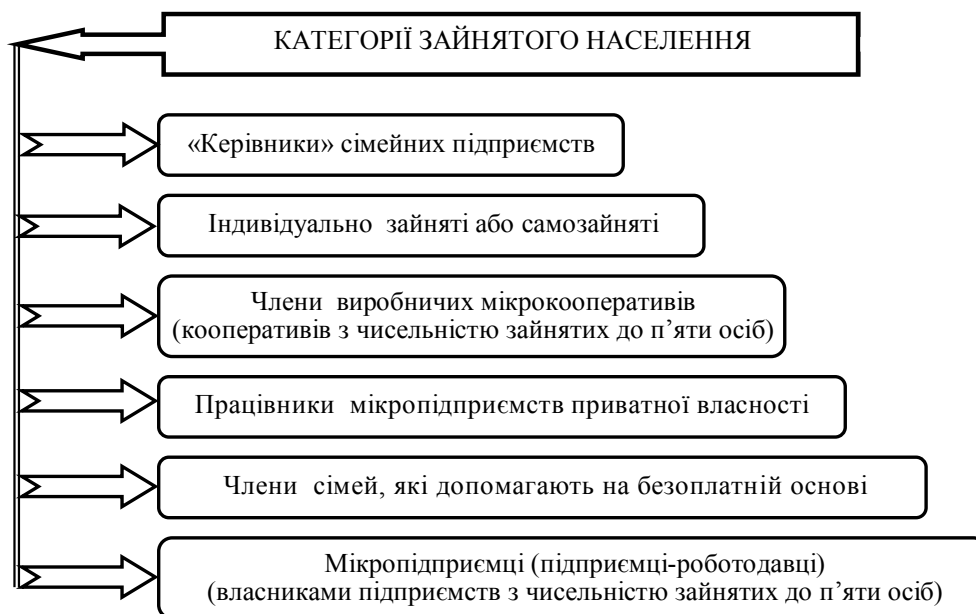
Згідно з визначенням, наведеним у доповіді Міжнародної організації праці, «самозайняті особи – це працівники, які працюють самостійно не за наймом, і підприємці (власники неакціонерних підприємств), котрі створюють робочі місця для себе та інших, у тому числі постійних і тимчасових службовців, неоплачуваних працівників сімейних підприємств і осіб, котрі проходять індивідуальне виробниче навчання на підприємстві» [90, с. 4].

О. Позняк розглядає самозайнятість як різновид підприємницької діяльності, а саме як таку підприємницьку діяльність, що не потребує регулярного залучення найманих працівників або членів сім'ї [109, с. 4]. На думку автора, у вітчизняній практиці поширений звужений підхід до визначення самозайнятих, за якого до їх числа не включаються підприємці, що використовують працю найманих працівників. Тому вчений вважає, що існує потреба розрізнення самозайнятості у вузькому й широкому розумінні терміну. О. Позняк вважає, що самозайнятість у вузькому тлумаченні терміну, або індивідуальна зайнятість – діяльність, що, зазвичай, приносить дохід у грошовій або натуральній формі і проводиться суб'єктом індивідуально. Критеріями, за якими самозайняті відокремлюються від інших категорій осіб, є такі: виконання робіт за винагороду; юридична незалежність суб'єкта господарювання; створення однією особою одного робочого місця (для себе); проведення робіт власними зусиллями; фінансування всіх видатків виключно за рахунок власних коштів (у тому числі одержаних кредитів); використання власних (або орендованих) засобів виробництва; одноосібне розпорядження результатами продукції. Особа вважається індивідуально зайнятою (самозайнятою), якщо вона відповідає всім переліченим критеріям [7, с. 121–130].

Під самозайнятстю в широкому тлумаченні О. Позняк розуміє індивідуальну зайнятість та суміжний з нею різновид зайнятості – діяльність, пов'язану з докладанням праці на мікропідприємствах (із чисельністю зайнятих до 5 осіб). Спільний характер функціонування цих типів підприємств зумовлює єдність принципів державної політики щодо них. При цьому межі між підприємствами індивідуалів, приватними мікропідприємствами, мікрокооперативами та сімейними підприємствами є розмитими. Зокрема, індивідуально зайнятий на певних етапах змушений залучати найманих працівників або членів сім'ї для виконання окремих робіт, кооператив за певних умов може трансформуватися на приватне підприємство одного з його членів, неможливість використання праці члена сім'ї на сімейному підприємстві (через відмову виконувати певну роботу, хворобу, життєві обставини) вимагатиме залучення найманих працівників тощо.

Виходячи з широкого розуміння самозайнятості, ми погоджуємося з О. Позняком [7] щодо складових процесу формування категорії зайнятого населення (рис. 1).

Рис. 1. Категорії зайнятого населення (згруповано автором)

Узагальнюючи різні точки зору стосовно сутності категорії «самозайнятість» вважаємо, що самозайнятість по відношенню до особистого господарства населення – це вид трудової діяльності фізичних осіб (без залучення найманих працівників), які забезпечують себе роботою самостійно на власний ризик, використовуючи власні і позикові кошти і направлена на одержання доходу в натуральній і грошовій формах.

Огляд спеціальної літератури з даного питання показує, що самозайнятість населення в особистих господарствах населення формується під дією цілого комплексу факторів, серед яких виділяють такі: природні, соціально-економічні, організаційні, техніко-технологічні, демографічні, нормативно-правові, психологічні, політичні, інформаційні. У свою чергу, ці групи включають ряд підгруп різноманітних чинників. До соціально-економічних факторів відносяться такі: доходи населення; попит на сільськогосподарську продукцію, сировину і послуги; інвестиційна політика; економічний стан підприємств і організацій суспільного сектора виробництва; кон'юнктура ринку праці; рівень продуктивності, інтенсивності праці; економічні умови для розвитку підприємництва.

Дослідження показують, що в сільському господарстві рівень оплати праці настільки низький, що не витримує ніякої критики. В останній час заробітна плата втратила не тільки стимулюючу роль щодо росту продуктивності праці, але і відтворювальну функцію, виконуючи лише облікову функцію. А її низький рівень не забезпечує навіть фізіологічних потреб на мінімальному рівні, внаслідок чого населення перебуває в стані зубожіння.

Рівень заробітної плати основної маси працюючих за наймом в сільському господарстві не встигає не тільки за вартістю нормального рівня життя, а й за критерієм малозабезпеченості – бідності. За стандартами ООН, у країнах ЦСЄ межа бідності вимірюється доходом на рівні 4 дол. на день. В Україні в 2009 р. середньоденний сукупний дохід селян становив 1,2 дол. (у тому числі грошові доходи – 87 центів, з яких на оплату праці припадало 25 центів) [3]. Трудова проблематика галузі сільського господарства найскладніша. При цьому ситуація тут є більш складною через те, що на трудові відносини в сільському господарстві та на рівень використання праці в сільськогосподарських підприємствах значний вплив справляє ОСГ. Склад особистих господарств відрізняється великою різноманітністю: всі сім'ї звичайно мають земельну ділянку. Але поряд з земельною ділянкою, одні сім'ї мають лише птицю, інші, мають окремі види худоби і птицю, або

декілька їх видів або все разом. Тому, умовно приймаючи наявність земельної ділянки в якості постійного елемента ми всю різновидність досліджуваних особистих господарств в залежності від наявності в них сільськогосподарських тварин і птиці привели до п'яти структурних типів [6, с. 194]:

1 тип – повне ОСГ: в наявності є велика рогата худоба, в т.ч. корова, свиня і птиця (додатково можуть бути кролі і бджоли);

2 тип – ОСГ має корову, свиню та птицю (додатково можуть бути кози);

3 тип – ОСГ з великою рогатою худобою, в т.ч. корова та птицею;

4 тип – ОСГ із свинями та птицею (можливе поєднання з іншим видом худоби, крім ВРХ і корови);

5 тип – ОСГ з птицею і кролями.

Сільські жителі мають ОСГ, які через свої значні масштаби розуміються як сфера самозайнятості на селі. Так, за статистичними даними, вони щорічно забезпечують виробництво 55–60%, а у деяких галузях навіть 80–85% валової сільськогосподарської продукції. Проте достовірну звітність про їх діяльність одержати важко. Обсяг продукції ОСГ нині визначається лише за вибірковим методом. Що ж стосується витрат на виробництво продукції, то їх облік в ОСГ не ведеться. Це значно ускладнює можливість визначення фактичних доходів домогосподарств селян та кількості зайнятих осіб в ньому. Тому, нами визначено кількість найманих працівників у сільському господарстві в цілому по Україні та порівняння її показників з Херсонською областю, табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка найманих працівників за 2010–2013 рр. (розраховано автором за даними [9])

Показник	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	тис. ос.	у % до загального підсумку	тис. ос.	у % до загального підсумку	тис. ос.	у % до загального підсумку	тис. ос.	у % до загального підсумку
Україна								
Усього	7836,4	100,0	7712,4	100,0	7577,6	100,0	7285,3	100,0
Сільське господарство	645,2	8,2	632,1	8,2	621,8	8,2	588,0	8,1
Херсонська область								
Сільське господарство	23,6	0,3	25,1	0,3	24,0	0,3	22,7	0,3

Кількість найманих працівників усього по Україні у 2010 р. склала 7,8 млн. ос. і з кожним роком зменшувалась і у 2013 р. склала 7,3 млн. ос.. Кількість найманих працівників у сільському господарстві також зменшувалась протягом 2010-2013 рр., з 645,2 до 588,0 тис. ос., у Херсонській області зменшення працівників відбулося починаючи з 2011 р., з 25,1 до 22,7 тис. ос.

Позитивними тенденціями характеризується зростання оплати праці у сільськогосподарській галузі (табл. 2) – основній сфері зайнятості мешканців села. Якщо в цілому по економіці середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників за 2010–2013 рр. зросла у 1,5 разу, то у аграрній сфері – у 1,6 разів. При цьому значно скоротилося відставання рівня оплати праці у аграрному виробництві. Так, якщо у 2010 р. рівень оплати праці сільськогосподарських працівників по відношенню до аналогічного показника по економіці складав 63,9 %, то у 2013 р. – зріс до 67,0 %. Це призвело до значного збільшення доходів сільських домогосподарств (табл. 3).

Формування самозайнятості в ОСГ значною мірою залежить від дії демографічних факторів, до складу яких входять: природний рух, статеві-віковий склад, якісна характеристика сільського населення, чисельність пенсіонерів в сільській місцевості, стан здоров'я та мобільність населення. Розвиток цих процесів визначає масштаб пропозиції робочої сили, її кількісний і якісний (соціально-демографічний) склад. Крім того, сільське

населення є основним джерелом поповнення трудових ресурсів у сфері самозайнятості на селі, і перш за все в аграрному секторі економіки, так як у ньому працює більше половини сільського населення працездатного віку. Спостерігається чітка пряма залежність між віком, освітою і самозайнятістю. Люди найбільш молодого та середнього віку з вищою або середньою спеціальною освітою, як правило, формують прошарок роботодавців, підприємців, а особи старшого віку з неповною середньою або середньою освітою входять до складу самозайнятих (особливо в особистих господарствах населення) [6, с. 206].

Таблиця 3

**Динаміка середньомісячної заробітної плати найманих працівників у 2010–2013 рр.
(розраховано автором за даними [9])**

Показник	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	грн.	у % до середньої заробітної плати по економіці	грн.	у % до середньої заробітної плати по економіці	грн.	у % до середньої заробітної плати по економіці	грн.	у % до середньої заробітної плати по економіці
Україна								
В цілому по галузях економіки	2239	100,0	2633	100,0	3026	100,0	3265	100,0
у т.ч. сільське господарство	1430	63,9	1791	68,0	2026	67,0	2270	69,5
Херсонська область								
Сільське господарств	1399	62,5	1679	63,8	1799	59,5	1993	61,0

Формування самозайнятості населення залежить також від дії нормативно-правових факторів, основними серед яких є: стабільність законодавчої бази; правові рамки самозайнятості. Зазначені фактори регулюють виробничі, трудові і розподільчі відносини. Проте нестабільність, постійна змінюваність законодавчої бази, нечіткість, а часто й протиріччя, заплутаність нормативно-правових положень ускладнюють розвиток самозайнятості населення. Серйозними перешкодами на шляху залучення робочої сили до ОСГ є відсутність нормативної бази, яка б дозволяла вирішувати питання соціального страхування і пенсійного забезпечення сільських мешканців, цілком зайнятих в ОСГ, що поставляє продукцію на ринок. Тому в ринкових умовах необхідне активне втручання держави у регулювання зазначених процесів, що дозволить забезпечити належний рівень життя населення.

Висновки. Особливе значення має підтримка на державному та місцевому рівнях мотивації учасників особистих господарств до підвищення продуктивності праці на основі впровадження інновацій, використання засобів «малої» механізації виробництва, розвитку підприємницької ініціативи, збільшення дохідності та капіталізації господарств. Це сприятиме зростанню соціально-економічного статусу власників особистих господарств, збереженню їх конкурентоспроможності у сегментах аграрного ринку трудомісткої або унікальної продукції, розвитку економічних взаємовідносин з середніми та великими сільськогосподарськими підприємствами.

Список використаних джерел

1. Кільницька О. С. Форми самозайнятості населення у сільському господарстві / О. С. Кільницька // Економіка АПК. – 2006. – № 12. – С. 75–80.
2. Купалова Г. І. Зайнятість на селі / Г. І. Купалова, В. М. Скупий. – К. : ІАЕ УААН, 2006. – С. 22.
3. Купалова Г. І. Соціально-економічний аналіз самозайнятості сільського населення: методологічні та практичні аспекти / Г. І. Купалова // Зайнятість та ринок праці. – К. : НЦ

ЗРП, 2009. – Випуск 17. – С. 3–13.

4. Лібанова Е. М. Ринок праці / Е. М. Лібанова. – К. : Бріг, 2003. – 132 с.

5. Никифорова А. А. Рынок труда: занятость и безработица / А. А. Никифорова. – М. : Международ. отношения, 1990. – 184 с.

6. Непочатенко О. О. Трансформація особистих господарств населення у стратегії удосконалення соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки : монографія / О. О. Непочатенко [та ін.] ; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань ; Полтава : Укрпромторгсервіс, 2013. – 245 с.

7. Позняк О. В. Джерела інформації та система показників самозайнятості в контексті моніторингу ринку праці / О. В. Позняк // Зайнятість та ринок праці. – 2008. – Випуск 14. – С. 121–130.

8. Рофе А. И. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов для труда / А. И. Рофе, Б. Г. Збышко, В. В. Ишин. – М. : МИК, 2004. – 160 с.

9. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2013 рік. – К. : Держкомстат України, 2014. – 391 с.

АНДРУСІВ У. Я.

аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

У статті розглянуто інноваційно-інвестиційне забезпечення розвитку підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів. Досліджено напрями фінансового забезпечення, розроблено систему оцінки інноваційно-інвестиційного забезпечення виробничої діяльності досліджуваних підприємств. Обґрунтовано і доведено доцільність формування регіонального інноваційно-інвестиційного кластера підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів.

Ключові слова: інновації, інвестиції, інноваційно-інвестиційне забезпечення, підприємство, сфера виробництва будівельних матеріалів, інноваційний розвиток, інноваційний процес, кластер.

АНДРУСІВ У. Я.

аспірант

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ ПРОИЗВОДСТВА СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ

В статье рассмотрено инновационно-инвестиционное обеспечение развития предприятий сферы производства строительных материалов. Исследованы направления финансового обеспечения, разработана система оценки инновационно-инвестиционного обеспечения производственной деятельности исследуемых предприятий. Обосновано и доказано целесообразность формирования регионального инновационно-инвестиционного кластера предприятий сферы производства строительных материалов.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, инновационно-инвестиционное обеспечение, предприятие, сфера производства строительных материалов, инновационное развитие, инновационный процесс, кластер.

ANDRUSIV U. Y.

postgraduate student

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

INNOVATIVE AND INVESTMENT SOFTWARE OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE PRODUCTION OF BUILDING MATERIALS

In the article the innovation and investment support of enterprises in the production of building materials are reviewed. The directions of financial support were investigated, and the system of evaluation of innovation and investment was developed in order to ensure the production of the investigated companies. It was defined the expediency of formation of a regional cluster of innovative investment enterprises in the production of building materials.

Keywords: innovation, investment, innovation and investment security, the enterprise sphere of production of construction materials, innovative development, innovation process, cluster.

---

andrusivu@ukr.net

Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах підприємства сфери виробництва будівельних матеріалів зможуть підтримувати й підсилювати свої конкурентні позиції за умови активного впровадження інновацій у процеси виробничого, економічного, управлінського, соціального характеру. Інноваційно-інвестиційна діяльність здійснюється не тільки в умовах ризику, але також в умовах систематичної, перманентно зростаючої невизначеності. Тому керівництву підприємств треба вміти швидко та гнучко реагувати на зміни в економічному середовищі, що вимагає розробки та застосування засобів методологічного й математичного забезпечення для можливості прийняття обґрунтованих

управлінських рішень щодо інноваційно-інвестиційних проектів, які реалізуються в межах промислового підприємства.

В умовах невизначеності перспектив розвитку промислове підприємство висуває більш жорсткі вимоги до обґрунтування прийняття рішень, що призводить до необхідності правильного поєднання інтуїтивних, психологічних методів із методами математичного вирішення проблеми. Тому дослідження інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів на сьогодні є важливим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в Україні створене достатньо ґрунтовне правове поле для здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності [1–8]. Дослідженню проблем інноваційно-інвестиційної діяльності присвячена значна кількість наукових робіт як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: Л. Антонюка [9], О. Амоша [10], В. Бугаєнка [11], А. Бутенко [12], М. Зубець [13], С. Ілляшенко [14], Д. Карлюки [15], С. Кравченко [16], Л. Федулової [17], О. Шубравської [18], Дж. Мартіно [19], Б. Санто [20], В. Семеново [21], С. Філіппова [22], Й. Шумпетер [23] та багатьох інших.

Матеріали досліджень вказують на те, що інноваційна діяльність в Україні ведеться украй пасивно. Причиною такої низької інноваційної активності є відсутність фінансових ресурсів, тобто інвестицій. Зв'язок інновацій з інвестиціями очевидний, оскільки впровадження нових технологій і техніки вимагає фінансових ресурсів. Інновації на ринку капіталу мають бути інвестиційно привабливими і конкурентоспроможними, тобто для будь-якого інвестора інновації повинні мати практичний інтерес.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток будь-якого підприємства неможливий без вироблення ним стратегічних напрямів своєї діяльності, які ґрунтуються на нововведеннях, тобто мають інноваційний характер. Слід зауважити, що процес впровадження інновацій породжує інноваційну діяльність, тобто діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [2]. З огляду на таке трактування, інноваційна діяльність означає весь, без винятків, інноваційний процес, починаючи з появи науково-технічної ідеї та завершуючи розповсюдженням продукту. Можна стверджувати, що основним спрямуванням інноваційного процесу є новизна рішення, і при цьому її впровадження на підприємствах супроводжується зміною певних визначених складових їх функціонування. Залежно від тих чи інших напрямів інноваційних змін на підприємстві необхідно запроваджувати чітку систему інноваційного розвитку, основою якої має стати розробка ефективної інноваційної стратегії, що є запорукою конкурентоспроможності підприємства [11, с. 68].

Нами виявлено наступні проблеми організації інноваційної діяльності на підприємствах сфери виробництва будівельних матеріалів України: відсутність діючих державних програм підтримки та фінансування інноваційних проектів; нестача власних оборотних коштів у підприємств; впровадження нововведень найчастіше потребують при ухваленні рішень про інновації значно більших витрат ніж передбачається; потенційно ефективні нововведення не впроваджуються або впроваджуються з великою затримкою у часі (внаслідок помилок в оцінці строків впровадження, опору впровадженню інновацій, недосконалої організації інноваційних процесів та відсутності розвинутої інноваційної інфраструктури). Важливість максимально швидкого виходу інновацій підприємства на ринок (наприклад, нової продукції або послуги) стосується проблеми скорочення тривалості інноваційного циклу. Адже інновація будь-якого виду має системний характер і поширюється в усіх сферах діяльності організації та є головним фактором росту економічного ефекту [18, с. 97].

За даними комітету статистики України [24] впродовж останніх років лише незначна частина підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів здійснювала інноваційну

діяльність (табл. 1). Так, питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової у 2013 р. не перевищувала 3,3 %, що вдвічі менше, ніж у 2008 р.

Таблиця 1

**Впровадження інновацій на підприємствах сфери виробництва будівельних матеріалів
(джерело: сформовано автором на основі [24])**

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	11,5	10,8	10,7	11,5	12,8	13,6
Впроваджено нових технологічних процесів, у т.ч.:	1490	1647	1893	2043	2510	2188
маловідходні, ресурсозберігаючі технології;	634	680	753	479	517	554
виробництво інноваційних видів продукції,	2526	2426	2685	2408	3238	3403
з них нові види техніки	881	758	641	663	847	942
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,7	5,9	4,8	3,8	3,8	3,3

Про деякі позитивні зрушення свідчить підвищення питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації впродовж аналізованого періоду. У результаті інноваційної діяльності було впроваджено 3403 найменувань інноваційних видів продукції, у тому числі нових для ринку – 942, нових технологічних процесів – 2188, з них 554 маловідходних, ресурсозберігаючих [24]. Зростання кількості маловідходних та ресурсозберігаючих виробництв забезпечує зниження собівартості продукції і, як наслідок, сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Також, слід зазначити, що впродовж досліджуваного періоду дещо зросла питома вага підприємств досліджуваної нами сфери, які займалися інноваційною діяльністю збільшилася з 11,5 % у 2008 р. до 13,6 % у 2013 р. [24]. Це дає підставу стверджувати, що інноваційна діяльність здійснюється незначною кількістю підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів.

Однією з основних причин такого стану є те, що головними джерелами інвестування інновацій є власні кошти підприємств та кредитні ресурси, що в умовах невизначеності та кризових явищ пов'язане зі значними ризиками [9, 13, 14].

На основі огляду літературних джерел встановлено, що саме прагнення отримати прибуток поєднує два поняття «інновації» та «інвестиції». Як свідчать результати досліджень, у вітчизняній економічній теорії відсутнє цілісне поняття «інноваційно-інвестиційне забезпечення». На нашу думку, інноваційно-інвестиційне забезпечення виробничої діяльності підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів – це сукупність інвестиційних заходів, спрямованих на практичне впровадження у виробництво винаходів, інноваційних розробок, рекомендацій та прискорення розвитку підприємств виробників будівельних матеріалів на інноваційній основі, заради досягнення поставленої інвестором мети щодо отримання економічного ефекту.

Інноваційний процес у сфері виробництва будівельних матеріалів можна охарактеризувати двома основними рисами: перша – нова наукова ідея – джерело нововведення; друга – суспільна необхідність та значущість результату у інноваційному процесі. Необхідно підкреслити, що в умовах ринку недостатньо запропонувати інновацію – вона ще має бути успішно реалізована на ньому.

На основі аналізу методів оцінки інноваційно-інвестиційного забезпечення виробничої діяльності досліджуваних підприємств розроблена відповідна система, що враховує інтереси усіх учасників інноваційного процесу і дозволяє провести аналіз проекту на всіх етапах його провадження (рис. 1).

Рис. 1. Система оцінки інноваційно-інвестиційного забезпечення виробничої діяльності підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів

Так, вплив інноваційно-інвестиційного забезпечення на виробничу діяльність підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів варто розглядати в кілька етапів. Перший – це оцінка інноваційного потенціалу підприємства; другий – дослідження ефективності інноваційно-інвестиційного проекту; третій – аналіз результатів впровадження такого проекту, причому необхідно порівнювати показники розвитку підприємства без нововведення та з його впровадженням. Саме тому, створення інноваційно-інвестиційного регіонального кластера виробників будівельної продукції. Це значно прискорило б розвиток будівельного сектора Івано-Франківської області за рахунок акумуляції зусиль, дало б можливість виробникам більш ефективно використовувати свої фінансові ресурси. При цьому важливим моментом є залучення сільських територій області для започаткування кластеру.

Вважаємо, що одним із найбільш складних завдань щодо формування інноваційно-інвестиційного кластера є створення ефективної організаційно-виробничої системи самоорганізації та самоуправління. Це зумовлено тим, що добровільне співробітництво підприємств і організацій – учасників кластера зі збереженням їх юридичної, майнової та фінансової самостійності передбачає високий рівень координації зусиль усіх членів даного

об'єднання. Тому виникає необхідність створення спеціального централізованого органу – координаційної ради (рис. 2), яка бере на себе роль дослідження, розробки та супроводу проекту, пошуку інвесторів, надання консультаційної підтримки, постійного моніторингу ринку та наукових розробок, оновлення інформації через співпрацю з науково-дослідними установами та міжнародними організаціями, лобіювання інтересів виробників у державних та місцевих органах влади тощо.

Враховуючи складний фінансовий стан підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів, найдоцільніше створювати таку структуру за рахунок державного фінансування, створюючи додаткові гарантії учасникам кластера. Щодо її організаційного ядра – ради кластера, то вона повинна слугувати координатором між усіма суб'єктами підприємницької діяльності, організаціями та установами, що на нашу думку, сприятиме максимізації ефективності інноваційно-інвестиційних процесів.

Рис. 2. Схема організації галузевого інноваційно-інвестиційного кластера

Висновки. Проведений аналіз впровадження інновацій на підприємствах сфери виробництва будівельних матеріалів, свідчить про те, що інноваційна діяльність ведеться вкрай пасивно. Для прискорення інноваційного розвитку досліджуваних підприємств слід розробляти регіональні програми державної підтримки виробників будівельної галузі. Основними організаційно-економічними чинниками, що стримують інноваційний розвиток досліджуваних підприємств є: низький рівень бюджетного фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; відсутність механізмів надання пільг підприємствам, що впроваджують нові технології; недосконалість діючих економічних механізмів, і спеціалізованих кредитних установ, спрямованих на забезпечення переходу на інноваційну модель розвитку; відсутність галузевого інноваційного фонду для фінансування інноваційної діяльності. Їх узагальнення є основою для формування концептуальних засад стратегії інноваційно-інвестиційного забезпечення виробничої діяльності підприємств сфери виробництва будівельних матеріалів.

Запропоновано формування регіонального інноваційно-інвестиційного кластера

виробників будівельних матеріалів, який візьме на себе роль дослідження, розробки та супроводу проекту, пошуку інвесторів, надання консультаційної підтримки, постійного моніторингу ринку та наукових розробок, оновлення інформації через співпрацю з науково-дослідними установами та міжнародними організаціями, лобювання інтересів виробників у державних та місцевих органах влади.

Список використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність : закон України / Верховна Рада України. – К. : Відомості ВР України, 1991. – № 47. – С. 646–664.
2. Про інноваційну діяльність : закон України / Верховна Рада України. – К. : Урядовий кур'єр, 2002. – № 143. – С. 1–7.
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : закон України / Верховна Рада України. – К. : Урядовий кур'єр, 2011. – № 186. – С. 1–4.
4. Про захист іноземних інвестицій в Україні : закон України / Верховна Рада України. – К. : Відомості ВР України, 1991. – № 46. – С. 132.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність : закон України / Верховна Рада України. – К. : Відомості ВР, 1991. – № 29. – С. 501–512.
6. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : закон України / Верховна Рада України. – К. : Відомості ВР України, 2001. – № 21. – С. 324–338.
7. Цивільний кодекс України : станом на 1 січня 2005 року / Україна. Закони. – Харків : Одіссей, 2005. – 408 с.
8. Господарський кодекс України : станом на 1 березня 2011 р. / Україна. Закони. – Харків : Одіссей, 2011. – 240 с.
9. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : [монографія] / Л. Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
10. Амоша А. И. Инновационный путь развития Украины: проблемы и решения / О. І. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28–32.
11. Бугаєнко В. А. Формування потенціалу інноваційного розвитку харчової промисловості регіону : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / Бугаєнко Владислав Анатолійович. – Херсон, 2011. – 176 с.
12. Бутенко А. І. Інноваційна спроможність суб'єктів підприємницької діяльності : моногр. / А. І. Бутенко, Є. В. Лазарева. – О. : Фенікс, 2004. – 108 с.
13. Зубець М. В. Доповідь на парламентських слуханнях «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» / М. В. Зубець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.
14. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : [навч. посібник] / С.М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
15. Карлюка Д. О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льонопереробної галузі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Д. О. Карлюка. – Київ, 2006. – 24 с.
16. Кравченко В. О. Розвиток інноваційної діяльності як основа економічної безпеки підприємства. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : [колективна монографія] : у 2 т. / В. О. Кравченко. – Дніпропетровськ : «ФОП Дробязко С.І.», 2014. – 349 с.
17. Федулова Л.І. Інноваційна економіка : підручник / Л.І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
18. Шубравська О.В. Інноваційні трансформації будівельного сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії / О. В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 90–102.
19. Мартино Дж. Технологическое прогнозирование / Дж. Мартино ; пер. с англ. А.Г. Кругликова, Л.Л. Любимова, А.Н. Никольской ; общ. ред. и послесл. В. И. Максименко. – М.

: «Прогресс», 1977. – 592 с.

20. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 296 с.

21. Семиноженко В. Национальная стратегия развития «Украина – 2015» / В. Семиноженко, В. Гец // День. – 2008. – № 12.

22. Філіппова С.В. Особливості процесу комерціалізації інноваційних розробок промислового підприємства : моногр. / С.В. Філіппова, Ю.В. Ковтуненко. – Луганськ : Ноулідж, 2013. – 214 с.

23. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.

24. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

ДАНЧУК А. М.

старший викладач кафедри обліку і аудиту
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ІВАНЮГА А. Ф.

студентка-магістр
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

АНАЛІЗ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ТДВ “АК АДВІС”

В статті розкрито основні напрямки формування доходів і витрат підприємства ТДВ “АДВІС”, вивчено діючі системи організації економічного аналізу реалізації продукції, його періодичність та методи, також самостійно спрогнозовано економічний аналіз випуску та реалізації готової продукції за методикою, яка пропонується вченими-економістами на підставі фактичного матеріалу бухгалтерської звітності ТДВ “АК АДВІС” за 2013–2014 роки, та виявлено резерви збільшення обсягів реалізації продукції.

Ключові слова: прибуток, витрати, дохід, виробництво, собівартість, облікова система, організація обліку, якість продукції, контроль.

ДАНЧУК А. М.

старший преподаватель кафедры учета и аудита
ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

ИВАНЮГА А. Ф.

студентка-магистр
ЧВУЗ «Хмельницкий экономический университет»

АНАЛИЗ ДОХОДОВ И РАСХОДОВ ПРЕДПРИЯТИЯ ОДО “АК АДВИС”

В статье раскрыты основные направления формирования доходов и расходов предприятия ОДО “АДВИС”, изучены действующие системы организации экономического анализа реализации продукции, его периодичность и методы, также самостоятельно спрогнозирован экономический анализ выпуска и реализации готовой продукции по методике, которая предлагается учеными-экономистами на основании фактического материала бухгалтерской отчетности ОДО “АК АДВИС” за 2013–2014 года, и выявлены резервы увеличения объемов реализации продукции.

Ключевые слова: прибыль, затраты, доход, производство, себестоимость, учетная система, организация учета, качество продукции, контроль.

DANCHUK A. M.

senior lecturer of the accounting and audit department
PHEE “Khmelnyskyi Economical University”

IVANIUGA A. F.

master’s degree student
PHEE “Khmelnyskyi Economical University”

ANALYSIS OF INCOME AND EXPENSES OF THE ENTERPRISE ALC “AK ADVIS”

In the article the basic directions of formation of incomes and expenses of the enterprise ALC “AK ADVIS”, studied the existing system of economic analysis sales, its frequency and methods, also independently predicted an economic analysis of production and sales of finished products by the method proposed by academic economists on the basis of the actual material accounting statements of ALC “AK ADVIS” 2013-14, and identified the potential for increasing volumes of sales.

Keywords: profit, cost, revenue, production, cost, accounting system, account organization, product quality, control.

Постановка проблеми. Для розвитку підприємства в умовах ринку стає можливим одержання максимального прибутку за мінімальних витрат з паралельним підвищенням якості обслуговування споживачів. Засобом досягнення цієї мети є максимізація товарообігу, валового доходу та оптимізація витрат обігу.

Реалізація фінансової стратегії підприємства значною мірою залежить від рівня управління його доходами та витратами, метою якого є отримання прибутку. Доходи і витрати можуть розглядатися як відносно самостійні об'єкти управління, аналіз складу та динаміки яких дозволяє оцінити відповідність змін, що відбулися у звітному періоді, стратегічним намірам підприємства. Загальний аналіз прибутку передбачає попередній розподіл доходів за джерелами їх утворення, а витрат – за напрямками витрачання коштів відповідно до змісту операційної, інвестиційної або фінансової діяльності, наслідком якої є утворення тієї чи іншої складової прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційною базою виконаного дослідження є законодавчі акти України, нормативна документація та галузеві інструкції, що регламентують аналіз реалізації продукції, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали органів державної статистики, облікові дані ВАТ “АК АДВІС” за 2013–2014 рр.

Формування цілей. Метою статті є вивчення організації та методики обліку і аудиту доходів, витрат та фінансових результатів.

Виклад основного матеріалу. Фінансові результати діяльності підприємства значною мірою залежать від рівня управління його фінансами, що обумовлює необхідність розвитку інформаційної системи фінансового менеджменту, удосконалення її організаційної структури, визначення принципів утворення та умов розподілу і поєднання інформаційних потоків. В умовах ринкової економіки отримання прибутку та забезпечення рентабельної діяльності суб'єкта господарювання є необхідною складовою, яка обумовлює зростання ринкової вартості підприємства. Як основний узагальнюючий показник фінансових результатів діяльності підприємства, прибуток є важливим джерелом формування його капіталу, забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності [3, с. 66]. Прибуток є наслідком різноспрямованого руху грошових потоків, що характеризується доходами і витратами підприємства. Доходи і витрати, як взаємопов'язані чинники утворення прибутку підприємства, мають досліджуватися на всіх етапах їх формування. В узагальненому вигляді, прибуток може розглядатися як різниця між доходами, отриманими підприємством за відповідний період внаслідок своєї діяльності, та витратами, здійсненими в той же період внаслідок своєї діяльності. У загальному визначенні доход – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання капіталу (за винятком зростання, обумовленого внесками власників до статутного капіталу). Це визначення відповідає вимогам до класифікації доходу від звичайної діяльності підприємства, які містяться у НП(С)БО15 “Дохід” (табл. 1).

Отже, згідно з НП(С)БО 15, дохід визначається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена [15].

Основну частину прибутку підприємства одержують від реалізації продукції і послуг. У процесі аналізу вивчається динаміка, виконання плану прибутку від реалізації продукції і визначаються фактори зміни її суми (табл. 2).

Прибуток від реалізації продукції в цілому по підприємству залежить від чотирьох факторів першого рівня підпорядкованості: обсягу реалізації продукції, її структури ; собівартості і рівня середньо реалізаційних цін.

Обсяг реалізації продукції може робити позитивний і негативний вплив на суму прибутку. Збільшення обсягу продажів рентабельної продукції призводить до пропорційного збільшення прибутку. Якщо ж продукція є збитковою, то під час збільшення обсягу реалізації відбувається зменшення суми прибутку.

Структура товарної продукції може робити як позитивний, так і негативний вплив на суму прибутку. Якщо збільшиться частка більш рентабельних видів продукції в загальному обсязі її реалізації, то сума прибутку зросте і, навпаки, в ході збільшення питомої ваги низькорентабельної чи збиткової продукції загальна сума прибутку зменшиться.

Резерви зростання обсягу продукції ТДВ “АК АДВІС” за 2013–2014 рр.(тис. грн.)

Групи резервів	Можливе збільшення випуску продукції за рахунок кращого використання		
	трудових ресурсів	засобів праці	предметів праці
1. Збільшення кількості робочих місць та укомплектування їх устаткуванням	22	24	-
2. Ліквідація втрат робочого часу й часу роботи устаткування	126	89	-
3. Підвищення продуктивності праці та устаткування	158	136	-
4. Зниження норм витрат матеріалів	-	-	230
Разом	306	249	230

Собівартість продукції і прибуток знаходяться в обернено пропорційній залежності: зниження собівартості приводить до відповідного зростання суми прибутку, і навпаки.

Таблиця 2

Основні економічні показники діяльності підприємства ТДВ "АК АДВІС"

№ п/п	Показник	За 2013 р.	За 2014 р.	Відхилення	Темп росту, %
1.	Середньоспискова чисельність працівників, чол.	1231	1020	-211	82,86
2.	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	59372,5	56589,5	-2783	95,31
3.	Матеріальні витрати, тис. грн.	13300	15701	2401	118,05
4.	Товарна продукція, тис. грн.	21572	23181	1609	107,46
5.	Обсяг реалізації продукції, тис. грн.	27201	24775	-2426	91,08
6.	Матеріаломісткість	0,617	0,677	0,061	109,86
7.	Фондовіддача	0,363	0,410	0,046	112,74
8.	Чистий прибуток (збиток)	-874	-306	568	35,01

Висновки. Можна зробити висновок, що максимальний розмір резервів спостерігається у трудових ресурсів, що пояснюється надмірною пропозицією робочої сили, мінімальний – у основних фондів, що пов'язано з проблемою оновлення устаткування через нестачу коштів на розвиток виробництва. Комплексний резерв зростання обсягу виробництва становить у даному разі 249 тис. грн. Перспективний резерв у розмірі 306 тис. грн залишається не укомплектованим і тому нереальним.

Список використаних джерел

1. Аналіз фінансової звітності // Баланс. – 2000. – № 43. – С. 45–47.

2. Аналіз фінансових результатів підприємства в умовах реформування бухгалтерського обліку // Фінанси України. – 2000. – № 8. – С. 97–102.
  3. Фінансова діяльність підприємства : підручник / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.Ч., Петрова К.Я. – К. : Либідь, 1998. – 312 с.
  4. Бондаренко С.М. Система показників конкурентоспроможності, соціально-економічної ефективності для споживача та рейтингу виробу на ринку / С.М. Бондаренко // Проблеми науки. – 2001. – № 10. – С. 40–46.
  5. Абрютіна М.С. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия : учебно-практическое пособие / М.С. Абрютіна, А.В. Грачев. – 2-е изд., испр. – М. : "Дело и Сервис", 2000. – 256 с.
  6. Горицкая Н.Г. Бухгалтерский учет и финансовый анализ : практическое пособие / Горицкая Н.Г. – К. : ООО Редакция газеты "Бухгалтерия. Налоги. Бизнес", 2001. – С. 194–197.
  7. Економічний аналіз : навчальний посібник / М.Л. Більох, В.З. Бурчевсокий, М.І. Горбатюк ; за ред. М.І. Чумаченка. – К. : КНЕУ, 2001. – 540 с.
  8. Економічний словник-довідник / за ред. С.Р. Мочерного. – К. : Феміна, 1995. – 368 с.
  9. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Ізмайлова К.В. – К. : МАУП, 2000. – 146 с.
  10. Загальні риси оновленої методики фінансового аналізу та ефективності від її впровадження // Наукові праці ДонНТУ. Сер. Економічна. – 2001. – Вип. 37. – С. 50–55.
  11. Качала М.В. Фінансова звітність підприємства та організацій за національними Стандартами бухгалтерського обліку : навчальний посібник / Качала М.В. – Х. : "Рубікон", 2000. – 222 с.
  12. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу : навч. посіб. / Івахненко В.М. – К. : Знання-Прес, 2000. – 207 с.
-

КАЛИЧЕВА Н. Є.

к. е. н., доцент

Український державний університет залізничного транспорту

ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ЗА РАХУНОК УДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

У статті розглядається питання доцільності та ефективності застосування збірних перевезень у транспортно-логістичних системах. Розкрито роль, функції та принципи формування і здійснення збірних перевезень. Визначено, що комплексне надання транспортно-логістичних послуг в рамках розбудови логістичної інфраструктури країни та інтеграції у міжнародний простір є одним із найбільш пріоритетних напрямків вдосконалення системи транспортно-логістичного сервісу вітчизняних транспортних підприємств. Основну увагу приділено впровадженню логістичних підходів під час розробки ефективних транспортних маршрутів з метою підвищення рівня надання комерційних послуг потенційним клієнтам. Запропоновано шляхи впровадження логістичних підходів у комерційну роботу транспортної галузі.

Ключові слова: збірні вантажі, ринок транспортних послуг, транспортно-логістичний центр, перевезення, транспортна система.

КАЛИЧЕВА Н. Е.

к. э. н., доцент

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

УЛУЧШЕНИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ СИСТЕМ ЗА СЧЕТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ

В статье рассматривается вопрос целесообразности и эффективности применения сборных перевозок в транспортно-логистических системах. Раскрыта роль, функции и принципы формирования и осуществления сборных перевозок. Определено, что комплексное предоставление транспортно-логистических услуг в рамках развития логистической инфраструктуры страны и интеграции в международное пространство является одним из наиболее приоритетных направлений совершенствования системы транспортно-логистического сервиса отечественных транспортных предприятий. Основное внимание уделено внедрению логистических подходов при разработке эффективных транспортных маршрутов с целью повышения уровня оказания коммерческих услуг потенциальным клиентам. Предложены пути внедрения логистических подходов в коммерческую работу транспортной отрасли.

Ключевые слова: сборные грузы, рынок транспортных услуг, транспортно-логистический центр, перевозки, транспортная система.

KALICHEVA N. E.

candidate of economic sciences, associate professor

Ukrainian state University of railway transport

IMPROVING OF THE FUNCTIONING OF LOGISTICS SYSTEMS BY IMPROVING OF TRANSPORT SERVICES

The article discusses the feasibility and effectiveness the use of consolidated cargo in the transport and logistics systems. The role, functions and principles of formation and implementation of consolidated cargo. Determined that providing integrated transportation and logistics services within the development of the logistics infrastructure of the country and integration in international space is one of the most priority directions of perfection of system of transport and logistic service domestic transport companies. The main attention is paid to the implementation of logistic approaches in the development of efficient transport routes for the purpose of increase of level of provision of commercial services to potential clients. The ways of implementing logistic approaches in the commercial transport industry.

Keywords: general cargo, transport market, transport and logistics center, transportation, transportation system.

---

kalycheva_natash@mail.ru

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями.
Економічні та політичні зміни, котрі постійно відбуваються у світовому господарстві

висувають все нові та нові вимоги до транспортної системи. Одним з таких напрямків в останні роки став розвиток системи комбінованих (контрейлерних) перевезень вантажів, що передбачає, на основі логістичних принципів, роботу суцільних транспортних ланцюгів як єдиного «перевізнього конвеєра». Але міжнародна практика показує, що доставка вантажів за принципом «від дверей до дверей» не в повній мірі відповідає сучасним вимогам до перевезень. Адже велика кількість вантажовідправників переміщує невеликі партії вантажів, які не можуть повністю заповнити вантажний об'єм транспортного засобу або контейнера, що й призводить до необхідності об'єднувати вантажовласників для отримання транспортних послуг і, таким чином, домогтися суттєвої економії при переміщенні вантажів.

Виходячи із фактичного зниження обсягів перевезень та резервів потужностей всіх видів транспорту, і зокрема залізничного, перспективи підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту будуть пов'язані з саме з розширеним впровадженням різних видів комбінованих перевезень, в тому числі і збірних вантажів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин загальної проблеми. Проблема та перспективам розвитку транспортної складової в логістичних систем присвячено багато наукових праць, серед яких варто виділити роботи Диканя В.Л., Ларіної Р.Р., Паламарчука О., Свиридко С.В та ін. [1–5].

Змістовний розгляд наукових досліджень показав, що під час визначення напрямів розвитку логістичних системи, необхідно враховувати і нові підходи, спрямовані на формування ринку транспортних послуг. Адже, не дивлячись на достатню розробленість питань щодо визначення перспектив розвитку транспортно-логістичного сервісу, в вітчизняній практиці досить слабо розглянуто застосування нових підходів, спрямованих на удосконалення розвитку вітчизняного ринку транспортних послуг

Мета статті – визначення потенціальних шляхів вдосконалення транспортно-логістичного обслуговування вантажних перевезень за рахунок перевезення вантажів за збірним принципом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто відзначити, що організація змішаних перевезень вантажів є одним із головних напрямів сучасної європейської транспортної політики. Так, розвиток комбінованих перевезень в багатьох країнах довів свою ефективність не лише для транспортної галузі окремої країни, а й для розвитку та інтеграції всього міжнародного транспортного ринку в логістичній системі.

Сучасні концепції функціонування логістичних систем потребують нових критеріїв та підходів до ефективності та якості перевезень вантажів. І перевезення збірних вантажів являється одним із перспективних напрямів надання транспортно-логістичних послуг на ринку перевезень. Такий вид діяльності може бути використаний як у регіональних перевезеннях, так і на міжнародних маршрутах.

Відзначимо, що збірним називається вантаж, який відповідає таким умовам [6]:

- повинен бути меншим за вагою, ніж максимально допустима вага вантажу для перевезення даної вантажної одиниці (наприклад, морському контейнері, кузові вантажного автомобіля, залізнично-дорожньому контейнері і т. п.);

- повинен бути меншим за обсягом, ніж максимально допустимий обсяг вантажу для перевезення даної вантажної одиниці;

- повинен перевозитися в даній вантажній одиниці разом з іншими вантажами.

Збірний вантаж, в основному, переміщується в одному транспортному засобі, а товари зазвичай призначені для доставки різним одержувачам, та не у всіх з них є можливість отримання товарів в аеропортах і на залізничних станціях. Внаслідок цього транспортування таких товарів найбільш часто здійснюється автомобілями, але, якщо є можливість, використовується й залізничне, морське, річкове або водне сполучення.

Таким чином, транспортні компанії з великим досвідом можуть використовувати під час перевезень різні види транспорту, комбінуючи їх і домагаючись максимальної швидкості і адресності доставки товарів за прийнятною ціною. А інтенсивний розвиток, як у світі в цілому, так і на території нашої країни, складських комплексів-терміналів, які належать логістичним компаніям та забезпечують весь комплекс послуг з доставки товару, від

прийняття у відправника до видачі конкретному одержувачу, дозволить доставлять збірні вантажі за принципом «від дверей до дверей».

Розглянемо принципи, на яких реалізується процес транспортування збірних вантажів.

На першому етапі відбувається отримання вантажу у постачальника та переміщення його на консолідаційний склад, де здійснюється формування партії збірного вантажу.

На другому етапі виконується обробка вантажу, котра базується на різних методах обліку та супроводу вантажів, що включають в себе найсучасніші інформаційні технології. Якщо збірний вантаж призначений для доставки за кордон, наступним етапом стане митне оформлення (або митна очистка) експорту.

Головним етапом доставки збірних вантажів є їх транспортування, так переміщення консолідованої партії може здійснюватися як регулярними рейсами морських ліній, залізничного транспорту, так і на великовантажному автомобільному рухомому складі транспортно-логістичних компаній.

Відзначимо, що процес транспортування збірних вантажів сам по собі процес нелегкий і трудомісткий з точки зору транспортно-експедиторських компаній [6]. Адже це процес, що потребує ретельного контролю інформації, яку отримують, постійної перевірки та звірки даних і відстеження оперативності кожної окремої ланки ланцюжка поставок.

Транспортування збірних вантажів з точки зору експедитора набагато проблематичніше, ніж перевезення одиничних вантажів. В першу чергу, це пов'язано з [7]:

- дотриманням термінів доставки;
- плануванням відправок;
- обміном інформацією між усіма учасниками процесу перевезення.

Для перевезення збірних вантажів можна виділити шість основних учасників процесу перевезення. Два з яких: постачальник (відправник вантажу) і одержувач вантажу знаходяться на початковому і кінцевому етапі ланцюжка поставок. Інші ланки (локальні, регіональні та міжнародні транспортно-логістичні центри (ТЛЦ) відповідно до призначення) функціонують під контролем і, власне, за безпосередньою ініціативою експедиторської компанії, що обслуговує перевезення.

В процесі транспортування збірний вантаж проходить декілька етапів консолідації (укрупнення вантажної партії) і розконсолідації (відповідно, пропорційне зменшення і «дроблення» вантажної партії). Консолідація/розконсолідація вантажів може відбуватися як на локальних ТЛЦ (рівня району, міста чи області), так і на регіональних ТЛЦ і на міжнародних ТЛЦ (транспортно-логістичні центри, між якими здійснюється основне міжнародне перевезення) [7].

За такої багаторівневої консолідації та розконсолідації, в першу чергу, переслідується економічна вигода. Адже при транспортуванні одиничного вантажу великою партією транспортні витрати, які закладаються в собівартість товару, будуть складати від 5% до 30% від власної вартості товарної одиниці, а при перевезенні збірних вантажів ця цифра може зрости до 200%. А різнорівнева консолідація/розконсолідація вантажів, перевезення їх між ТЛЦ різних рівнів, перевезення транспортом різної вантажопідйомності і місткості якраз дозволяє значно зменшити транспортні витрати та максимально наблизити їх до рівня витрат при перевезенні одиничного товару крупною партією.

Для вирішення проблем перевезення збірних вантажів необхідно насамперед створити єдиний інформаційний простір та стандартизовані правила обміну інформацією між усіма учасниками логістичного ланцюжка. Інформація про поточний стан вантажу повинна бути актуальна і доступна для кожного учасника перевізного процесу в будь-який момент часу, що в свою чергу дозволить [7]:

- заздалегідь планувати перевезення на кожному з ділянок руху вантажу;
- встановлювати черговість завантаження/вивантаження та завантаження вантажів на всьому маршруті його слідування;
- заздалегідь готувати комплект транспортних і складських документів, необхідних для перевезення і складської обробки вантажів, що дозволить скоротити час на документообіг у стикових вузлах;

- організувати введення електронного документообігу (де це є можливим).

У цій ситуації на допомогу можуть прийти різноманітні ІТ-рішення для автоматизації логістики.

Необхідний також контроль руху вантажу на всьому маршруті проходження, що дасть можливість оперативного втручання в процес доставки в разі виникнення непередбачених затримок. Тут на допомогу прийдуть різноманітні мобільні оптимізатори перевезень на основі GPS-навігаторів.

Потім належить впровадити попередній аналіз, розгляд та класифікацію товарів, що готуються до перевезення. Під час подібного аналізу вантажів найбільш важливими є критерії:

- перспектива перевезення товару у відповідності з прийнятими міжнародними конвенціями, а також чинним законодавством країни-відправника, країни-одержувача і транзитних країн;

- дотримання норм митного законодавства відповідних країн;

- дотримання авторських прав;

- дотримання інших подібних правових норм.

В даному випадку на допомогу приходять різні бази даних з гарним пошуком і добрим сортуванням показників.

Далі потрібно здійснити вибір локальних, регіональних і міжнародних транспортно-логістичних центрів, які є стиковими вузлами в загальній ланцюжку поставок, та провести неодмінний аналіз ТЛЦ на відповідність міжнародним вимогам до якості. Також варто відзначити, що для ефективного стабільного співробітництва, найкраще розвивати широку агентську мережу по всьому світу. І, звичайно ж, для чіткого розуміння системи і контролю за її функціонуванням вкрай необхідно здійснювати опис бізнес-процесів між усіма учасниками ланцюга постачання.

Висновки. Таким чином, економічність і зручність — ось основні, але далеко не єдині переваги збірних перевезень. Так, ефективне використання вантажного простору дозволяє досягти значної економії при перевезенні, що, в свою чергу, дозволить транспортній галузі піднятися на новий рівень надання транспортних послуг та значно зменшити транспортні витрати.

Список використаних джерел

1 Дикань В.Л. Ефективність роботи транспортної системи України в умовах глобалізації економічних систем / В.Л. Дикань, М.В. Корівнь // Вісник економіки транспорту і промисловості : збірник наук. праць. – Харків : УкрДАЗТ, 2011. – № 33. – С. 13–19.

2 Дикань В.Л. Логістичне управління матеріально-технічним забезпеченням підприємств залізничного транспорту / В.Л. Дикань, Т.Ю. Борозинець // Вісник економіки транспорту і промисловості : збірник наук. праць. – Харків : УкрДАЗТ, 2014. – № 45. – С. 51–54.

3 Ларіна Р.Р. Формування та забезпечення надійності регіональних логістичних систем : монографія / Р. Р. Ларіна. – Донецьк : Норд-Прес, 2005. – 284 с.

4 Паламарчук О. Створення логістичних центрів в Україні вирішить 5 найважливіших проблем країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://12b.ua/news/15857/ua-ua/>

5 Свиридко С.В. Логістика: сучасні світові тенденції розвитку / С.В. Свиридко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2009. – № 1. Ч. 1. – С. 452–456.

6 Котенко А. М. Удосконалення процесу комбінованих перевезень вантажів / А. М. Котенко, О. С. Крашенін, О. О. Шапатіна // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2014. – № 4/3 (70). – С. 4–8.

7 Перевозка сборных грузов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zammler.com.ua/services/7/>

ТЕРЕХОВ Д. С.

к. е. н., доцент
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

АРТЕМЧУК К. Д.

магістрант
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ОБГРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто основні напрямки підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. Запропоновано можливі шляхи підвищення ефективності використання вітчизняними товаровиробниками основних фондів та акцентовано увагу на необхідності удосконалення існуючих управлінських систем як головного елементу організаційної структури промислового підприємства, що відповідає за кінцеві результати його господарської діяльності.

Ключові слова: ефективність, промислове підприємство, основні засоби, оборотні кошти, трудові ресурси.

ТЕРЕХОВ Д. С.

к. э. н., доцент
ЧВУЗ «Хмельницький економічний університет»

АРТЕМЧУК К. Д.

магістрант
ЧВУЗ «Хмельницький економічний університет»

ОБОСНОВАНИЕ ПУТЕЙ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ ФОНДОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены основные направления повышения эффективности хозяйственной деятельности предприятия. Предложены возможные пути повышения эффективности использования отечественными товаропроизводителями основных фондов и акцентировано внимание на необходимости совершенствования существующих систем управления как главного элемента организационной структуры промышленного предприятия, отвечающего за итоговые результаты его хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: эффективность, промышленное предприятие, ресурсы предприятия, основные средства, оборотные средства, трудовые ресурсы.

TEREKHOV D. S.

candidate of economic sciences, associate professor
PIHE "Khmelnyskyi Economical University"

ARTEMCHUK K. D.

master's degree student
PHEI "Khmelnyskyi Economical University"

GROUND OF PROVIDING WAYS OF THE EFFECTIVE USE OF ENTERPRISE'S BASIC ASSETS

The main directions of improving the efficiency of the entity activity are described in this article. The possible ways to improve the efficiency of usage of basic assets by domestic producers are suggested and the need to improve the existing control systems, as the principal element of the organizational structure of the industrial enterprise, which is in charge of the final results of its economic activity, is stressed.

Keywords: efficiency, industrial enterprise, enterprise resources, fixed assets, working capital, workforce.

---

dsterekhov@gmail.com

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання, нестачі фінансових ресурсів, банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання, а також враховуючи високий

рівень морального й фізичного зносу обладнання підприємств, як ніколи, постає проблема найбільш раціонального та ефективного використання їх основних фондів.

Тому актуальною проблемою є визначення ефективності використання основних засобів виробництва з урахуванням оцінки їх технічного стану, використання та виявлення резервів їх підвищення, а також виявлення найбільш важливих чинників, які впливають на зміну рівня використання основних фондів суб'єктами господарювання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Методологічним фундаментом здійснення дослідження даної тематики стали праці науковців різних напрямів. Дослідженню актуальних проблем покращення використання основних фондів присвячено роботи В.А. Ткаченка, Е. Тарасенко, А. Поддєрьогіної, Я. Манівчука, С. Мочерного, В.П. Вихрущ, І.В. Тирпак, В.О. Оваденко та інших.

Мета роботи. Метою цієї статті є визначення ознак ефективного використання основних фондів, розкриття змісту та сучасних підходів до ефективності їх використання, визначення та надання характеристики основним чинникам, резервам та шляхам підвищення ефективності використання основних фондів.

Основна частина. Від оснащеності підприємства основними засобами й ефективного їх використання, передусім від ефективного використання основних виробничих засобів, вирішальною мірою залежить обсяг виробництва товарів і послуг та пов'язані з ним кінцеві результати діяльності підприємства.

Головною ознакою підвищення рівня ефективного використання основних фондів того чи іншого підприємства є зростання обсягу виробництва продукції чи надання послуг. Успішне функціонування основних фондів та виробничих потужностей залежить від того, якою мірою реалізуються екстенсивні та інтенсивні фактори кращого їх використання.

Важливим показником використання основних засобів є фондовіддача – зі збільшенням фондовіддачі підвищується ефективність використання основних засобів.

Фондовіддача являє собою один з основних факторів, які визначають обсяг продукції підприємства, тому необхідно детально проаналізувати, які фактори, в свою чергу, впливають на неї [4]. Причому треба мати на увазі, що показник фондовіддачі вкрай складний, на нього впливає безліч факторів, значна частина їх між собою пов'язані і супідрядні (наприклад, трудомісткість продукції і виробіток продукції за одиницю часу роботи устаткування, додержання нормативних термінів перебування устаткування у ремонтах і на техобслуговуванні, коефіцієнт змінності роботи устаткування тощо).

Важливо вибрати такі фактори, які, по-перше, прямо пов'язані з рівнем фондовіддачі і характеризують її як з точки зору екстенсивного завантаження (завантаження за часом) знярядь праці, так і з точки зору інтенсивності їх використання, а також з погляду їх вартості, що склалася на ринку, адже фондовіддача є вартісним показником (рис. 1). По-друге, набір таких факторів має містити параметри, які мають кількісну визначеність і можуть бути взяті з даних бухгалтерського і управлінського обліку.

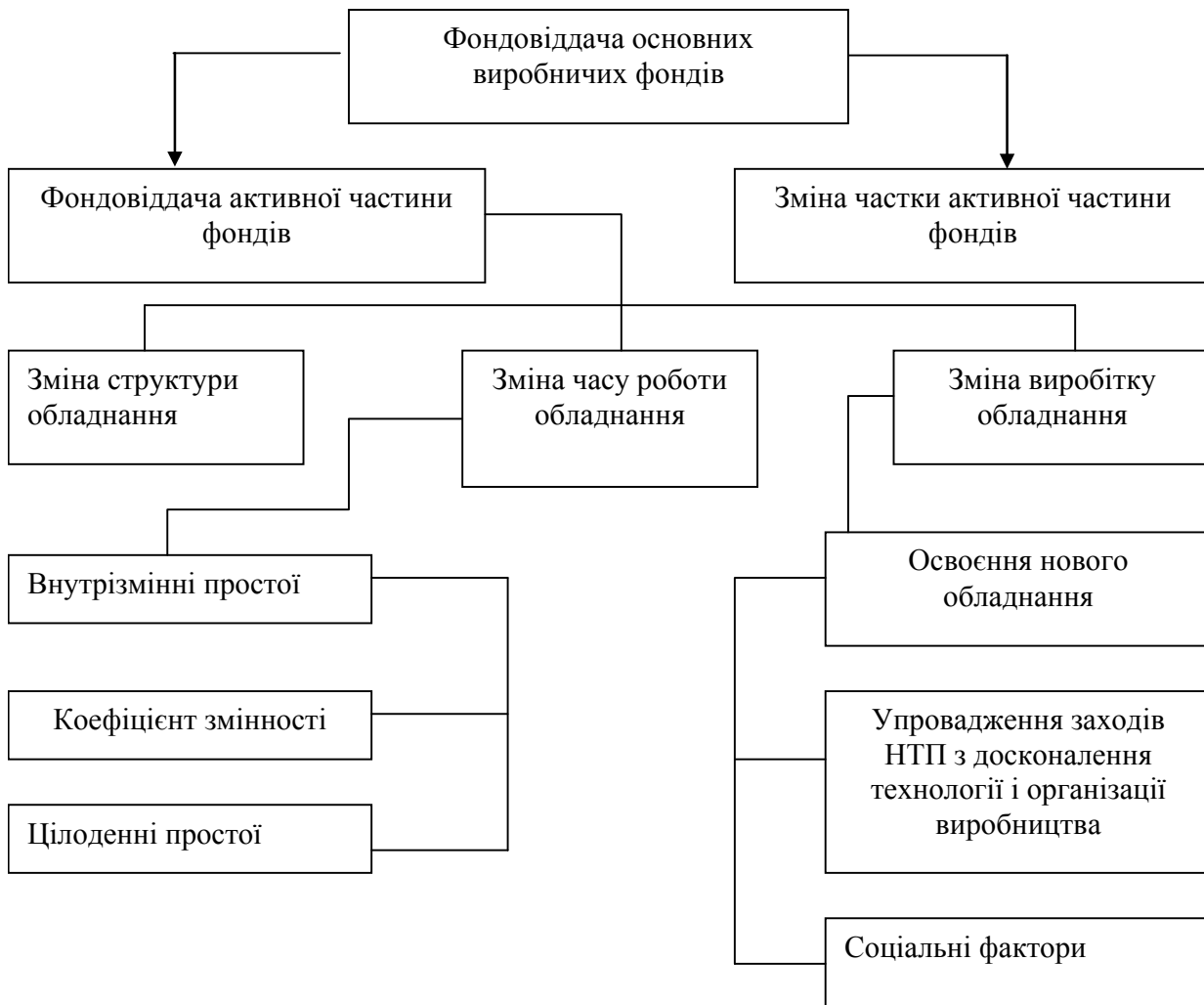
Підвищення ефективності використання основних виробничих засобів, безпосередньо на даному підприємстві можна здійснити за рахунок підвищення змінності будівництва.

Один з важливих напрямків підвищення змінності роботи транспортних засобів є усунення їх надлишку на підприємствах.

Складність полягає в тому, що техніка, яка використовується лише 3-4 год в зміну, не можна реалізувати або передати іншому підприємству – вона необхідна виробництву. Водночас неефективне використання такого обладнання не дозволить йому протягом терміну служби перенести вартість на продукцію, що викличе значну недоамортизацію, яка вплине на економічні показники підприємства. Для усунення відносного надлишку основних засобів можна, по-перше, змінити їх структуру шляхом реалізації або списання застарілих машин і механізмів; придбати нові машини і, підвищуючи тим самим загальну продуктивність, більш повно завантажити всю техніку, по-друге, провести кооперування підприємств з використанням виробничих потужностей.

Ще один шлях підвищення коефіцієнта змінності – розширення мережі організацій прокату обладнання, машин і механізмів, та інших елементів основних засобів. Для

поліпшення ефективності використання основних засобів підприємству необхідно позбутися від старої техніки, тим самим завантажити більш нову і рентабельну.

Рис. 1. Фактори впливу на фондовіддачу основних виробничих фондів

Зниження внутрішньозмінних простоїв також відіграє вагомую роль. Головні причини внутрішньозмінних простоїв техніки – низький рівень організації виробництва, незабезпеченість робочих місць матеріалами, механізмами, деталями; несправність і позаплановий ремонт обладнання; недостатня кількість робітників [1]. Для зменшення внутрішніх простоїв необхідно, насамперед, поліпшити облік і контроль роботи обладнання, ширше застосовувати різні системи механізованого та автоматизованого обліку роботи верстатів і машин.

На скорочення внутрішніх простоїв машин і устаткування впливають вдосконалення ремонтного обслуговування верстатного парку та матеріально-технічного постачання, поліпшення планування та диспетчеризації, підвищення трудової дисципліни робітників.

В даний час так само гостро постає проблема відсутності обсягів робіт для організацій, помилки в проектах виконання робіт (ППР). Щоб згладити ці проблеми керівникам організації, необхідно більш ретельно і вміло планувати роботи, шукати замовників, швидко і ефективно вирішувати проблеми, пов'язані з помилками в ППР.

Таким чином, рішенням практично всіх проблем є введення нової, більш удосконаленої техніки. Але тут теж є свої проблеми – де взяти грошей? Є кілька варіантів вирішення: залучення інвесторів; кредитування; лізинг; більш ефективно власних активів.

Лізинг є найбільш вигідним способом придбання устаткування в порівнянні з прямим кредитуванням або купівлею обладнання за рахунок власних коштів [3].

Для збільшення часу роботи обладнання необхідно ліквідувати надпланові простої обладнання за рахунок його поточного обслуговування, підвищення якості ремонтів, покращення організації та планування виробництва і матеріально-технічного обслуговування виробництва; скоротити тривалість планових ремонтів з одночасним підвищенням їх якості шляхом впровадження передових методів ремонту, широкого використання деталей та вузлів, які виготовляються на спеціалізованих заводах, чіткої організації ремонту; скоротити витрати робочого часу на підготовчо-заклучні та допоміжні операції, підвищити змінність роботи, якщо це доцільно за умовами виробництва в даній галузі промисловості; можливо повніше використовувати парк обладнання; підвищити інтенсивність використання обладнання.

Більш повне використання основних виробничих фондів досягається за рахунок вводу в дію невстановленого обладнання, реалізації надлишкового обладнання, більш повного використання виробничих площ. В ряді випадків виробничі потужності на підприємствах і в народному господарстві недостатньо пов'язані кількісно і якісно; одних потужностей надлишок, других – недолік, наприклад, до потужних тракторів не випускаються відповідні плуги, возики тощо. Більш повному використанні основних фондів сприяє також збільшення в їх складі ваги активних фондів – засобів праці, що безпосередньо створюють продукцію [2].

Технічне вдосконалення основних виробничих фондів припускає використання прогресивних технологічних процесів, застосування більш ефективних технічних рішень, модернізацію обладнання, реконструкцію підприємств на базі нової техніки та технології, розвиток раціоналізаторського руху. Реконструкція підприємств в наш час – основне направлення розвитку виробництва. В ряді держав протягом більше двох десятиріч не будують нові підприємства; виробництво розвивається за рахунок того, що достатньо часто змінюється «начинка» підприємств – техніка та технологія. Реконструкція в порівнянні з новим будівництвом забезпечує економію капітальних вкладень (частина засобів праці).

Значний економічний ефект може принести скорочення строків служби засобів праці, більш швидка зміна їх новою технікою та технологією. Це дозволяє швидше впровадити у виробництво досягнення НТП, скоротити витрати на ремонт, час, що витрачається на очікування ремонту та ремонт, підвищити за рахунок цього фондівіддачу та продуктивність праці. Нова техніка забезпечує більш високу якість продукції, ритмічність виробництва, скорочення об'єму капітальних ремонтів. Однак прискорення зміни засобів праці потребує значне збільшення об'єму виробництва в першому підрозділі, перш за все, в машинобудуванні, витрат енергії, збільшує екологічне навантаження. Воно потребує збільшення витрат на перенавчання робітників. Зменшує потребу в основних виробничих фондах використання вторинної сировини. Кращому їх використанні сприяє організація чіткого обліку, контролю, аналіз використання, нормування та інші міри організаційно-економічного характеру.

Висновки. Таким чином, основними шляхами ефективного використання основних фондів є наступні:

- своєчасне введення в дію нового обладнання та транспортних засобів;
- своєчасний ремонт основних фондів;
- недопущення наявності невстановленого та непрацюючого обладнання;
- оптимізація складу та площ окремих груп приміщень (приміщення обслуговування, службові та побутові приміщення, технічні приміщення) підприємства;
- підвищення технічної оснащеності підприємства обладнанням та збільшення частки активної частини основних фондів;
- підвищення ефективності використання обладнання за рахунок збільшення коефіцієнта змінності;
- раціональне складання графіків змінності торгово-виробничого персоналу підприємства у відповідності з потоком покупців тощо;
- задача основних фондів, що простоюють в оренду. Щодо цього досліджуване підприємство має вільні площі – складські приміщення, які на даний момент часу не

використовуються. Здача їх в оренду дала б підприємству можливість отримати додатковий дохід.

Список використаних джерел

1. Олійник Т. Інтенсифікація відтворення основних засобів аграрного виробництва / Т. Олійник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 2(10). – С. 61–65.

2. Череп А.В. Ефективність використання основних фондів підприємства / А.В. Череп, А.А. Клименко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 6. – С. 212–215.

3. Чорна І.О. Ефективність використання виробничих фондів та розробка пропозицій щодо її поліпшення / І.О. Чорна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 2. – С. 212–216.

4. Шваб Л.І. Економіка підприємства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л.І. Шваб. – К. : Каравела, 2007. – 584 с.

ЧАЙКОВСЬКА М. А.

к. е. н., доцент

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

ПИМОНОВА К. А.

студентка

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ
МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ**

Розглянуто місце вітчизняної металургії у світовому виробництві продукції чорної металургії. Досліджено розподіл підприємств чорної металургії України за областями та фактори, що обумовлюють їх розташування у регіонах з найбільшою концентрацією сировинних матеріалів, енергетичного та технологічного палива, водних ресурсів, необхідних для розвитку даної галузі. Проаналізовано динаміку обсягів виробленої продукції підприємствами чорної металургії України. Проведено розрахунок показників ефективності діяльності підприємств на мікрорівні, такі як темп приросту чистого доходу від реалізації продукції, темп приросту чистого прибутку, рентабельність, коефіцієнт фінансової стійкості. Виявлено основні проблеми розвитку підприємств галузі та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: чорна металургія, металургійний комбінат, ефективність, коефіцієнт рентабельності, коефіцієнт фінансової стійкості.

ЧАЙКОВСКАЯ М. А.

к. э. н., доцент

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

ПИМОНОВА Е. А.

студентка

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

**ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРНОЙ
МЕТАЛУРГИИ УКРАИНЫ**

Рассмотрено место отечественной металлургии в мировом производстве продукции черной металлургии. Исследовано распределение предприятий черной металлургии Украины по областям и факторы, которые обуславливают их расположение в регионах с наибольшей концентрацией сырьевых материалов, энергетического и технологического топлива, водных ресурсов, необходимых для развития данной отрасли. Проанализирована динамика объемов произведенной продукции предприятиями черной металлургии Украины. Проведен расчет показателей эффективности деятельности предприятий на микроуровне, таких как темп прироста чистого дохода от реализации продукции, темп прироста чистой прибыли, рентабельность, коэффициент финансовой стойкости. Выявлены основные проблемы развития предприятий отрасли и предложены пути их решения.

Ключевые слова: черная металлургия, металлургический комбинат, эффективность, коэффициент рентабельности, коэффициент финансовой стойкости.

TCHAIKOVSKA M. A.

candidate of economic sciences, associate professor

National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute»

PIMONOVA K. A.

student

National Technical University of Ukraine «Kiev Polytechnic Institute»

**EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF THE FERROUS METALLURGY
ENTERPRISES OF UKRAINE**

Considered the place of the domestic industry in the global production of steel products. Researched the

distribution of the enterprises of ferrous metallurgy in Ukraine on areas and factors that determine their location in regions with the highest concentration of raw materials, energy and fuel technology, water resources needed for the development of the industry. Analyzed the dynamics of the volume made production by enterprises of ferrous metallurgy in Ukraine. Have calculated the efficiency indicators of enterprises at the micro level, such as the growth rate of net income from realization of production, the growth rate of net profit, profitability, ratio of financial stability. Identified the basic problems of the industry and ways to solve them.

Key words: ferrous metallurgy, steel mill, effectiveness, profitability ratio, the ratio of financial stability.

tchaikovska_m@i.ua, katerina_pimonova@mail.ru

Постановка проблеми. Чорна металургія є базовою галуззю промисловості України. В сучасних умовах на вітчизняних промислових підприємствах загострюються вже існуючі проблеми, такі як необхідність вдосконалення технологічної структури, низький технічний рівень виробничої бази промисловості, неможливість втілення у життя науково-дослідних та конструкторських розробок через недостатнє фінансування з боку держави, що необхідно усувати на загальнодержавному рівні. Відповідно, дослідження стану металургійного комплексу, аналіз основних показників діяльності його підприємств можна вважати фундаментальними під час визначення основних проблем ефективного функціонування промислових підприємств України в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами дослідження ефективності діяльності підприємств чорної металургії займалися наступні вчені: В. І. Большаков [1], Т. П. Загорська [2], О. М. Зборовська [3], І. М. Кулик [4], Л. Г. Тубольцев [1], І. Л. Чабаненко, Л. В. Шикова [5], які у своїх наукових працях розглянули основні проблеми, фактори і стратегії розвитку металургійного комплексу в Україні. Однак, важливим є постійне дослідження процесів, що відбуваються у галузі, аналіз останніх фінансових та виробничих показників діяльності підприємств чорної металургії України.

Постановка завдання. Ціллю статті є проведення оцінки ефективної діяльності підприємств чорної металургії України з метою виявлення проблем їх функціонування для визначення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Чорна металургія — одна з найбільш розвинених в Україні галузей промисловості. Вона впливає на розвиток усіх галузей народного господарства держави і є базою їх формування. Металургійний комплекс також є важливою експортоутворюючою галуззю, оскільки у 2013 р. та 2014 р. частка металургії у ВВП країни становила більше 20 %, в обсягах реалізованої промислової продукції – 19 % у 2014 р., що на 1,1 % більше, ніж у 2013 р. [6].

Розглянемо місце української металургії на світовому рівні. За даними Світової асоціації сталі (WSA) Україна входить у десятку країн-лідерів з виробництва сталі у світі (рис. 1).

Відповідно до офіційних даних виробництво сталі в Україні у 2014 р. скоротилося порівняно з 2013 р. на 17 % до 27,161 млн тонн [7]. Зменшення даних обсягів не вплинуло на позицію держави у наведеному рейтингу. Також можна побачити з рис. 1, що Україна не є єдиною з-поміж кран-лідерів, для якої характерне скорочення виробництва: в Японії, Туреччині та Бразилії також поширене дане явище, головною причиною якого є несприятлива економічна ситуація у світі. Для України визначальними все ж є проблеми у середині країни, які пов'язані зі складною політичною ситуацією, економічною нестабільністю, проведенням військових дій у регіонах з найвищою концентрацією підприємств металургійного комплексу. В цілому спостерігається зменшення ролі країн-традиційних виробників сталі в загальносвітовому виробництві та нарощування виробничих потужностей в країнах, що розвиваються. Даний процес пов'язаний із переміщенням виробництва чорних металів ближче до основних регіонів видобутку високоякісної руди, а також зростаючим ринком збуту в цих державах [3].

Функціонування металургії як окремого комплексу, що має стійкі економічні взаємозв'язки з іншими галузями промисловості, напряму залежить від забезпечення сировиною. Даний фактор обумовлює розташування підприємств у регіонах з найбільшою концентрацією сировинних матеріалів, енергетичного і технологічного палива, водних

ресурсів, що необхідні для розвитку чорної металургії: у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій та Луганській областях [5] (рис. 2).

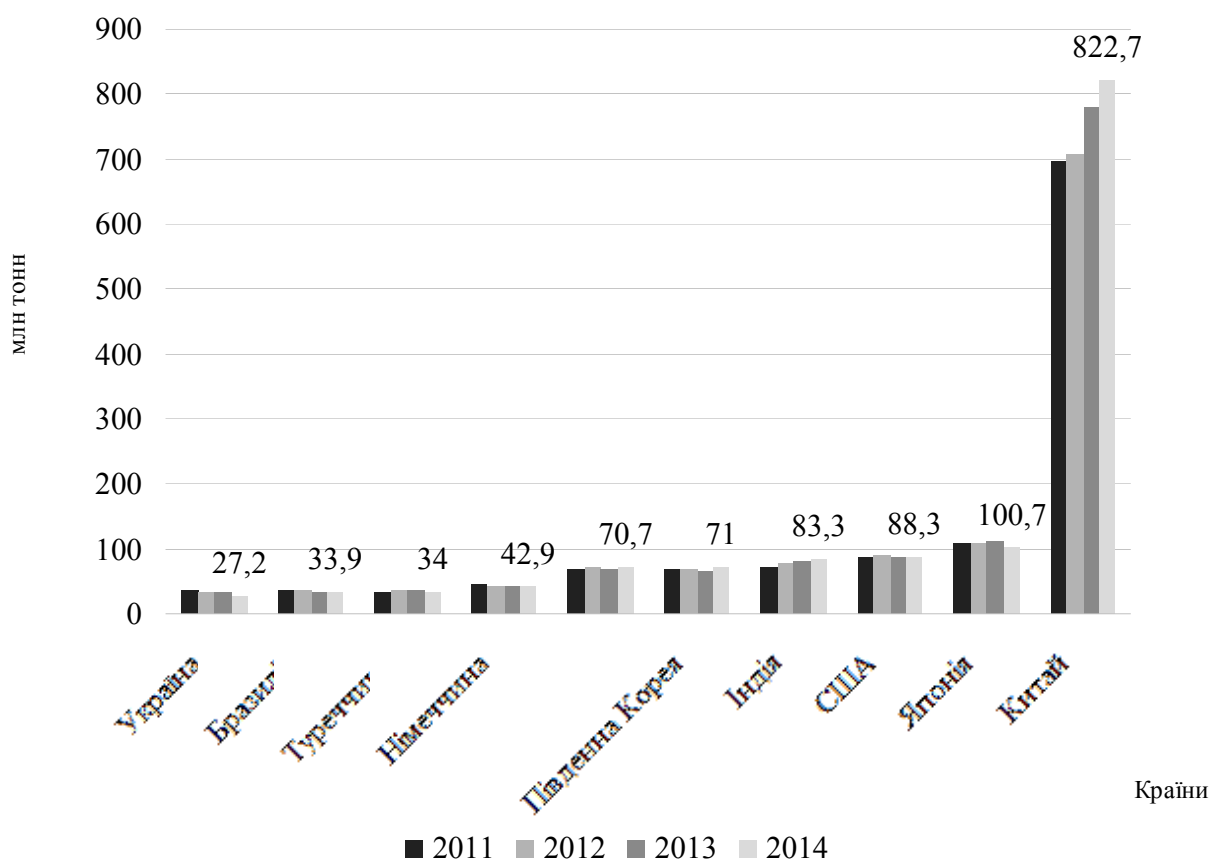

Рис. 1. Місце України у світовому рейтингу виробництва сталі (систематизовано авторами за даними [7])

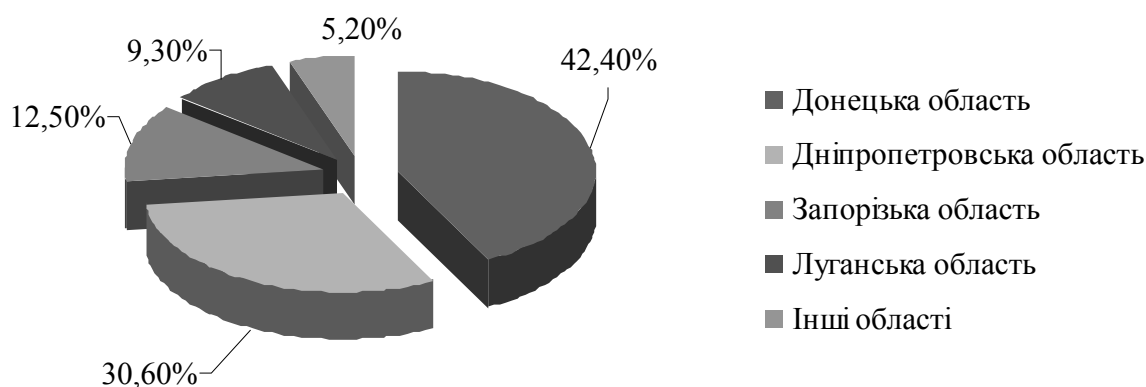

Рис. 2. Концентрація підприємств чорної металургії в Україні за областями (систематизовано та побудовано авторами за даними [6])

Більшість вітчизняних підприємств чорної металургії є потужними інтегрованими компаніями з повним металургійним циклом, який включає виплавку чавуну і сталі, виробництво прокату. Найбільшими виробниками сталі в Україні є: група «Метінвест» (ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», ПАТ «Металургійний Комбінат "Азовсталь"»), корпорація «ІСД» (ПАТ "Алчевський металургійний комбінат", ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського»), ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"» [4].

Проаналізуємо виробничі та фінансові показники провідних металургійних підприємств України: ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"», ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» та ПАТ «Металургійний комбінат "Азовсталь"».

Серед порівнювальних підприємств лідерство за виробництвом сталі та чавуну належить ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» (23 % та 22 % відповідно до державного показника) (табл. 1). Проте, обсяги виробництва даних видів продукції поступово зменшувалось протягом наведених років (спад незначний – у 2014 р. відносно 2012 р. виробництво чавуну та сталі склало 99 % та 98 % відповідно). Дана тенденція значно відобразилася на діяльності ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» та ПАТ «Металургійний Комбінат "Азовсталь"»: виробництво сталі в 2014 р. відносно 2012 р. скоротилось у середньому на 26 % на обох комбінатах, чавуна – на 22 %. ПАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"» щорічно нарощує виробничі показники (у 2014 р. відносно до 2012 р. виробництво чавуну та сталі склало 110 % та 104,7 % відповідно).

Таблиця 1

Обсяги виробництва чавуну та сталі у 2011–2014 рр., тис. т

Назва підприємства	2011		2012		2013		2014	
	Сталь	Чавун	Сталь	Чавун	Сталь	Чавун	Сталь	Чавун
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	5 703	4 894	6 419	5 610	6 430	5 606	6 291	5 547
ПАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"»	3 812	3 038	3 785	3 194	3 820	3 219	3 964	3 513
ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча»	6 135	5 179	5 138	4 519	5 035	5 062	3 546	4 217
ПАТ «Металургійний комбінат "Азовсталь"»	5 584	4 862	4 589	4 026	4 468	3 849	3 599	3 151

Джерело: систематизовано авторами за даними [8]

Фінансова сторона виробництва на українських підприємствах залишається невтішною (табл. 2). У 2014 р. порівняно з 2011 р. на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» та ПАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"» підприємствах спостерігався приріст чистого доходу в середньому на 20 %, на маріупольських – його значне зменшення (на 20 % на ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» та майже вдвічі на ПАТ «Металургійний комбінат "Азовсталь"»). У той же час станом на 2013 р. усі комбінати були збитковими. Проте останні 3 роки простежується тенденція до зменшення збитків на всіх наведених підприємствах, підвищення прибутків.

Аналізуючи фінансові показники, доцільно провести оцінку рентабельності підприємств. Даний показник вказує на ефективність вкладення коштів в підприємство та раціональність їх використання. На основі даних, наведених у табл. 2, розрахуємо коефіцієнти рентабельності діяльності для досліджуваних металургійних комбінатів (рис. 3).

Найбільш значний спад у функціонуванні металургійних підприємств простежувався у 2012 р. У 2011 р. лише ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» показник рентабельності діяльності перевищував нульову позначку (7 %). Наступного 2012 р. всі підприємства, що порівнюються, мали від'ємний показник. У період 2012-2013 рр. тільки криворізький комбінат підвищував рівень рентабельності (до -5 %), ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» та ПАТ «Металургійний комбінат "Азовсталь"» щорічно погіршували результат, як і ПАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"». Проте у 2014 р. ефективність їхньої діяльності була найвищою.

Дохід та прибуток підприємств за період 2011-2014 рр.

Назва підприємства	Чистий дохід від реалізації продукції, млрд грн.				Темп приросту, % 2014 / 2011	Чистий прибуток, млрд. грн.				Темп приросту, % 2014 / 2011
	2011	2012	2013	2014		2011	2012	2013	2014	
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	29,9	29,0	28,3	36,7	123	2,1	-2,9	-1,5	-1,2	-155
ПАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь"»	19,4	15,6	13,6	22,1	114	-0,1	-1,5	0,01	1,1	1004
ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча»	35,8	24,4	23,9	28,4	80	-4,5	-2,8	-2,9	0,5	110
ПАТ «Металургійний комбінат "Азовсталь"»	44,4	22,8	20,9	22,4	50,4	-0,5	-2,7	-2,5	0,9	280

Джерело: систематизовано та розраховано авторами за даними [8]

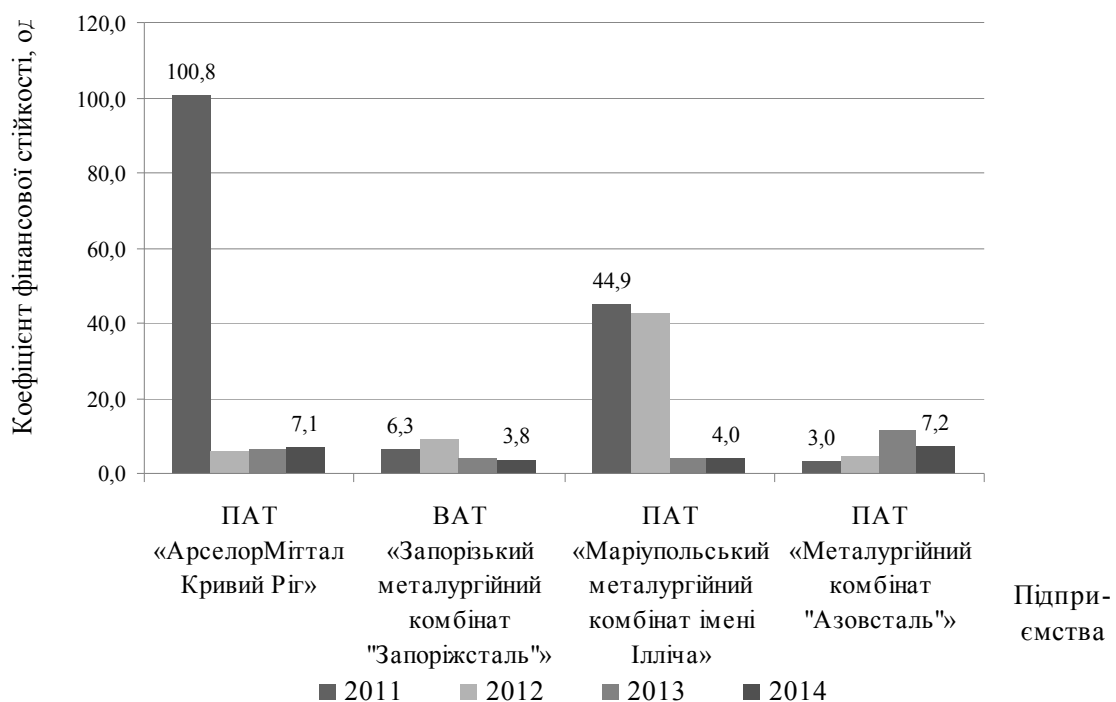
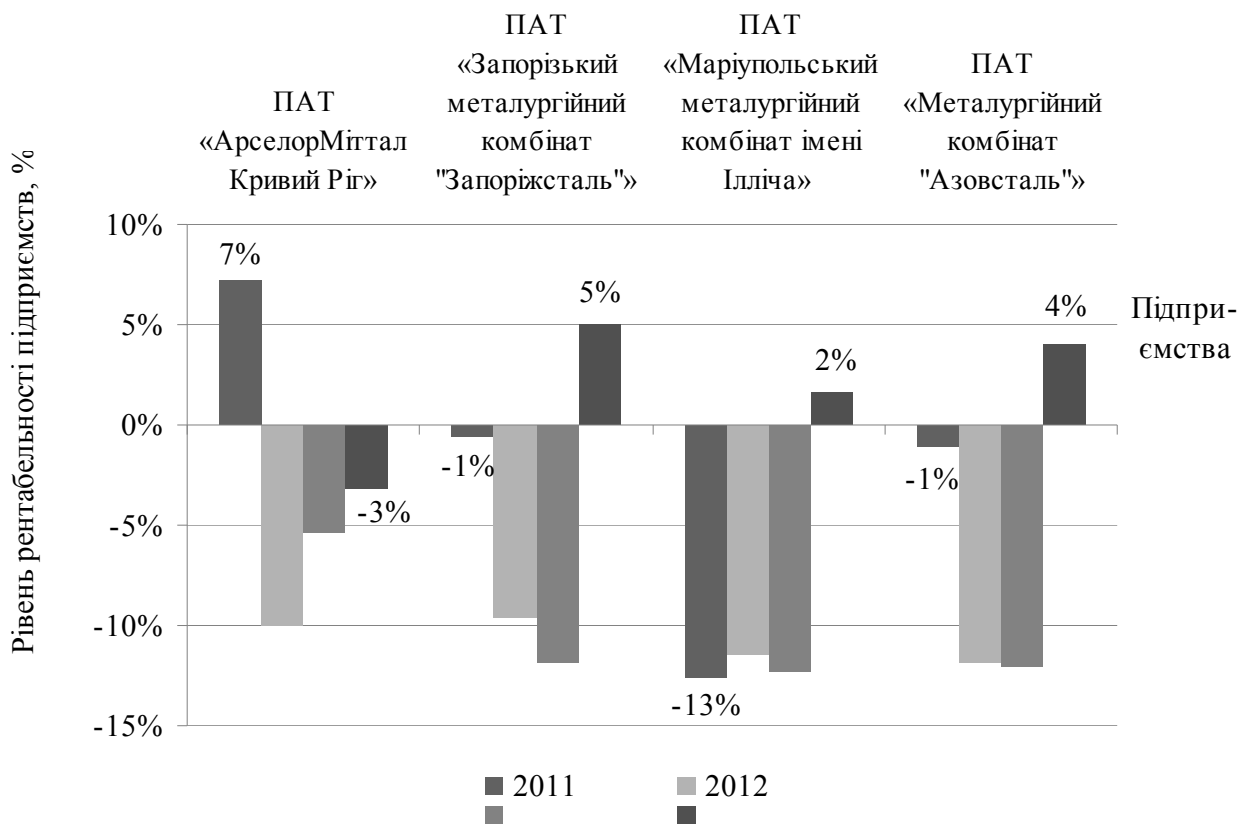

Рис. 3. Показник рентабельності діяльності підприємств чорної металургії України у 2011–2014 рр. (розраховано та побудовано авторами за даними [8])

Одним із важливих показників діяльності підприємства є коефіцієнт фінансової стійкості (рис. 4). Даний коефіцієнт вказує, яка частина діяльності підприємства фінансується за рахунок власних коштів, а яка – за рахунок довгострокових позик [8]. Оптимальним є коефіцієнт, більший за одиницю.

Фінансово найстійкішим є ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», інші ж підприємства є більш залежними від зовнішніх кредиторів. Загалом для їхньої діяльності протягом наведених років характерна оптимізація ролі довгострокових позикових фінансових ресурсів (середній показник на підприємствах складає 5,5, тобто частка позик у сукупному капіталі складає близько 20 %).

Рис. 4. Фінансова стійкість металургійних підприємств України (розраховано та побудовано авторами за даними [8])

На сучасному етапі чорна металургія України є найбільш перспективною серед усіх галузей економіки держави, проте реалізація потенціалу підприємств галузі сповільнюється рядом проблем:

- зношеність основних виробничих засобів підприємств (65 %) [6] – використання у технологічному процесі мартенівських та доменних печей, оснащення підприємств застарілим обладнанням, термін служби яких минув;
- застарілість технологій призводить до високої собівартості вітчизняної продукції порівняно з європейською, наслідком чого є падіння рівня її конкурентоспроможності;
- висока енергомісткість виробничого процесу на вітчизняних підприємствах чорної металургії, яка призводить до залежності підприємств від імпорту енергоресурсів (більшість з них використовує природний газ);
- домінування виробництва напівфабрикатів, собівартість яких нижча за собівартість готової продукції, зменшує можливість надходження до бюджету України більших коштів за рахунок експорту; з іншого боку, європейський ринок не готовий придбавати українську готову продукцію через її недостатньо високу якість та існування більш якісних аналогів;
- значне екологічне навантаження на природне середовище – станом на 2014 р. викиди забруднюючих речовин в атмосферу металургійними підприємствами склали 802,1 тис. т, що становить 26,4 % від сукупних викидів усіма галузями господарства (на першому місці – постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (1274,0 тис. т – 42 %). Варто також зазначити, що у 2013 р. даний показник був вищий: 1004,6 тис. т – 23 % [6].

Наведені вище проблеми посилюються на фоні неефективного регулювання діяльності

підприємств чорної металургії державою, браком фінансових ресурсів. Різні організаційно-технічні умови функціонування підприємств, специфіка технологічних процесів на кожному з них обумовлюють різний ступінь прояву наявних проблем.

Висновок. До шляхів вирішення наявних проблем, пов'язаних із ефективною діяльністю підприємств чорної металургії, слід віднести наступні:

– максимальна реалізація експортного потенціалу з метою отримання більших надходжень до бюджету країни, заміна виробничих фондів на підприємствах та введення нових технологій у виробничий процес;

– підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції шляхом зменшення її собівартості;

– впровадження у виробництво нових, високопродуктивних, енергозберігаючих і екологічно чистих технологій та обладнання;

– реалізація ефективної дивідендної політики, спрямованої на підвищення інвестиційної привабливості підприємств і, як наслідок, залучення іноземних та вітчизняних інвесторів;

– підтримка галузі державою шляхом створення галузевих програм розвитку та координації основних процесів спеціалізованими державними органами.

Науковою новизною отриманих результатів є вдосконалення методичних підходів щодо оцінки ефективного функціонування підприємств чорної металургії України та проведення компаративного аналізу їх діяльності.

Практична значимість запропонованих шляхів вирішення наявних проблем діяльності підприємств полягає у розвитку галузі та економіки держави в цілому.

Перспективами подальших наших досліджень має стати аналіз проблем функціонування кожного окремого підприємства чорної металургії держави для виявлення шляхів їх вирішення, виявлення впливу зовнішніх та внутрішніх факторів їх ефективної діяльності, розробка методів залучення інвестицій в дану галузь для подальшого її розвитку.

Список використаних джерел

1. Большаков В. І. Чорна металургія і національна безпека України /В. І. Большаков, Л. Г. Тубольцев // Вісник Національної академії наук України. – 2014. – № 9. – С. 48–58.
2. Загорська Т.П. Ринок металопродукції і розвиток гірничо-металургійного комплексу України / Т.П. Загорська // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 4. – С. 95–106.
3. Зборовська О.М. Деякі питання формування стратегії розвитку металургійних підприємств / О.М. Зборовська // Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць. Економічні науки. – 2014. – № 4. – С. 5–12.
4. Кулик І. М. Сучасний стан та основні фактори розвитку чорної металургії в Україні / І. М. Кулик // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 116–121.
5. Шикова Л. В. Аналіз розвитку гірничо-металургійного комплексу України на сучасному етапі / Л. В. Шикова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць ПДТУ. – 2011. – Т 3. – С. 282–286.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Steel Statistical Yearbook 2014. World Steel Association. Brussels, 2014. 121 p.
8. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua>
9. Михайленко Д.Г. Розроблення моделі оцінки ринкової вартості бізнесу за порівняльним підходом / Д.Г. Михайленко, Д.В. Борнос // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2010. – Т. 2, № 1. – С. 53–57.

ПРОЦЕНКО І. В.

аспірант

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

СТРУКТУРА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ УКРАЇНИ

У статті аналізується поточний стан та тенденції зовнішньої торгівлі послугами України, її місце на світовому ринку послуг. Досліджено галузеву структуру торгівлі послугами, визначено її динаміку, тенденції та закономірності, проаналізовано динаміку експорту та імпорту послуг України за період 2000–2013 рр. Було досліджено стан світового ринку послуг та роль на ньому України в розрізі транспортних, фінансових, ділових, інформаційно-комунікаційних та інших видів послуг. Виявлено зростання ролі України як важливого учасника світового ринку послуг, про що свідчить зростання часток України в експорті та імпорті ряду послуг, зокрема послуг в сфері інформаційно-комунікаційних технологій. В цілому, протягом досліджуваного періоду простежувались тенденції збільшення частки України в світовій структурі експорту наукоємних послуг.

Ключові слова: експорт послуг, галузева структура експорту послуг, частка України в зовнішній торгівлі послугами, тенденції вітчизняного експорту та імпорту послуг.

ПРОЦЕНКО І. В.

аспірант

Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко

СТРУКТУРА ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ УСЛУГАМИ УКРАИНЫ

В статье анализируется текущее состояние и тенденции внешней торговли услугами Украины, ее место на мировом рынке услуг. Исследована отраслевая структура торговли услугами, определены ее динамика, тенденции и закономерности, проанализирована динамика экспорта и импорта услуг Украины за 2000–2013 гг. Исследовано состояние мирового рынка услуг и роль на нем Украины в разрезе транспортных, финансовых, деловых, информационно-коммуникационных и других видов услуг. Выявлено возрастание роли Украины как важного участника мирового рынка услуг, о чем свидетельствует рост частиц Украины в экспорте и импорте ряда услуг, в частности услуг в сфере информационно-коммуникационных технологий. В целом, в течение исследуемого периода прослеживались тенденции увеличения доли Украины в мировой структуре экспорта наукоемких услуг.

Ключевые слова: экспорт услуг, отраслевая структура экспорта услуг, доля Украины во внешней торговле услугами, тенденции отечественного экспорта и импорта услуг.

PROTSENKO I. V.

postgraduate student

Kiev Taras Shevchenko National University

THE STRUCTURE OF UKRAINE'S FOREIGN SERVICE TRADE

In article the current state of Ukraine's foreign trade service, its position in world trade service, and individual components of the country's export of service potential are analyzed. The contemporary trends in the development of Ukraine's international service trade are discovered, the dynamics, structure and patterns of development of export and import services in Ukraine for the period 2000 - 2013 was analyzed. The world market of services and Ukraine's foreign trade in service are analyzed, pre-conditions of participation of Ukraine are explored in the international market of transport services, development of national segment of world market of financial, business, ICT and other services. Branch structure of foreign trade in services was studied and the growing role of Ukraine as an important participant world market was revealed, about it evidence the growth of particles in Ukraine exports and imports a range of services, including services in ICT. Overall, during the study period the trends of increasing the share of Ukraine in world export structure of knowledge-intensive services were observed.

Keywords: export service, branch structure of services exports, the share of Ukraine's foreign trade in services, the trend of domestic exports and imports of services.

---

protsenko.igor@ukr.net

Постановка проблеми. Сектор послуг є сьогодні важливим джерелом створення доданої вартості, робочих місць та фактором, що опосередковано впливає на продуктивність

всієї економіки. Тому дослідження структури та динаміки зовнішньої торгівлі послугами, виявлення тенденцій та закономірностей зовнішньої торгівлі є актуальними завданнями сьогодення що потребує детального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів функціонування вітчизняного ринку послуг та місця України у світовому ринку послуг присвячено ряд робіт таких науковців, як І. Бураковський, В. Геєць, А. Гриценко, А. Дугінець, Г. Климко, З. Луцишин, Ю. Макогон, О. Нестеренко, Ю. Пахомов, А. Поручник, О. Рогач, А. Румянцева, В. Савчук, А. Філіпенко, О. Шнирков, В. Якубенко, та ін.

Постановка завдання. Відтак, метою даної статті є аналіз динаміки та структури вітчизняного експорту та імпорту послуг в галузевому розрізі, виявлення тенденцій та закономірностей в зовнішній торгівлі послугами України.

Виклад основного матеріалу. На відміну від товарної торгівлі в торгівлі України послугами в останні роки, як і за весь досліджуваний період, існує стійке позитивне зовнішньоторговельне сальдо. Це свідчить про те, що Україна є нетто експортером послуг. Втім в галузевому розрізі ситуація не така однорідна. Так, вітчизняний транспортний сектор, який робить досить суттєвий вклад в ВВП та є найважливішою статтею експорту послуг (майже 42 % в структурі всього експорту послуг у 2013 р.). Така висока питома вага транспортних послуг у структурі експорту послуг пояснюється наявністю в Україні досить розвиненої інфраструктури трубопровідного, водного та залізничного транспорту. Вигідне географічне положення обумовлює важливе значення України як транзитної держави. Втім наявний в Україні транзитний потенціал, обумовлений, як зазначалось вище, вигідним географічним положенням, не використовується в повній мірі. Дана ситуація в певній мірі обумовлена певними політичними міркуваннями країн основних постачальників енергоресурсів на ринки Європейського Союзу, і в більшій мірі станом транспортного сектору вітчизняної економіки. Натепер показники якості транспортної інфраструктури, безпеки, енергоефективності та ін. значно нижчі від тих, що диктуються сучасними вимогами. Така ситуація призвела до певного переформатування транзитних потоків в обхід України. Хоча протягом досліджуваного періоду частка України в світовому експорті послуг трималася на рівні 0,8 % – 1 %, а зовнішньоторговельне сальдо за цим видом послуг зросло до майже 4 млрд дол. США в 2013 році (5,2 млрд дол. США в 2011 році) (рис. 1), питома вага транспортних послуг в структурі експорту послуг України скоротилася з майже 77 % до 42 %. Слід відмітити, що таке переформатування структури експорту послуг відбулося в силу випереджального зростання обсягів експорту інших видів послуг, а не скорочення обсягів експорту транспортних послуг (в вартісному вираженні). Втім, реалізація наявного транзитного потенціалу України може сприяти збільшенню ролі транспортного сектору в експорті послуг.

Туризм, нині, є важливою частиною світової економіки, на користь цього свідчить суттєва частка туризму у світовому ВВП (близько 9 %), а в 2013 році сфера туризму забезпечила близько чверті всього світового експорту послуг. Згідно з даними Міжнародної туристичної організації сфера туризму – це важливе джерело зайнятості, в 2011 році тут працювало понад 235 млн осіб. Щодо чисельності осіб, що користуються даними послугами, то в 2012 році ця цифра сягнула понад 1 млрд осіб (загалом з 1990 року обсяги туристичних потоків збільшились більш як в 2 рази).

Тенденції розвитку сфери туризму в Україні в загальному співпадають із загальносвітовими. Так, частка туристичних послуг в структурі експорту послуг з 2000 року до 2013 року зросла з 10 % до 26 %, а в структурі імпорту – з 18 % до 37 %. Слід відмітити також, що протягом досліджуваного періоду значно зросла роль України в світовій торгівлі послугами (рис. 2). Частки експорту та імпорту України в світовій структурі торгівлі до 2005 року були приблизно рівними, з 2006 року до 2008 року експорт туристичних послуг перевищував імпорт, внаслідок чого в 2008 році були відмічено найзначніше позитивне сальдо зовнішньої торгівлі зазначеними послугами (майже 1,75 млрд дол. США). В 2009 році, в зв'язку з кризовими явищами в економіці, відбулось зниження показників зовнішньої

торгівлі туристичними послугами, надалі, з 2009 простежується тенденція випереджального зростання обсягів імпорту даних послуг (сальдо в 2013 році – -0,68 млрд дол. США).

Рис. 1. Показники зовнішньої торгівлі України транспортними послугами за 2000–2013 рр., складено автором за даними (тут і далі джерелом даних про обсяги експорту та імпорту в розрізі груп послуг є база даних Світової організації торгівлі [1])

Третя найбільша за обсягами експорту у 2013 група послуг – інші бізнес-послуги. До цієї групи послуг, як вже згадувалось в роботі, відносять обслуговування торгових операцій, лізинг, юридичні послуги, консалтинг, послуги зі зв'язків з громадськістю, маркетингові дослідження, вивчення громадської думки, інжиніринг та ін.

Рис. 2. Показники зовнішньої торгівлі України туристичними послугами за 2000–2013 рр.

Частка зазначеної групи у структурі експорту послуг України з 2000 року зросла майже в двічі, а в структурі імпорту, навпаки зменшилась з 22,2 % у 2000 році до 13,2 у 2013 році. Загалом зовнішня торгівля України даними послугами демонструє позитивну динаміку. Так, торговельне сальдо, що до 2005 року характеризувалось від'ємними величинами, з 2006 року

перетворилося на додатне, і з 2010 року стабільно зростає (1,1 млрд дол. США у 2013 році). Частка України в світовому експорті послуг зазначеної групи зросла з майже 0,1 % у 2000 році до 0,26 % у 2013 році, частка в імпорті коливалася протягом періоду з майже 0,14 % до 0,34 %. Дані тенденції свідчать про закріплення за Україною ролі нетто експортера зазначених послуг (надання яких, в основній своїй масі, вимагає високого рівня кваліфікації та спеціальних знань) (рис. 3).

У 2012 році в структурі світового ринку інформаційних технологій 49% витрат припадало на обладнання, 32% – на послуги в сфері ІТ (без урахування телекомунікаційних послуг) і 19% – на розробку програмного забезпечення. Втім, в розрізі національних економік структура ІТ-ринку значно різниться.

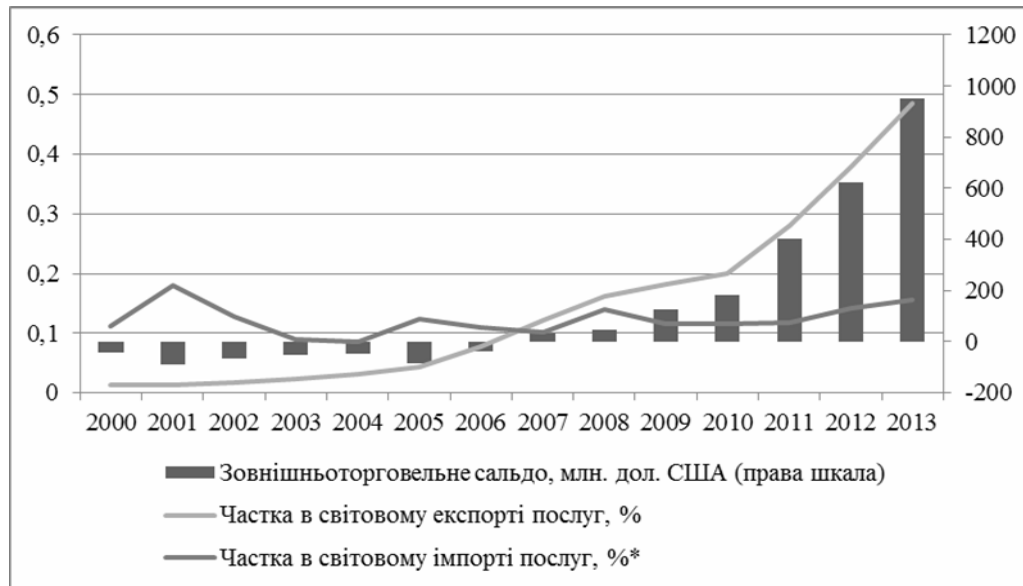
Рис. 3. Показники зовнішньої торгівлі України іншими бізнес-послугами за 2000–2013 рр.

Для розвинених країн характерне переважання сукупної частки витрат на ІТ-послуги та розробку програмного забезпечення; в країнах, що розвиваються превалюють витрати на обладнання (наприклад для США характерна така структура витрат: ІТ-послуги – 43%, розробка програмного забезпечення – 29%, обладнання – 28%; для Китаю характерна інша структура витрат – 13,8%, 6,9% і 79,3%, відповідно). Значні обсяги ринку інформаційних технологій і високі темпи його зростання є широким полем можливостей для українських ІТ-компаній. Сучасні тенденції розвитку українського ІТ-сектора свідчать про зростання значущості України як важливого глобального центру офшорного програмування. Протягом останнього десятиліття український ІТ-сектор зростає високими темпами і зараз Україна входить до числа країн найбільших експортерів ІТ-послуг у світі. Основні напрямки розвитку ІТ-сектора в Україні – це ІТ-аутсорсинг і розробка програмного забезпечення. На сьогодні Україна – один з найбільш привабливих напрямків аутсорсингу в Європі. У 2011 році країна була удостоєна звання «аутсорсинговий напрямок року» в рамках «European Outsourcing Excellence Awards» [2].

Протягом всього досліджуваного періоду спостерігалось зростання частки України в світовому обсязі експорту комп'ютерних та інформаційних послуг, з 0,01 % у 2000 році до 0,48 % у 2013 році, частка в імпорті зазначених послуг знаходилась в діапазоні від 0,08 % до 0,18 %. В 2013 році було зафіксоване найбільше позитивне сальдо зовнішньої торгівлі цими послугами яке склало близько 0,95 млрд дол. США, загалом за обсягами експорту, станом на 2013 рік, це четверта найбільша група послуг (7 % від всього експорту послуг) (рис. 4).

За оцінками фонду «Global Foundation Technology» експортоорієнтований ІТ-аутсорсинг – один з найдинамічніших напрямів розвитку бізнесу в українській сфері ІТ [2].

Вигідне географічне положення, культурні особливості, великий резерв робочої сили та значний науковий потенціал відіграють важливу роль у формуванні аутсорсингового ландшафту України. В даний час галузь інформаційних технологій є однією з найбільш інвестиційно привабливих в Україні, що пов'язано не тільки з можливостями української економіки, але і з загальною кон'юнктурою світового ринку.

Рис. 4. Показники зовнішньої торгівлі України комп'ютерними та інформаційними послугами за 2000–2013 рр.

За обсягами експорту послуг у 2013 році п'яту позицію займали комунікаційні послуги – 3,1 % в структурі всього експорту послуг, слід також відмітити, що частка цих послуг в експорті зросла з 2,3 % у 2000 році. Частка зазначених послуг в імпорті протягом досліджуваного періоду, навпаки, скоротилась з 3,8 % до 2 %. На початку досліджуваного періоду для торгівлі даними послугами було характерно незначне від'ємне сальдо, але вже з 2003 року воно перетворилось на додатне і досить стабільно зростало до кінця досліджуваного періоду (окрім 2008 та 2012, 2013 років). З 2000 року до 2013 частка України в світовому експорті комунікаційних послуг зросла з 0,26 % до 0,5 %, а в імпорті зменшилась з 0,28 % до 0,14 % в 2012 році та знову зросла до 0,27 % в 2013 році. Таким чином, величина зовнішньоторговельного сальдо комунікаційних послуг в 2013 році становила 0,28 млрд дол. США (найбільше сальдо зафіксовано в 2011 році – 0,43 млрд дол. США).

На початку 2000-х років фінансовий ринок України був одним із найпривабливіших в регіоні, як наслідок в наступні роки відбувалося нарощення присутності іноземних банків та збільшення іноземного капіталу в фінансовій системі України, вже на початок 2010-х в вітчизняній банківській системі діяло близько півсотні банків з іноземним капіталом. За даними НБУ частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків на кінець 2013 року становила 34 %. Така ситуація в фінансовому секторі крани обумовлює перевищення обсягів імпорту фінансових послуг над їх експортом. Загалом, протягом досліджуваного періоду відбулося збільшення питомої ваги фінансових послуг у зовнішній торгівлі послугами України, так їх експорт зріс з 0,6 % до 1,8 %, а імпорт – з 2,9 % до 6,5 %. Частка України в світовому імпорті фінансових послуг стрімко зростала з 2001 року (0,07 %) до 2008 року (0,49 %), після чого почалось зниження, що тривало до кінця періоду (0,3 %). Частка в світовому експорті послуг має схожу динаміку з піком у 2010 році (0,17 %) та зниженням до кінця періоду (0,1 %). Зовнішньоторговельне сальдо України за даним видом послуг протягом всього досліджуваного періоду було від'ємним і зросло з -0,05 млрд дол. США у 2001 році до -0,65 млрд дол. США, найбільше від'ємне сальдо зафіксовано в 0,98 млрд дол. США (рис. 6).

Рис. 5. Показники зовнішньої торгівлі України комунікаційними послугами за 2000–2013 рр.

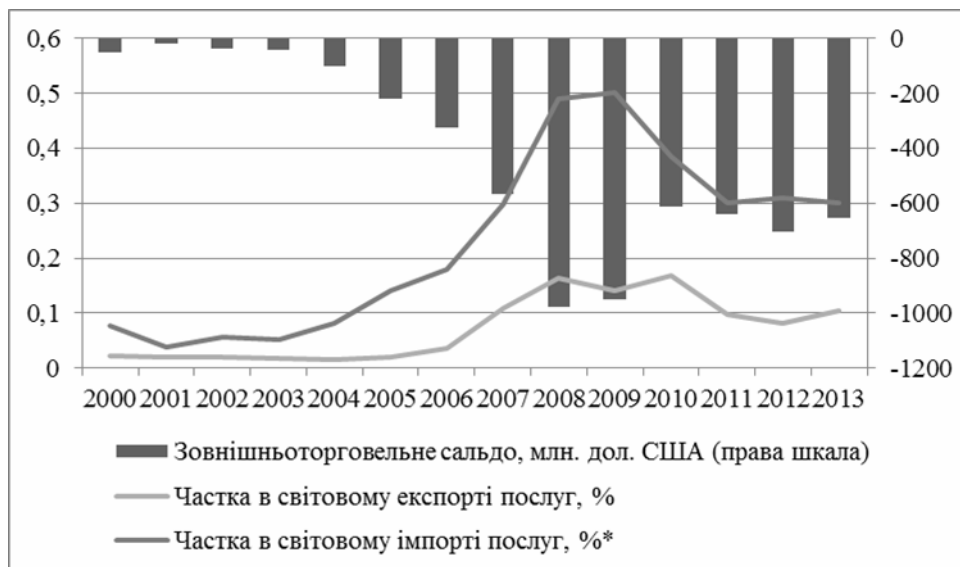

Рис. 6. Показники зовнішньої торгівлі України фінансовими послугами за 2000–2013 рр.

Будівельні послуги це сьома за обсягами експорту в 2013 році група послуг (1,4 % в структурі експорту всіх послуг), обсяг експорту послуг даної групи протягом досліджуваного характеризувався незначним зростанням. Частка імпорту будівельних послуг в структурі імпорту послуг, навпаки значно знизилась з 6,6 % у 2000 році до 1,4 % у 2013 році. Схожі тенденції характерні і для часток України в світовій структурі експорту та імпорту будівельних послуг. Так частка України в світовому експорті даних послуг зросла з 0,13 % у 2000 році до 0,26 % у 2013 році. Динаміка частки України в світовому імпорті цих послуг має нелінійний характер, але простежується низхідна тенденція (на початку періоду, в 2001 році – 1,46 %, в 2013 році – 0,21 %). Величина зовнішньоторгівельного сальдо торгівлі будівельними послугами також змінюється нелінійно, але до 2005 року воно було від’ємним, а з 2006 року і до кінця періоду (за виключенням 2012 року) – додатним (рис. 7).

Частка роялті та ліцензійних платежів у структурі експорту послуг України протягом досліджуваного періоду зросла з 0,02 % до 0,9 %, а в структурі імпорту зменшилась з 25,6 %

до 6,9 % (рис. 8). Частка України в світовому експорті роялті та ліцензійних платежів зростає з 0,001 % у 2000 році до 0,05 % у 2013 році, частка в світовому імпорті даних послуг знизилась з 0,72 % у 2000 році до 0,35 % у 2013 році. Зовнішньоторговельне сальдо за даним видом послуг протягом всього досліджуваного періоду було від'ємним, найнижче значення було зафіксовано 2013 року – 0,9 млрд дол. США. Така ситуація свідчить про те, що Україна є нетто імпортером технологій та інших об'єктів інтелектуальної власності.

Рис. 7. Показники зовнішньої торгівлі України будівельними послугами за 2000–2013 рр.

Рис. 8. Роялті та ліцензійні платежі України за 2000–2013 рр.

Частка персональних культурних та рекреаційних послуг у структурі експорту послуг України протягом досліджуваного періоду зростає з 0,08 % до 0,6 %, в структурі імпорту – з 0,4 % до 2,1 % (рис. 9). Частка України в світовому експорті культурних та рекреаційних послуг зростає з 0,02 % у 2000 році до 0,27 % у 2013 році, частка в світовому імпорті даних послуг збільшилась з 0,07 % у 2000 році до 0,77 % у 2013 році (пікові значення часток України в світовому експорті та імпорті даного виду послуг були зафіксовані відповідно в 2008 році – 0,63 % та 2007 році – 0,84 %).

Рис. 9. Показники зовнішньої торгівлі України персональними культурними та рекреаційними послугами за 2000–2013 рр.

Зовнішньоторговельне сальдо культурних та рекреаційних послуг знижувалось протягом всього досліджуваного періоду, найнижче значення було зафіксовано в 2013 році – 0,21 млрд дол.

Частка страхових послуг у структурі експорту послуг України протягом досліджуваного періоду зростає з 0,1 % до 0,2 %, а в структурі імпорту знизилась з 3,3 % до 1 %. Частка України в світовому експорті страхових послуг зростає з 0,01 % у 2000 році до 0,04 % у 2013 році, а частка в світовому імпорті даних послуг зменшилась з 0,3 % у 2000 році до 0,15 % у 2013 році (пікове значення частки України в світовому імпорті даного виду послуг було зафіксовано в 2003 році – 1,07 %, щодо експорту то пікові значення цього показника припадають на 2006–2007 рр. – 0,11 %). Зовнішньоторговельне сальдо страхових послуг було від’ємним протягом всього досліджуваного періоду, мінімальні значення були зафіксовано в 2003 та 2004 р., відповідно – -0,57 млрд дол. США та -0,4 млрд дол. США (рис. 10).

Рис. 10. Показники зовнішньої торгівлі України страховими послугами за 2000–2013 рр.

Загалом, сектор послуг є сьогодні важливим джерелом створення доданої вартості, робочих місць та фактором, що опосередковано впливає на продуктивність всієї економіки. В результаті досліджень динаміки та галузевої структури зовнішньої торгівлі послугами України за період 2000–2013 рр. встановлено наявність тенденцій зростання ролі України як

нетто експортера деяких наукоємних послуг та послуг, надання яких потребує спеціальних знань. В рамках дослідження виявлено, що протягом аналізованого періоду, загалом, відбувалося зростання участі України в світовій торгівлі послугами, про що свідчить зростання часток України в експорті та імпорті ряду послуг.

В контексті пошуку нових, більш ефективних шляхів інтеграції до світової економіки, саме розвиток зовнішньоекономічної діяльності у сфері послуг може стати основою стратегічного розвитку України на міжнародній арені. Крім того, вітчизняна економіка має порівняно високі можливості для такого розвитку. В першу чергу мова йде про вигідне географічне положення та місткий економічний потенціал для розвитку транспортної інфраструктури та туризму. Крім того, розвиток науки та технологій, порівняно високий рівень розвитку людського потенціалу, кваліфікована робоча сила є необхідним підґрунтям для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, програмного забезпечення, електронної та мобільної торгівлі, поглиблення процесів інформатизації вітчизняної економіки. Дані фактори можуть стати потужними стимуляторами економічного розвитку України та забезпечити міцні конкурентні переваги на світових ринках.

Список використаних джерел

1. WTO: Statistics database: Trade in commercial services. URL : <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBView>
  2. Ukraine won ITO Destination of The Year Award 2011. Association of Ukrainian IT Outsourcing companies. URL: <http://hi-tech.org.ua/ukraine-won-ito-destination-of-the-year-award-2011/>
  3. Єріна І. В. Збалансованість зовнішньої торгівлі послугами на окремих сегментах українського ринку / І. В. Єріна // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2014. – № 154. – С. 104 – 108.
  4. Мельник Ю. Формування стратегічних пріоритетів України на міжнародному ринку послуг / Ю. Мельник // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2007. – № 4. – С. 72–83.
-

БОЙЧУК А. А.

к. е. н., доцент
ПВНЗ "Хмельницький економічний університет"

БОЙЧУК М. В.

студентка
Хмельницький національний університет**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ЧИСЕЛЬНОГО ІНТЕГРУВАННЯ**

В статті розглянуто актуальні питання в галузі побудови навчальних програм. Визначено основні проблеми у використанні навчальних програм. Надано пропозиції щодо удосконалення побудови сучасних навчальних програм. Особливістю розробленої навчальної програми та її перевагою є комбіноване використання особливостей різних типів навчальних програм, що дає змогу підвищити якість навчання в галузі чисельного інтегрування.

Ключові слова: навчальні програми, визначені інтеграли, чисельне інтегрування.

БОЙЧУК А. А.

к. э. н., доцент
ПВУЗ "Хмельницький економічний університет"

БОЙЧУК М. В.

студентка
Хмельницький національний університет**ОБУЧАЮЩАЯ ПРОГРАММА ЧИСЛЕННОГО ИНТЕГРИРОВАНИЯ**

В статье рассмотрены актуальные вопросы в области построения учебных программ. Определены основные проблемы при использовании учебных программ. Даны предложения к совершенствованию построения современных учебных программ. Особенностью разработанной учебной программы и ее преимуществом является комбинированное использование особенностей различных типов учебных программ, что позволяет повысить качество обучения в области численного интегрирования.

Ключевые слова: обучающие программы, определенные интегралы, численное интегрирование.

BOYCHUK A. A.

candidate of economical sciences, associate professor
Private Institution of Higher Education "Khmelnysky Economical University"

BOYCHUK M. V.

student
Khmelnysky National University**THE TUTORIAL SOFTWARE FOR NUMERICAL INTEGRATION**

The paper deals with current issues in building training software. The main problems of training software using were defined. The proposals for modern training software improvement were done. The feature of the developed software and its advantage is the combined of different types software features to increase the education quality in the numerical integration field.

Key words: tutorials software, definite integrals, numerical integration.

---

bo_antonina@ukr.net, gorboy_888@mail.ru

Постановка проблеми. Традиційні способи навчання, такі як читання наукової літератури, прослуховування лекцій, відвідування семінарів, перегляд навчальних відеофільмів, здавна зарекомендували себе як ефективні засоби отримання знань. Але кожен з перерахованих засобів має ряд недоліків: інформація видається, як правило, тільки в одній формі; пошук інформації – тривалий і трудомісткий процес; відсутність ефективних способів перевірки знань студента. Об'єднати все краще, що існує в традиційних способах навчання і

усунути зазначені недоліки можна, використовуючи можливості навчальних програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчальні програми володіють інтерактивністю, важливою для освітнього процесу для виконання рутинних операцій (пошук, обчислення), і дозволяють індивідуалізувати отримання і засвоєння інформації.

Найчастіше виділяються чотири типи навчальних програм [1]: тренувальні та контролюючі; повчальні; імітаційні та моделюючі; розвиваючі ігри.

Тренувальні програми призначені для закріплення умінь і навичок. Ці програми у випадковій послідовності пропонують учню питання та завдання і підраховують кількість правильно і неправильно вирішених завдань. При неправильному відповіді учень може отримати допомогу у вигляді підказки.

Повчальні програми пропонують учням теоретичний матеріал для вивчення. Завдання і питання служать в цих програмах для організації людино-машинного діалогу, для управління ходом навчання.

Моделюючі програми використовують графічні і обчислювальні можливості комп'ютера і дозволяють здійснювати комп'ютерний експеримент для спостереження на екрані дисплея певного процесу, впливаючи на його хід подачею команд.

Ігрові програми надають у розпорядження студента деяке середовище, існуюче тільки в комп'ютері світ, набір якихось можливостей і засобів їх реалізації для самостійного відкриття закономірностей.

Найбільшого поширення набули навчальні програми перших двох типів у зв'язку з їх відносно невисокою складністю. Основні дії, що виконуються програмами перших двох типів: пред'явлення кадру з текстом і графічним зображенням; пред'явлення питання і меню варіантів відповіді; аналіз і оцінка відповіді; надання кадру допомоги при натисканні спеціальної клавіші.

Програми інших типів використовуються рідше через більш високу складність розробки. Але для розвитку пізнавальних можливостей студента важливо комбінувати можливості різних типів навчальних програм і тим більш використовувати моделюючі можливості комп'ютера.

Постановка завдання. Метою даної статті є реалізація навчальної програми для вивчення чисельних методів знаходження визначеного інтегралу на основі нового підходу.

Відповідно до підходу навчальна програма повинна комбінувати декілька типів традиційних навчальних програм для підвищення ефективності навчання, а саме:

Надавати студентам теоретичний матеріал для підготовки в області чисельного інтегрування.

Розраховувати визначені інтеграли для декількох вхідних функцій та методів чисельного інтегрування з введенням границь та кількості кроків для порівняльного аналізу роботи методів чисельного інтегрування.

3. Перевіряти отримані знання з виставленням оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Програма реалізується з використанням Windows-інтерфейсу, тому загальна організація роботи програми в меню має вигляд (рис. 1).

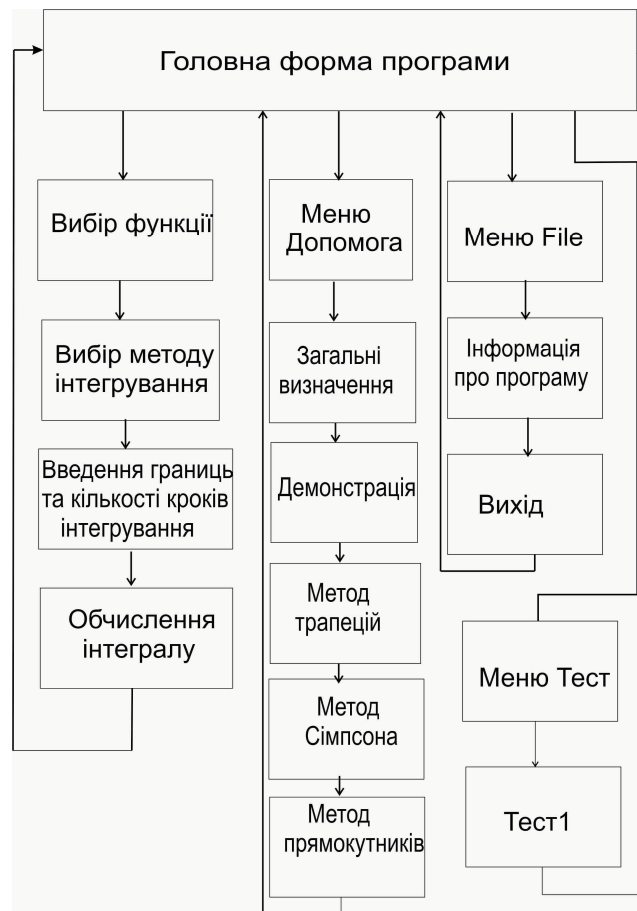
В головному вікні програми для обчислення інтегралу вибирається підінтегральна функція, метод інтегрування та верхня і нижня границя інтегрування і кількість кроків інтегрування. Після цього можна перейти до знаходження інтегралу.

Також в меню програми можна перейти до вивчення теоретичних відомостей, подивитись демонстраційні ролики знаходження значення інтегралу. Після вивчення теоретичних відомостей та проведення розрахунків інтегралів можна перевірити свої знання в меню Тест. В головній формі програми можна розрахувати значення інтегралу для обраної функції обраним методом, ввівши значення границь і кількість кроків.

Основні методи нашої програми – це чисельні методи розрахунку визначених інтегралів.

Програма реалізується з використанням мови C# в середовищі Visual Studio Express 2010 за допомогою класу Form [2] в двох основних класах: FormTest, який забезпечує

організацію тестування, та MyForm, який визначає форму та функціонування основної програми та викликає об'єкт FormTest.

Рис. 1. Загальна схема роботи програми

Опишемо спочатку функціонування класу FormTest. Тестові питання знаходяться в файлі test.txt. Спочатку проводиться читання першого питання тесту, варіантів відповідей (розміщуються в формі) та номеру правильного варіанту відповіді. Під час натиснення кнопки "Наступне питання" обробник, якщо кінець файлу питань не досягнуто, перевіряє, чи співпадає номер правильної відповіді з введеною і одночасно проводить підрахунок результуючої оцінки та читає наступне питання і варіанти відповідей. Якщо кінець файлу досягнуто, то оцінка виводиться у вікно повідомлень і звільняється пам'ять під об'єкт та закривається файл.

В класі MyForm, який визначає основне вікно програми, де зчитуються метод інтегрування, номер функції, нижня і верхня границя та кількість кроків інтегрування. Потім створюється делегат для передачі функції посиланням при розрахунку інтегралів. Без використання механізму делегатів C# треба було для кожного методу чисельного інтегрування реалізувати декілька методів для кожної підінтегральної функції.

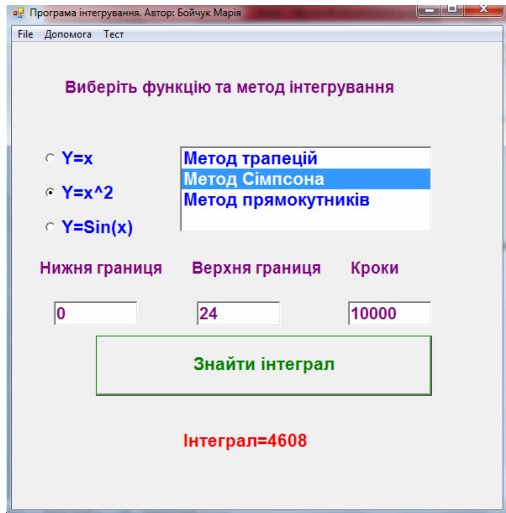
Вивід допомоги по загальним визначенням теорії чисельного інтегрування реалізується методом-обробником пункту меню і за допомогою методу читання файлу формату rtf-LoadFile.

Після запуску програми в головній формі можна відразу перейти до розрахунку визначеного інтеграла. Для цього треба вибрати підінтегральну функцію, метод чисельного інтегрування та ввести границі та крок інтегрування. На рис. 2 вибрана функція $y=x^2$, метод Сімпсона, нижня границя 0, верхня границя 24, кількість кроків інтегрування 10000.

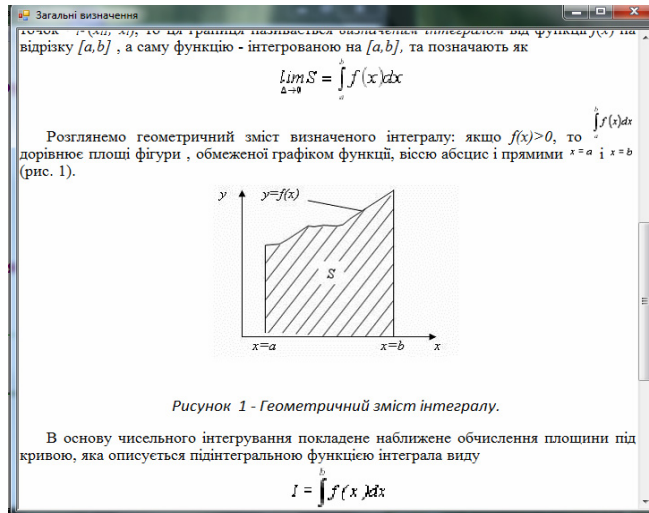
Після цього треба натиснути кнопку «Знайти інтеграл» і результат відобразиться під кнопкою.

Також в головній формі можна перейти до пунктів головного меню File, Допомога і Тест.

При виборі пункту Допомога (рис. 3) можна познайомитись з теоретичними відомостями, а саме, порядком обчислення визначених інтегралів (Загальні визначення) та методами чисельного інтегрування (Метод трапецій, Метод прямокутників, Метод Сімпсона).

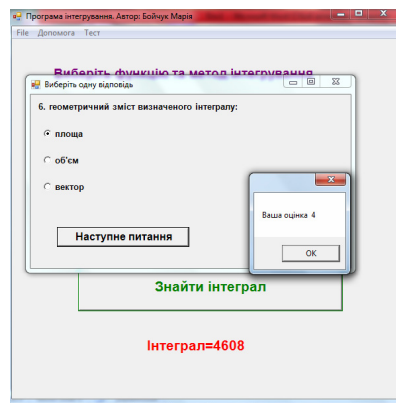
Рис. 2. Головна форма програми

Рис. 3. Вікно Загальні визначення

При виборі пункту Допомога можна також динамічно побачити механізм підрахування визначеного інтегралу (пункт підменю Демонстрація знаходження інтеграла).

При виборі пункту Тест (рис. 4) можна перевірити теоретичні знання, отримані в ході роботи з програмою (пункт підменю Тест 1). Після вибору одного правильного варіанту відповіді і натиснення кнопки «Наступне питання» можна перейти до відповідей на наступне питання. Після відповіді на всі питання виставляється оцінка.

Рис. 4. Вікно Тест 1

Висновки. Розроблена програма дозволяє комбінувати підходи до навчання різних типів навчальних програм: надає студентам теоретичний матеріал для вивчення теорії чисельних методів інтегрування; дозволяє здійснювати комп'ютерний експеримент з розрахунку визначених інтегралів з вибором параметрів інтегрування; має можливість перевірити отримані знання, використовуючи тестову компоненту. Таким чином вона дає змогу підвищити якість навчання студентів в галузі чисельного інтегрування.

В перспективі можливості програми можна розширити введенням синтаксичного аналізатора для можливості самостійного введення довільних функцій та чисельних методів знаходження визначених інтегралів (методи Гауса, Н'ютона-Котеса, Чебишова та ін.).

Список використаних джерел

1. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы / Б.С. Гершунский. – М. : Педагогика, 1987. – 263 с.
  2. Культин Н. Б. Основы программирования в Microsoft Visual C# 2010 / Н. Б. Культин. – СПб : БХВ-Петербург, 2011. – 368 с.
-

КОМАР В. Ю.

аспірант

Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНУ “САМОУПРАВЛІННЯ” І ЙОГО РОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ СТУДЕНТІВ УПРАВЛІНСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена розкриттю складових терміну «самоуправління». Акцентується увага на основних підходах до його трактування: ресурсному, функціональному і загальному. На думку автора, загальний підхід є найбільш ефективним тому, що він характеризується універсальністю, повнотою наукового інструментарію і величезним потенціалом. Висвітлена роль самоуправління в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей.

Ключові слова: складові самоуправління, ресурсний, функціональний, загальний підходи до трактування терміну «самоуправління», роль самоуправління, система управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей.

КОМАР В. Ю.

аспірант

Донецкий государственный университет управления, г. Мариуполь

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ТРАКТОВКЕ ТЕРМИНА “САМОУПРАВЛЕНИЕ” И ЕГО РОЛЬ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКОЙ СТУДЕНТОВ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Статья посвящена раскрытию составляющих термина "самоуправление". Акцентируется внимание на основных подходах к его трактовке: ресурсном, функциональном и общем. По мнению автора, общий подход является наиболее эффективным потому, что он характеризуется универсальностью, полнотой научного инструментария и огромным потенциалом. Освещена роль самоуправления в системе управления профессиональной подготовкой студентов управленческих специальностей.

Ключевые слова: составляющие самоуправления, ресурсный, функциональный, общий подходы к трактовке термина "самоуправление", роль самоуправления, система управления профессиональной подготовкой студентов управленческих специальностей.

KOMAR V. Y.

postgraduate student

Donetsk State University of Management, Mariupol

KEY APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF TERM “SELF-MANAGEMENT” AND ITS ROLE IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS WITH MANAGEMENT SPECIALITIES

The authors elucidate the components of the term "self-management". The attention is focused on the main approaches to its interpretation: resource, functional and general. According to the author, the general approach is the most effective because it is characterized by versatility, completeness of scientific instruments and huge potential. The article highlights the role of self-management in the management system of professional training of the students' with a management major.

Keywords: components of self-management; resource, functional and general approaches to the interpretation of the term " self-management"; the role of self-management; management system of professional training of the students with a management major.

---

komar1@ua.fm

Постановка проблеми. Управління як універсальна філософська категорія може проявлятися в основних системах управління: неживій природі, біологічних і соціальних системах. Причому одне з центральних місць в будь-якій системі управління посідає підсистема "самоуправління" як найважливіша складова забезпечення життєдіяльності системи, її стійкості і результативності відтворювальних процесів.

В системі соціального управління роль самоуправління визначається реальними можливостями та правом соціальної організації (людини, групи, колективу) самостійно, під власну відповідальність вирішувати важливі питання своєї життєдіяльності і приймати управлінські рішення для досягнення кінцевих результатів.

Велика кількість публікацій, що з'явилась за останні десятиріччя, свідчить про те, що особливого значення проблема самоуправління набуває в системі управління професійною підготовкою фахівців, зокрема, управлінського персоналу.

У зв'язку з цим задача управлінської і економічної науки полягає у розкритті основних складових підсистеми "самоуправління", визначенні основних підходів до його трактування і ролі в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розкриття основних складових самоуправління та визначення його ролі в системах соціального управління, зокрема в системі управління професійною підготовкою студентів, досліджували у своїх працях такі вітчизняні та закордонні вчені і педагоги: Г.А. Архангельский, Д. Адаир, К.А. Андрющенко, А. Бішоф, Б.М. Будзан, О.О. Градінова, Д.І. Дзвінчук, М.С. Дороніна, Л. Зайверт, В.М. Колпаков, Ю.М. Комар, А.І. Кредісов, Н.П. Лукашевич, Е.А. Ноздренко, В. Оглобін, М.О. Орликовський, В.І. Пересунько, О.С. Поважний, С.Д. Резнік, М.І. Скібіцька, В.В. Смолей, В.Ф. Токарева, Е.С. Штепа та багато інших.

Віддаючи належне теоретичній та практичній значимості праць, в яких розглядаються окремі аспекти проблеми самоуправління, зокрема в системі управління професійною підготовкою, необхідно зазначити, що у вітчизняній та зарубіжній літературі відсутній цілісний аналіз досліджуваної проблеми, що поєднував би в собі висвітлення її теоретичних, методичних та практичних засад.

Мета статті – показати основні складові терміну «самоуправління», розкрити основні підходи до його трактування і висвітлити роль самоуправління в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей.

Виклад основного змісту. Суть будь-якої управлінської категорії, аналіз її виникнення, становлення і розвитку обумовлюють необхідність розкриття понятійного апарату. Оскільки самоуправління – це складна комплексна проблема, то його понятійний апарат може бути сформований на основі узагальнення і систематизації численних досліджень, присвячених цій проблематиці. Важливими напрями вирішення цієї проблеми є проведення аналізу різних підходів до трактування терміну "самоуправління", виявлення оптимального варіанту і визначення ролі студента в системі управління його професійною підготовкою.

Для цього, в першу чергу, необхідно провести аналіз структури терміну «самоуправління» в розрізі його двох складових: "само" і "управління" (табл. 1).

Таблиця 1

Структура визначення терміну "самоуправління"

<p><i>Само</i> – перша складова частина складних слів, що позначає спрямованість дії (названого в другій частині слова) на самого себе; здійснення дії без сторонньої допомоги або автоматично [1]</p>	<p><i>Управління</i> – це цілеспрямований програмований чи довільний вплив суб'єкта на об'єкт задля досягнення кінцевої мети за допомогою процесів, коли є з ними взаємодія в режимі детермінованої чи довільної програми [2]</p>
<p><i>Самоуправління</i> - стан, за якого суб'єкт і об'єкт управління збігаються; такий характер процесів об'єкта, що є умовно-замкнутою системою, за яких не відбувається безпосереднього контролю над ними — цілепокладання здійснюється самим об'єктом відповідно до своїх властивостей, що можуть бути запрограмовані певним чином під час його створення [3].</p>	

У цьому випадку поняття "само" відображає той очевидний факт, що на відміну від власне "управління" в цілому, його об'єкт і суб'єкт органічно поєднані між собою. В системі соціального управління таке поєднання об'єкта і суб'єкта означає самоуправління, яке постає як процес перетворення людини, трудового колективу з об'єкта управлінської діяльності в її суб'єкт. Це особливий варіант організації управління, коли кожен з об'єктів (індивідів чи груп індивідів) сам вирішує питання в межах відведених йому повноважень, розподілу ресурсів, виконуваних функцій тощо.

Узагальнення науково-методичної літератури вітчизняних і зарубіжних авторів показало, що до трактування терміну "самоуправління", існують три основні наукові підходи: ресурсний, функціональний і загальний. Також може бути поєднання підходів, наприклад ресурсного і функціонального або ресурсного і загального. Характеристика трьох зазначених підходів до визначення терміну "самоуправління" подана нижче:

Ресурсний підхід характеризується використанням в системі самоуправління випробуваних методів, спрямованих на управління основними видами ресурсів (часовими, матеріальними освітніми, фінансовими тощо). Цей підхід найбільш простий і саме він отримав найбільше відображення в працях тих дослідників, які є прихильниками «управління часом» (англ. «time management»). Цей напрям ресурсного підходу в самоуправлінні широко висвітлили закордонні дослідники: Д. Адаір [4], А. Бішоф [5], Т. Бузан [6], Л. Зайверт [7], Л. Зайверт, Х. Велчі [8], Р. Ейзенберг, К. Келлі [9], Т.А. Лімончеллі [10], Дж., Манктеллоу, Н. Ананд [11], М. Манчіні [12], Д. Моргенстерн [13], П. Форсайт [14] та багато інших, а також вітчизняні дослідники та дослідники країн ближнього зарубіжжя: Б.М. Будзан [15], С.Д. Резнік [16], М.І. Скібіцька [17] та інші.

Функціональний підхід характеризується використанням в системі самоуправління низки управлінських функцій (самопланування, самоорганізації, самомотивації, самоконтролю). Цей підхід більш складний і менш розповсюджений, тому що передбачає використання основних функцій самоуправління. Прихильниками цього підходу є як вітчизняні дослідники, так і дослідники країн ближнього зарубіжжя: К.А. Андрющенко [18], М.Д. Виноградський [19], О.О. Градінова [20], М.С. Дороніна, В.І. Пересунько [21], В.М. Колпаков [22], Ю.М. Комар [23], А.І. Кредісов [24], Н.П. Лукашевич [25], Е.А. Ноздренко [26], В.В. Смолей [27], В.Ф. Токарев [28], О.С. Штепа [29], М. О. Орликовський [30] та інші.

Загальний підхід характеризується використанням в системі самоуправління процесу, науки і мистецтва самоуправління. Цей підхід найменш розповсюджений і найбільш складний, тому що передбачає повне використання усіх складових наукового інструментарію. Прихильниками цього підходу є вітчизняні дослідники (Ю.М. Комар та ін. [31]) і представники країн ближнього зарубіжжя: В.І. Кноррінг [32], С.Н. Князев [33] та інші.

Крім того, для правильного трактування терміну "самоуправління", в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей доцільно враховувати два важливих аспекти.

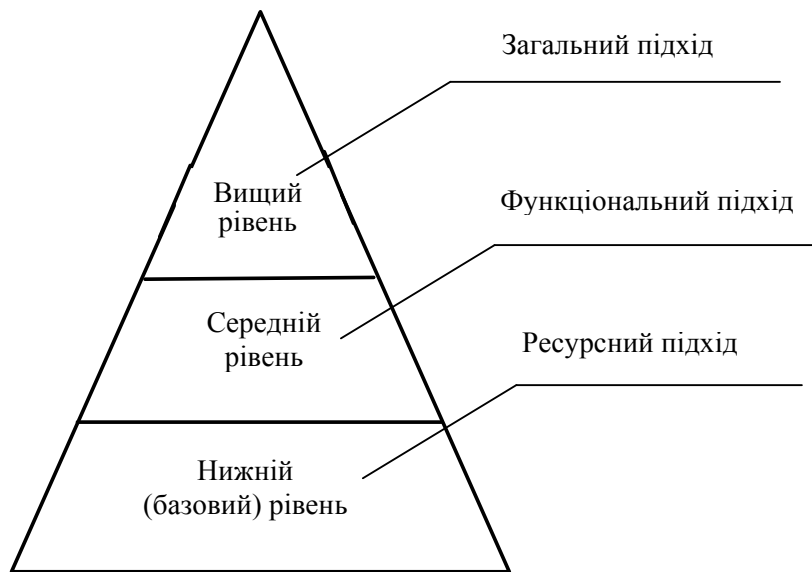
Перший аспект зв'язаний з тим, що підсистема "самоуправління" є визначальним фактором саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації студентів, зокрема управлінських спеціальностей в системі управління їх професійною підготовкою, що доцільно відобразити в ході трактування цього терміну.

Другий аспект, пов'язаний з тим, що самоуправління є найбільш складним з усіх існуючих видів управління, на що неодноразово вказували видатні мислителі минулого і сучасності. „Якщо б хто-небудь у битві тисячоразово переміг себе одного, то саме цей другий – найвеличніший переможець у битві” (Будда). „Не може керувати іншими той, хто не в змозі керувати самим собою” (англ. прислів'я). „Найсильніший той, хто має владу над собою” (Сенека).

За результатами аналізу 40 літературних джерел виявлено, що співвідношення частоти використання підходів під час трактування терміну "самоуправління" в загальній їх структурі складає: ресурсного – 60%, функціонального – 30% і загального – 10%. Це дозволило провести систематизацію зазначених підходів до трактування терміну

"самоуправління", з урахуванням їх значущості в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей (рис. 1).

Рис. 1. Систематизація підходів до трактування терміну "самоуправління" в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей

З рис. 1 видно, що систематизація має три рівні: базовий, середній і вищий. На цих рівнях розташовані, відповідно, ресурсний, функціональний і загальний підходи до трактування терміну "самоуправління".

Нижчий (базовий) рівень складає ресурсний підхід – це самоуправління в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей на основі випробуваних методів, спрямованих на оптимальне використання основних видів ресурсів (часових, інформаційних, мотиваційних, матеріальних, фінансових, освітніх тощо) для самовдосконалення студента і ефективного досягнення поставленої мети. Причому самоуправління на основі ресурсного підходу можливе шляхом одночасного управлінського впливу як одного виду ресурсів (часового), так і двох (часового і матеріального), трьох (часового, матеріального, освітнього), чотирьох і більше (часового, матеріального, фінансового, освітнього). Залежно від кількості ресурсів одночасного впливу на самоуправління ускладнюється чи спрощується система управління і відповідно змінюється його комплексність і ефективність результатів.

Середній рівень складає функціональний підхід – це самоуправління в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей на основі низки управлінських функцій (самопланування, самоорганізації, самомотивації, самоконтролю тощо) для самовдосконалення студента і ефективного досягнення поставленої мети. Причому самоуправління на основі функціонального підходу може мати частковий набір функцій самоуправління (самотивація, самоконтроль), більш повний (самотивація, самопланування, самоорганізація, самоконтроль), найбільш розгорнутий (самотивація, самопланування (постановка цілей, встановлення пріоритетів у виборі цілей, формування цілей), самоорганізація, самоконтроль, саморегулювання тощо). Як і під час ресурсного підходу, залежно від кількості вибраних функцій самоуправління ускладнюється чи спрощується система управління під час функціонального підходу і відповідно змінюється його комплексність і ефективність результатів.

Найвищий рівень складає загальний підхід – це самоуправління в системі управління професійною підготовкою студентів управлінських спеціальностей на основі процесу, науки і мистецтва для самовдосконалення студента і ефективного досягнення поставленої мети. Загальний підхід, на відміну від двох зазначених підходів, охоплює увесь управлінський інструментарій у виді одночасного впливу процесу, науки і мистецтва самоуправління.

Таким чином, в ході визначення терміну "самоуправління", усі три підходи: ресурсний, функціональний і загальний, – мають право на існування.

Але суттєві переваги під час трактування такої складної, багатофункціональної і багатоаспектної управлінської підсистеми як "самоуправління", має загальний підхід, який характеризується універсальністю, повнотою наукового інструментарію і величезним потенціалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсистема «самоуправління» є складовою системи управління професійною підготовкою, де студент одночасно виступає в якості суб'єкта і об'єкта управління. В цих умовах студент сам, в межах відведених йому повноважень, має вирішувати питання розподілу ресурсів, функцій управління, прийняття управлінських рішень стосовно управління власною професійною підготовкою.

Результати аналізу трьох основних підходів до трактування терміну «самоуправління» показали, що найбільш ефективним є загальний підхід, який характеризується універсальністю, повнотою наукового інструментарію і величезним потенціалом.

Підсистема "самоуправління", відіграє важливу роль в системі управління професійною підготовкою студентів, тому що вона є найважливішою складовою цієї системи, яка забезпечує її життєдіяльність, стійкість і результативність відтворювальних процесів.

Список використаних джерел

1. Ожегов С.П. Словарь русского языка: 70 000 слов / под ред. И.Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1990. – 917 с.
2. Вікіпедія – вільна енциклопедія: Управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/
3. Вікіпедія – вільна енциклопедія: Самоуправління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/
4. Адаир Д. Искусство управлять людьми и самим собой / Адаир Д. – М. : Эксмо, 2006. – 656 с.
5. Бишоф Анита. Самоменеджмент: эффективно и рационально / Анита Бишоф. – М. : СмартБук, 2012. – 123 с.
6. Buzan Tony. The Mind Map Book (full version with illustrations in english). New York: Penguin Books USA, 1994. 320 p. URL: <http://www.twirpx.com/file/636408/>
7. Зайверт Л. Ваше время – в ваших руках: Советы деловым людям, как эффективно использовать рабочее время / Зайверт Лотар ; пер.с нем. – М. : АО«Интерэксперт», 1995. – 266 с.
8. Seiwert L., Woeltje H. Effective Time Management: Using Microsoft Outlook to Organize Your Work and Personal Life. PDF Microsoft Press, 2011. 272 p. URL: <http://www.twirpx.com/file/1107906/>
9. Eisenberg R., Kelly K. Organize Your Life: Free Yourself from Clutter and Find More Personal Time Wiley, 2007, 250 p. URL: <http://www.twirpx.com/file/703064/>
10. Limoncelli T.A. Time Management for System Administrators Reilly Media, Inc., 2009. 659 p. URL: <http://www.twirpx.com/file/801143/>.
11. Manktelow J., Anand N. Make Time for Success: The Time Management Masterclass Mind Tools Corporation, 2004. 143 p. URL: <http://www.twirpx.com/file/609589/>
12. Mancini Marc Time Management McGraw-Hill 2003. 178 p. URL: <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=282942>
13. Моргенстерн Д. Тайм-менеджмент. Искусство планирования и управления своим временем и своей жизнью / Д. Моргенстерн ; пер. с англ. – М. : Добрая книга, 2006. – 255 с.
14. Forsyth Patrick. Successful Time Management Kogan Page, 2007. 152 p. URL: <http://www.twirpx.com/file/110465/> <http://www.twirpx.com/file/110465/>.
15. Будзан Б.М. Самоменеджмент: управление своим временем : Курс для менеджеров / Б.М. Будзан // ОФИС. – 1998. – № 1–2.
16. Персональный менеджмент : учебник / С.Д. Резник и др. – 3-е изд., перераб. и доп.

– М. : ИНФРА-М, 2008. – 558 с.

17. Скібіцька М.І. Тайм-менеджмент : навч. посібник для економ. вузів / Скібіцька М.І. – К. : Кондор, 2009. – 528 с.

18. Андриющенко К.А. Теоретичні аспекти самоменеджменту: умови виникнення і розвитку / К.А. Андриющенко // Ефективна економіка : електронне фахове видання. – 2010. – № 7. – С. 3–7.

19. Виноградський М.Д. Організація праці менеджера : навч. пос. / Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. – К., 2003.

20. Градінарова О.О. Дослідження передумов використання сучасної системи самоменеджменту на підприємствах туристичної індустрії / О.О. Градінарова // Вісник ДІТБ. – Донецьк : ДІТБ, 2011. – № 15. – С. 68–76.

21. Доронина М.С. Самоменеджмент: сутність, умови виникнення і розвитку / М. С. Доронина, В. І. Пересунько // Економіка і управління. – 2006. – № 4. – С. 7–12.

22. Колпаков В. М. Самоменеджмент / В. М. Колпаков. – К.: МАУП, 2008. – 528 с.

23. Комар Ю.М. Самоменеджмент навчання. Навчальний посібник. – Донецьк. Норд-Прес – ДІРСП. 2005. – 132 с.

24. Кредісов А.І., Панченко Є.Г., Кредісов В.А. Менеджмент для керівників. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 556 с.

25. Лукашевич Н.П. Самоменеджмент. Теория и практика: учебник. — К. : Ника-Центр, 2007. — 344 с.

26. Ноздренко Е.А. Эффективный самоменеджмент: учеб. пособие / Е. А. Ноздренко. - Красноярск: Краснояр. гос. ун-т. 2005. – 153 с.

27. Смолей В.В. Самоменеджмент керівника навчального закладу / Наукові записки. Серія: Педагогіка. — 2011. — № 2. С. 3-7.

28. Токарев В.Ф. Самоменеджмент: методология и практика. - Нижний Новгород: Из-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 1999. – 136 с.

29. Штепа О.С. Теорія самоменеджменту /О. С. Штепа // Соціальна психологія. – 2010. – № 3 (41), травень. – С. 111–124.

30. Орликовський М.О. Самоменеджмент: практикум : навч. посіб. для студ. екон. вузів / М.О. Орликовський, Г.В. Осовська, В.І. Ткачук. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – 410 с.

31. Комар Ю.М. Основи навчання студента : в 4 кн. Кн. 1: Самоуправління навчанням : навч.-метод. малоформатний посібник : у 2 ч. Ч. 1. Анотований конспект лекцій / Комар Ю.М, Поважний О.С., Комар В.Ю. ; за заг. ред. Дорофійенка В.В. – 3-є вид., допов. – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – 313 с.

32. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления : учебник для вузов по специальности «Менеджмент» / В. И. Кнорринг. – М. : Норма Инфра-М, 1999. – 528 с.

33. Князев С.Н. Управление: искусство, наука, практика : учебное пособие / С.Н. Князев. – Минск : Армита – Маркетинг, Менеджмент, 2002. – 512 с.

МАТВЄЄВ А. Ю.

к. і. н., доцент

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ТАНЮК І. А.

старший викладач

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

МУДРИК Н. С.

студентка

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДОКОЛГОСПНОГО ПОДІЛЬСЬКОГО ТА СХІДНОВОЛИНСЬКОГО СЕЛА (1921–1927 РР.)

В статті зроблено спробу проаналізувати економічне становище доколгоспного подільського та східноволинського села напередодні колективізації. Встановлено, що розподіл реманенту в індивідуальних селянських господарствах не відповідав потребам сільського господарства. Наведені документи показують недоцільність згортання непівських методів ведення господарства на селі, розорення міцних селянських господарств і створення на цій основі передумов до їх суцільної колективізації.

Ключові слова: НЕП, індивідуальне селянське господарство, тяглова сила, доколгоспне село, комнезам, середняки, «ножиці цін», заможники.

МАТВЕЕВ А. Ю.

к. и. н., доцент

ПВУЗ «Хмельницький економічний університет»

ТАНЮК І. А.

старший преподаватель

ПВУЗ «Хмельницький економічний університет»

МУДРИК Н. С.

студентка

ПВУЗ «Хмельницький економічний університет»

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДОКОЛХОЗНОГО ПОДОЛЬСКОГО И ВОСТОЧНОВОЛЫНСКОГО СЕЛА (1921–1927 РР.)

В статье сделана попытка проанализировать экономическое положение доколхозного подольского и восточноволинского села накануне коллективизации. Установлено, что распределение инвентаря в индивидуальных крестьянских хозяйствах не отвечало потребностям сельского хозяйства. Приведенные документы показывают нецелесообразность свертывания нэповских методов ведения хозяйства на селе, разорение крепких крестьянских хозяйств и создание на этой основе предпосылок к их сплошной коллективизации.

Ключевые слова: НЭП, индивидуальное крестьянское хозяйство, доколхозное село, комнезам, середняки, «ножницы цен», зажиточные крестьяне.

MATVIEIEV A. Y.

candidate of historical sciences, associate professor

PHEI "Khmelnysky National University"

TANIUK I. A.

senior lecturer

PHEI "Khmelnysky National University"

MUDRYK N. S.

student

PHEI "Khmelnysky National University"

ECONOMIC DEVELOPMENT OF PRE-COLLECTIVE FARMING IN PODILLIA AND EAST VOLYN VILLAGES (1921–1927)

The article attempts to analyze the economic situation and the situation of pre-collective farming of Podillia and East Volyn villages on the eve of collectivization. It has been established that distribution of implements in individual farms did not meet the needs of agriculture. Presented documents show the unreasonableness of the new economy coagulation methods of farming in the countryside, ruin strong farms and the establishment on this basis the prerequisites for their complete collectivization.

Key words: NEP, individual farm, draft power, pre-collective farming middle, "price scissors", rich people.

tinna.dom@gmail.com

Постановка проблеми та її зв'язок з найважливішими науковими й практичними завданнями. Проблеми економічного розвитку українського доколгоспного села належать до пріоритетного переліку проблем економічної науки. Вивчення даного питання варто розділити на декілька періодів. Радянські науковці вирізнялися концептуальним підходом, тематикою і напрямом досліджень, рівнем наукових узагальнень. Вони мали власну систему оцінок, політико-ідеологічні орієнтири, критерії пізнання, але все ж часто їх спільною ознакою було т. зв. «ідеологічне замовлення», тобто науково-теоретичне обслуговування тоталітарного комуністичного режиму. В Україні у період перебудови проблему переоцінки колективізації досить потужно було порушено в різноманітних громадсько-політичних часописах. Хоча, в українській історичній та економічній науці певний час спостерігався застій у переоцінці переведення на колективні рейки господарювання села. Підсумовуючи історіографічний огляд з досліджуваної проблеми, можна констатувати, що у вивченні становища до колгоспного села на Поділлі й Південно-Східній Волині нагромаджено певну кількість літератури, що торкається різних аспектів проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З низкою статей про нове бачення процесу переорієнтації сільського господарства в Україні виступив С.В. Кульчицький. І.К. Рибалка, особливу увагу звернув на вплив у розселенні країни і фактично визначив антиселянський характер колективізації сільського господарства. На регіональному рівні у добу перебудови з'явилася досить незначна кількість публікацій з даної проблеми – праці І.В. Рибак, М.І. Алещенка, І.Г. Шульги, П.В. Слотюка, С.В. Маркової. Пізніше з'явилися дослідження А.Ю. Матвеева.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підсумки НЕПу для подільського села були неоднозначними. Заміна продрозкладки продподатком дещо покращила становище подільського і східноволинського села, зокрема селяни отримали можливість вільно обирати форму землекористування. У зв'язку з цим домінуючим на селі стало індивідуальне селянське господарство. Під ним слід розуміти виробничу одиницю у сільськогосподарському виробництві родинного трудового типу, члени якого мали спільний сімейний бюджет. Виробництво базувалося на основі праці власників господарства. 1925 року у Вінницькому окрузі нараховувалося 155 368 індивідуальних селянських господарств, Кам'янецькому – 127 603, Могилів-Подільському – 119 507, Проскурівському – 118 060, Тульчинському – 107 362, Шепетівському – 119 943 [1, с. 12], всього – 747 843 господарств.

Матеріальну основу індивідуального селянського господарства складала земля. В результаті аграрної революції селяни Поділля і Південно-Східної Волині отримали поміщицькі, церковні, державні та інші землі неселянського типу. Досить важливими є дані про групування господарств за кількістю посіву. Так, 1925 р. у Вінницькому окрузі без посіву нараховувалося 8274 господарств, із посівом до однієї десятини землі – 32773, від однієї до двох дес. – 57526, від 2-х до 3-х дес. – 36457, від 3-х до 4-х дес. – 13594, від 4-х до 6-и – 6020, від 6-и до 9-и дес. – 674, від 9-и до 15-и дес. – 47, від 15-и і більше – 0; Могилівському окрузі відповідно – 1793, 24460, 54432, 31669, 10636, 4063, 382, 72, 0 господарств; Проскурівському – 4309, 13837, 41496, 35512, 16186, 6151, 567, 0 господарств; Тульчинському – 4818, 32896, 71706, 41742, 15046, 6624, 750, 20, 0 господарств; Кам'янецькому – 5028, 18398, 41625, 36458, 17014, 8034, 986, 60, 0 господарств;

Шепетівському – 3838, 14273, 31305, 22189, 14222, 1700, 190, 0 господарств [1, с. 15]. Таким чином, найбільшу кількість господарств на Поділлі склали селянські двори із посівом від 1-го до 2-х дес. і від 2-х до 3-х дес. землі. Це були типові селянські господарства регіону. Як бачимо, малоземельні господарства значно переважали над багатоземельними із посівом від 9-и і більше десятин. У той же час досить чисельну групу склали господарства, які взагалі не мали посіву, або засівали до 1-ї десятини землі. В цілому на Поділлі на одне господарство, яке пересічно складалося із 4,05 душ, із них працездатних – 2,25 осіб, припадало 3,26 дес. землі, з них орної – 2,24 дес., на одну душу – 0,80 дес. землі, з них орної – 0,55 дес. [2, с. 5]. Це було значно нижче споживчої норми, яка складалася в Україні.

У подільському і східноволинському селі незначного поширення набула оренда землі. У 1925 р. на 100 господарств, які орендували землю, у Вінницькому окрузі припадало пересічно 3,5, Кам'янецькому – 2,5, Могилів-Подільському – 1,5, Проскурівському – 2,8 і Тульчинському – 4,3. Встановлено, що у 1925 р., згідно із зареєстрованими орендними угодами, було здано в оренду у Вінницькому окрузі всього 1277 дес., Проскурівському – 2124 дес., Тульчинському – 5190 дес., Шепетівському – 1659 дес. Головним об'єктом земельної оренди в регіоні була рілля [1, с. 96].

Кількість селянських господарств, які використовували найману працю, теж залишалась незначною. За даними весняного опитування 1925 р., у Кам'янецькому окрузі нараховувалося 2443 господарства, які наймали робітників, з них 107 – на термін не менше року [3, с. 20], у Вінницькому окрузі відповідно 7205; 532 [4, с. 24], у Проскурівському – 1571; 178 [5, с. 25], у Тульчинському – 10322; 463, у Могилів-Подільському – 5402; 230 [1, с. 97], у Шепетівському – 4981; 400 [6, с. 24]. Отже, невеликий відсоток селянських господарств Поділля епізодично використовував вільнонайману працю і дуже мізерна кількість господарств вдавалися до найму строкових робітників. Відтак перебільшувати наявність на Поділлі і Східній Волині значної кількості заможних селян, які орендували землю, немає підстави.

Селянське господарство не могло існувати без тяглової сили, основою якої у подільському доколгоспному селі були коні та воли. Пересічна забезпеченість робочою худобою на 100 селянських господарств Вінницького округу складала 57 голів, Кам'янецького – 46, Могилів-Подільського – 37, Проскурівського – 68, Тульчинського – 45 [1, с. 15]. Звідси видно, що досить значна кількість селянських господарств регіону не мала достатньої тяглової сили.

В індивідуальному селянському господарстві регіону у добу непу виникла з робочою худобою дуже складна ситуація: з одного боку, запасу тяглової сили було значно менше норми, а з другого – робочої худоби дуже не вистачало в малоземельних і малопосівних господарствах і одночасно був її надлишок у багатопосівних заможних господарствах. Наприклад, на Кам'яниччині на 100 господарств із засівами до 1 дес. припадало 7–8 коней, від 1 до 2 дес. – 31,1, від 2 до 3 дес. – 61,7, від 3 до 4 дес. – 88,1, від 4 до 5 дес. – 112,2, від 5 до 6 дес. – 142,3, від 7 до 8 дес. – 184,8, від 8 до 9 дес. – 167,1, від 9 до 10 дес. – 190,5 [7, с. 105]. Отже, у доколгоспному селі робоча худоба була розподілена дуже нерівномірно. Це явище створювало передумови для широкого розповсюдження наймання – оренди робочої худоби серед селян Поділля з меркантильних міркувань своєрідної форми експлуатації. Так, коня селянин міг найняти тільки з одночасним найманням його господаря. Таким чином, господар робочої худоби по суті ставав частково або повністю безпосереднім виробником продукції на землі наймача, котрий частину цієї продукції в натуральній або грошовій формі передавав на користь «наймита». Наприклад, на Кам'яниччині оранка десятини землі коштувала 8 крб. 02 к., звезення однієї копи снопів – 53 к., перевезення вазу гною – 31 к. [7, с. 123]. Звідси виходило, що наймач худоби був біднішим за наймита. Безкінний селянин змушений був віддавати до половини врожаю власнику робочої худоби за користування його тяглом.

Сільськогосподарське виробництво неможливо було налагодити без необхідного реманенту. Наведемо дані про кількість реманенту, яка пересічно припадала на 100 господарств Поділля. Так, у Вінницькому окрузі на зазначену вище кількість господарств

припадало 27 плугів, 4 букери, 61 борона, 0 сівалок, 1 віялок, 0 жаток, 0 молотарок, 30 возів на залізному, 8 на дерев'яному ходу. У Кам'янецькому окрузі відповідно – 33, 9, 50, 0, 1, 0, 22, 15; Могилівському – 32, 2, 40, 0, 1, 0, 0, 17, 13; Проскурівському – 35, 11, 72, 0, 2, 0, 0, 30, 10; Тульчинському – 30, 5, 43, 1, 1, 0, 0, 27, 13; Шепетівському – 42, 6, 103, 0, 3, 0, 1, 50, 4 [1, с. 95]. Наведені дані свідчать про значний відсоток селянських господарств, позбавлених навіть простого сільськогосподарського реманенту: плугів, букерів, борін і майже повну відсутність в них складних знарядь та машин: віялок, сівалок, молотарок, жаток.

Про нерівномірне забезпечення селянських господарств регіону реманентом свідчать дані вартості знарядь і машин на одну десятину землі сільськогосподарського призначення. Якщо у першій посівній групі вартість знарядь обробки ґрунту складала 1,32 крб, складних сільськогосподарських машин – 22 к., транспортного реманенту – 3,18 крб, дрібного – 2 крб, всього – 6 крб 72 к., то у п'ятій відповідно 9 крб, 8,62 к., 5 крб 70 к., 2 крб 64 к., 14 крб 36 к. [2, с. 16].

Отже, розподіл реманенту в індивідуальних селянських господарствах не відповідав потребам сільського господарства: з одного боку, був досить високий відсоток безреманентних господарств; з другого боку, у невеличкій частині був досить значний його надлишок. Індивідуальне дрібне селянське господарство не в змозі було використовувати складні машини, знаряддя, оскільки вони не окуповувалися у переважній більшості господарів. А звідси сільське виробництво у подільському селі продовжувало базуватися на ручній праці селян.

Торкаючись соціальної структури села, зазначимо, що М.Б. Гуревич у 20-і роки виділяв такі соціальні групи господарств за кількістю посіву і наявністю робочої худоби: маломіцні – до 1 дес. посіву, без робочої худоби; нижче середні – до 1-2 дес. посіву, з однією головою робочої худоби; середні – до 1-2 – 4–6 дес., з 1-2 головами робочої худоби; заможні – 1-2 – 6 дес. і більше, 2-3 голови робочої худоби; багаті – 4–6 і більше дес. посіву і 3-4 голови робочої худоби [8, с. 23–24]. Застосовуючи таку методику, Подільське губернське статистичне бюро у 1925 р. здійснило поділ селянських господарств Поділля, згідно з яким в регіоні на середину 20-х років нараховувалося 22788 безпосівних, 335 298 маломіцних, 184 462 нижче середніх, 195 498 середніх, 18225 вище середніх (заможних) і лише 209 багатих (куркульських) селянських господарств [9, с. 30]. Звідси випливає висновок: майнова нерівність на Поділлі і Південно-Східній Волині була незначною. Багате селянство тут складало мізерний відсоток. А отже, «куркульська небезпека» у подільському і східноволинському селі була міфічною і вигаданою.

Картина розвитку доколгоспного села була б неповною без аналізу колективних форм господарювання, пов'язаних насамперед з кооперативним рухом. Станом на 1 січня 1926 р. у Вінницькому окрузі діяв 31 спеціалізований сільськогосподарський кооператив, до якого входило 594 господарства: у Кам'янецькому – відповідно 4 і 57; Могилівському – 28 і 480; Проскурівському – 9 і 2047; Тульчинському – 35 і 3712 [1, с. 303]. Отже, процес кооперування у подільському і східноволинському селі був далекий до завершення. На жаль, насильницька колективізація обірвала цей життєдайний процес.

Деякого поширення у краї набули усупільненні форми обробітку землі, господарювання (товариства по спільному обробітку землі (ТСОЗи), артїлі, комуни). У 1923 р. колективна форма землекористування у Вінницькому окрузі склала 1,5 %, Кам'янець-Подільському – 0,8 %, Могилів-Подільському – 2,0 %, Тульчинському – 0,7 %, Проскурівському – 1,7 % площ сільськогосподарських земель [10, с. 290]. На 1 жовтня 1925 р. у Вінницькому окрузі нараховувалось 6 комун у складі 148 селян, 4 артїлі (186 членів), 79 товариств із спільного обробітку землі, які об'єднували 1970 осіб; у Могилівському окрузі відповідно 16 і 257, 13 і 308, 94 і 2062; у Проскурівському – 7 і 232, 86 і 1304, 2 і 52; у Тульчинському – 10 і 390, 195 і 4873, 35 і 735; у Шепетівському – 5 і 206, 4 і 50, 98 і 2250; у Кам'янецькому окрузі 5 комун із 114 членами і 57 ТСОЗів, до яких входило 1389 селян [1, с. 304]. Динаміку їх зростання в 1921, 1925, 1927 роках уможливило прочитання довідки Кам'янецької окружної планової комісії [11, арк. 13]:

Форма колективного господарства	Роки		
	1921	1925	1927
Комуни	–	6	4
Сільськогосподарські артілі	–	71	50
ТСОЗи	–	2	230
Всього:	–	79	284

Рис. 1. Колективні форми обробітку землі та господарювання у Кам'янецькому окрузі в 1921–1927 рр.

Середняки, переважно, брали участь у тих формах господарювання, де слабше виявлялися процеси усупільнення, залишався простір для індивідуального господарювання, тобто у товариствах спільного обробітку землі, артілях. Пояснювалось це тим, що економічний рівень був вищим у середняків, ніж у бідняків, у них глибше вкорінювалась звичка до самостійності в господарських справах, по-друге, в товариствах спільного обробітку землі при розподілі наслідків господарювання середняки отримували винагороду за оренду власного тягла, реманенту, землі, а також оплату за зароблені трудовні.

Причиною такої бідності селян було те, що сільське господарство у 20-і роки розглядалось як інвестиційний донор інших галузей народного господарства, зокрема промисловості. Держава обдирала село, за рахунок якого здійснювалось більшість відбудовних робіт у місті. Користуючись монопольним становищем державної промисловості на ринку, керівництво країною адміністративним шляхом різко підвищувало ціни на промислові товари, штучно утворювало т. зв. «ножиці цін». Співвідношення між вартістю сільськогосподарської промислової продукції за час від 1 січня до 1 листопада 1923 р. змінилося від 1:1,7 до 1:3,1. Так, за пуд жита 1 січня 1923 р. можна було купити 1,5 аршина ситцю, а на 1 вересня лише 0,5 аршина. «Розтулення ножиців» продовжувало швидко збільшуватися [12, с. 52]. От і виходило, що за корову селянин заледве міг придбати дві пари чобіт фабричного виробництва, а за центнер борошна – декілька метрів недорогого ситцю. «Купив хомут – коняка не повезе» – гірко жартували тогочасні селяни, тобто вартість хомута дорівнювала возу хліба. На сесії ВУЦВК у 1924 р. сільські трудівники прямо заявляли: «Змичка міста з селом, коли сорочка коштує 20 пудів хліба, а чоботи 40 пудів обертається в по смичку, як каже дядько» [13, с. 24].

Як бачимо, нова економічна політика, була половинчастою і суперечливою, що обумовило два шляхи розвитку сільського господарства і в цілому економіки. Перший передбачав врахування досвіду воєнного комунізму, і головна лінія розвитку полягала в переході від капіталістичної економіки до адміністративно-командної, виключаючи будь-яку багатоукладність, самостійність підприємств, відкидаючи госпрозрахунок і еквівалентний обмін між промисловістю і сільським господарством, між містом і селом. На цьому шляху передбачалось провести суцільну колективізацію. Тому прибічники такої системи розглядали НЕП як тимчасовий тактичний хід партії.

Другий міг бути спрямований на багатоукладність економіки, поєднання громадських, державних і приватних інтересів, господарську самостійність та госпрозрахунок підприємств, всебічний розвиток різних форм кооперації, спрямування економіки на дійсні, а не на вигадані потреби суспільства, людини.

Опора партії на селі – комнезами – вороже ставилися до будь-яких спроб у умовах НЕП легалізувати принципи свободи господарської ініціативи та діяльності, максимально можливого врахування приватних інтересів селянського господарства, правової гарантії господарської діяльності селянина. Масове джерело – обстеження комнезамів комісією ЦК КП(б)У в травні-червні 1925 р. засвідчило про вороже ставлення більшості керівників комнезамів до вищезазначених принципів. Так, в акті обстеження у с. Левків Крижопільського району Тульчинського округу зазначалося: «Ставлення старого

незаможницького активу до політики партії приховано вороже. Старі активісти не можуть відмовитись від політики воєнного комунізму» [14, с.150]. Такі причини обумовили згортання НЕП.

Висновки. Таким чином, по-перше, заміна продрозкладки продподатком на першому етапі НЕП значно полегшила становище селянства порівняно з добою «воєнного комунізму». На початку 20-х рр. на Поділлі і Південно-Східній Волині відбувся зрівняльний перерозподіл земель, який призвів до переважання середньопосівних і малопосівних господарств. У результаті аграрної революції на Поділлі не вдалося ліквідувати малоземелля й аграрне перенаселення. Незважаючи на те, що вдалося відновити довоєнні посівні площі, питома вага товарного хліба знизилась, а рівень врожайності 1913 р. так і не було досягнуто. У регіоні абсолютно переважали дрібні трудові селянські господарства натурально-споживчого типу. Практично були відсутні багатоземельні заможні двори, які широко використовували експлуатацію вільнонайманої робочої сили, оренду землі, глитайські форми наймання тяглової худоби, реманенту і могли бути віднесені до т. зв. «куркульських». Підвищити ефективність виробництва, задовольнити потреби країни в продуктах харчування і сільськогосподарській сировині, підняти матеріальний і культурний рівень життя селянства можна було лише на шляху не знищення, а перебудови традиційного селянського господарства. Пагінці нового земельного устрою на селі з'явилися у доколгоспний період. Це громадські сівозміни, машинно-тракторні товариства, бурякові, молочарські та інші кооперативи. На нашу думку, радянська влада досить мляво здійснювала модернізацію селянських господарств, вважаючи, що лише їх колективізація дасть можливість радикально підвищити продуктивність сільськогосподарського виробництва, вирішити селянську проблему. Тож, наприкінці 20-х років було взято курс на згортання непівських методів на селі, розорення міцних селянських господарств і створення на цій основі передумов до їх суцільної колективізації.

Список використаних джерел

1. Україна. Статистичний щорічник. – Харків : Центральне статистичне управління УСРР, 1926. – 407 с.
2. Бюллетень Подольского губернского статистического бюро. – 1925. – № 3. – 118 с.
3. Матеріали до опису округ УСРР. Кам'янецька округа. – Харків : Центральне статистичне управління УСРР, 1926. – 48 с.
4. Матеріали до опису округ УСРР. Вінницька округа. – Харків : Центральне статистичне управління УСРР, 1926. – 48 с.
5. Матеріали до опису округ УСРР. Проскурівська округа. – Харків : Центральне статистичне управління УСРР, 1926. – 48 с.
6. Матеріали до опису округ УСРР. Шепетівська округа. – Харків : Центральне статистичне управління УСРР, 1926. – 48 с.
7. Кам'янецьчина в цифрах. – Кам'янець-Подільський : Кам'янецьке округове статистичне бюро, 1927. – 137 с.
8. Гуревич М. Б. К вопросу о дифференциации крестьянского хозяйства Украины / М. Б. Гуревич // Очерк второй. – Харьков : Центральное статистическое управление УСРР, 1925. – 57 с.
9. Материалы по экономической дифференциации Подольского крестьянства // Бюллетень Подольского губернского статистического бюро. – Винница : Центральное статистическое управление Украины, 1925. – № 4. – 112 с.
10. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період НЕП: Історико-економічне дослідження / Володимир Вікторович Калініченко. – Харків : Основа, 1997. – 399 с.
11. Статистические сведения о сельском хозяйстве округа за 1926–1929 гг. (1929 г.) // ДАХМО. – Ф. Р-924. – Оп. 1. – Спр. 264. – 100 арк.
12. Отчет о деятельности рабоче-крестьянского правительства УССР за период с 1

октябрю 1922 г. по 1 октября 1923 г. – Харьков : Б. В., 1924. – 86 с.

13. I і II сесія ВУЦВК VIII скликання : стенографічний звіт. – Харків : Б. В., 1924. – 28 с.

14. Матеріали по обстеженню комітетів незаможних селян // По даним обстеження в юніе 1925 г. – Харьков : Центральное статистическое управление УСРР, 1925. – 222 с.

ПРАВОРСЬКА Н. І.

к. п. н., доцент
Хмельницький національний університет

ЛУЦКОВА Л. П.

к. е. н.
ПВНЗ "Хмельницький економічний університет"

**ПІДХІД ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ПРОГРАМУВАННЯ СТУДЕНТАМИ
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБОТ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
"ПРОГРАМУВАННЯ" З МЕТОЮ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ**

У статті розкрито роль та завдання дисципліни "Програмування", принципи навчання програмуванню, доцільність використання творчих завдань, а саме курсових робіт, та змін, які торкнулися освітнього процесу. Визначено ефект від самостійного опанування навчального матеріалу. Наведено приклад розробки творчої роботи та етапи її створення.

Ключові слова: освітній процес, комп'ютери, програмування, творче завдання, курсова робота, програмний продукт, база даних, об'єктно-орієнтоване програмування.

ПРАВОРСКАЯ Н. И.

к. п. н., доцент
Хмельницкий национальный университет

ЛУЦКОВА Л. П.

к. э. н.
ПВУЗ "Хмельницкий экономический университет"

**ПОДХОД К УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ НАВЫКОВ ПРОГРАММИРОВАНИЯ
СТУДЕНТАМИ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ КУРСОВЫХ РАБОТ ПО УЧЕБНОЙ
ДИСЦИПЛИНЕ "ПРОГРАММИРОВАНИЕ" С ЦЕЛЬЮ РАЗВИТИЯ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье раскрыты роль и задачи дисциплины "Программирование", принципы обучения программированию, целесообразность использования творческих заданий (курсовых работ) и изменений, которые коснулись образовательного процесса. Определен эффект от самостоятельного освоения учебного материала. Приведен пример разработки творческой работы и этапы ее создания.

Ключевые слова: образовательный процесс, компьютеры, программирование, творческое задание, курсовая работа, программный продукт, база данных, объектно-ориентированное программирование.

PRAVORSKA N. I.

candidate of pedagogical sciences, associate professor
Khmelnysky National University

LUTSKOVA L. P.

candidate of economical sciences
Private Institution of Higher Education "Khmelnysky Economical University"

**AN APPROACH FOR IMPROVING THE PROGRAMMING SKILLS BY STUDENTS
IN COURSEWORKS TO THE SUBJECT "PROGRAMMING" WITH PURPOSE
OF DEVELOPING SOCIO-ECONOMIC EDUCATION**

In the article, the role and tasks of the subject "Programming" are clarified, principles of teaching programming are stated, the appropriateness of use of creative tasks (coursework) and changes that have affected the educational process are substantiated. The effect of self-development over training material is determined. An example of creative work development and stages of its creation is given.

Актуальність і постановка задачі. Багато змін, що впливають на програмування, пов'язані з прогресом в технологіях. Більшість цих досягнень являють собою частину постійного еволюційного процесу, який продовжується вже багато років. Закон Мура (зроблений у 1965 році засновником "Intel" Гордоном Муром, в якому говориться про те, що щільність транзисторів на кристалі мікропроцесора буде подвоюватися кожні вісімнадцять місяців) до цього часу є істинним. В результаті, ми є свідками експоненціального росту обчислювальних можливостей, дякуючи яким стало можливим розв'язування задач, які здавалися нерозв'язними лише кілька років тому.

На комп'ютерну освіту також впливають зміни в культурному і соціальному контексті. Наприклад, всі з перерахованих нижче змін вплинули на природу освітнього процесу наступні:

- Зміни в педагогіці в результаті появи нових технологій. Технічні зміни, які призвели до розширення програмування, прямо впливають і на культуру навчання. Наприклад, комп'ютерні мережі зробили дистанційну освіту набагато більш доступною. Крім того, комп'ютерні мережі набагато полегшили спільне використання навчальних ресурсів географічно розподіленими інститутами. Технологія також впливає і на педагогіку. Демонстраційне програмне забезпечення, комп'ютерні проектори і персональні комп'ютери призвели до значних змін у навчанні програмування. Структура курсів з програмування повинна враховувати ці зміни в технології.

- Неочікувана швидкість розповсюдження комп'ютерів у всьому світі. Комп'ютери одержали надзвичайне розповсюдження протягом останніх десятиріч. Бурхливе розповсюдження комп'ютерних технологій призводить до великої кількості змін, що впливають на навчання, включаючи і загальне збільшення рівня освіченості студентів в галузі інформатики та програмування та їх прикладних задач. Однак в то же час збільшується розрив між рівнем знань тих, хто має доступ до сучасних комп'ютерних технологій, і тих, хто такого доступу не має.

- Зростаючий економічний вплив комп'ютерних технологій. Підвищений суспільний інтерес до індустрії високих технологій суттєво вплинув на освіту і ресурси, що для неї виділяються. Суттєвий попит на професіоналів в галузі інформатики та програмування і надія отримати прибуток в галузі програмування залучають все більшу кількість студентів до цієї сфери, в тому числі і тих, кому ці дисципліни взагалі не цікаві. В той же час, попит, що зростає, на спеціалістів з боку комерційних компаній ускладнив для більшості інститутів зацікавленість і утримання викладачів, тим самим значно обмежив можливості інститутів задовольняти потреби ринку у молодих спеціалістах.

- Визнання що постійно збільшується, інформатики та програмування як академічних дисциплін. В свої ранні роки інформатика та програмування були змушені відстоювати свою легітимність у багатьох навчальних закладах. Врешті це були нові дисципліни без глибоких історичних коренів, характерних для більшості академічних наук. В результаті впровадження комп'ютерних технологій в основні культурні і економічні аспекти нашого життя, боротьба за легітимність була виграна. У багатьох навчальних закладах інформатика, наприклад, стала однією з найактивніших дисциплін. Більше немає необхідності у відстоюванні викладання цих дисциплін у вищих навчальних закладах. Сьогодні основною проблемою є знаходження шляхів задоволення попиту на таке навчання.

- Розширення дисциплін. Інформатика та програмування не лише зросли і стали легітимними, а й значно розширили свої границі. Раніше інформатика та програмування, зазвичай, зводились до комп'ютерної науки. З роками, всі більше і більше галузей ставали часткою інформатики та програмування. Наприклад, безпека і криптографія, конкретні предметні галузі.

Спираючись на проведений аналіз навчальних планів і змін у дисципліні програмування, що викладено вище, нами сформульовані наступні принципи навчання:

1. Програмування – це широка галузь досліджень, яка не може бути зведеною до рамок комп'ютерної науки.

2. Програмування базується на цілому ряді дисциплін. Університетське навчання програмуванню вимагає від студентів використання концепцій з множини різних галузей. Всі студенти, що вивчають програмування, повинні вчитися об'єднувати теорію і практику, розуміти важливість спілкування і абстракції, а також цінити ефективні рішення.

3. Швидка еволюція комп'ютерної науки вимагає постійного перегляду навчальних планів. Враховуючи темп змін в програмуванні, оновлення навчальної програми раз в десять років вже не є нормальним. Повинен бути постійно організований процес перегляду типових навчальних планів, який дозволить оперативно поновлювати застарілі компоненти.

4. Під час розробки типових навчальних планів з програмування необхідно враховувати зміни в технологіях, нові розробки у галузі педагогіки, а також важливість навчання протягом всього життя. У такій галузі, як програмування, що розвивається стрімкими темпами, навчальні заклади повинні оперативно переймати передові стратегії, реагуючи на зміни, що відбуваються. Вищі навчальні заклади повинні не відставати від прогресу як в галузі технологій, так і у галузі педагогіки, не враховуючи існуючих обмежень у ресурсах. Крім того, навчання програмуванню в інституті повинно готувати студентів до подальшого навчання протягом всього життя, що дозволить їм просуватися в ногу з часом і бути спроможним розв'язувати складні проблеми майбутнього.

5. Необхідно створити технологічний стандарт, який не повинен обмежуватися описом розділів знань, необхідно також запропонувати набір знань та вмінь і систему задач.

6. Стандарт повинен визначити базисні навички і знання, якими повинні володіти всі студенти. Незважаючи на значне розширення комп'ютерної науки, існують концепції і навички, які є загальними для програмування в цілому. Необхідно зробити спробу визначити спільні теми дисципліни, і описати їх в рамках базової програми.

7. Набір обов'язкових для вивчення знань повинен бути зменшеним настільки, наскільки це можливо. По мірі розширення дисципліни програмування, кількість тем, що є обов'язковими для вивчення, суттєво збільшується. За останні десятиріччя програмування розрослося так, що тепер вже неможливо додавати нові теми без видалення старих.

Метою даної статті є відображення ефективності використання творчих завдань з новими для студентів знаннями. Тому, зважаючи на все вище згадане, необхідно намагатися навчити студентів використовувати самостійно набуті знання та навички, мати змогу знайти недостатню потрібну інформацію в світовій інформаційній мережі, підходити творчо до виконання запропонованих робіт.

Студент отримує теоретичні знання протягом вивчення дисципліни «Програмування» на лекційних заняттях та може їх використати на лабораторних заняттях, але всі завдання надаються викладачем, який узгоджує правила та потрібний обсяг виконання цих робіт. Для того, щоб студент міг розвинути свої пізнавальні навички, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, критичне мислення, йому пропонують виконати курсову роботу. Виконуючі індивідуальне завдання, студент має вдосконалити всі набуті навички, оскільки не всі лабораторні роботи могли охопити наданий лекційний матеріал. В ході розв'язання конкретного практичного завдання студент вчиться самостійно застосовувати теоретичні знання, які він отримав. Під час написання програми для курсової роботи завжди планується рішення якоїсь проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчих сфер. Результати виконання цих індивідуальних завдань повинні бути «відчутними», тобто, якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження.

Під час написання програми для індивідуального завдання курсової роботи студент розв'язує не тільки відірвану від практики задачу, але й бачить конкретне застосування елементів уже розв'язаних на лабораторних роботах задач з програмування.

Приблизна тематика індивідуальних завдань до курсової роботи:

1. Розробка навчально-контролюючої програма з фізики на тему “Оптика”.
2. Розробка пакету процедур для знаходження екстремумів функцій.
3. Розрахунок тривалості виробничого циклу за різних видів переміщення предметів праці в процесі виробництва.
4. Розробка програми “Телефонний довідник”.
5. Розробка програми для розрахунку розходу деревини в столярній справі.
6. Розробка тест-програми “Визначення характеру людини”.

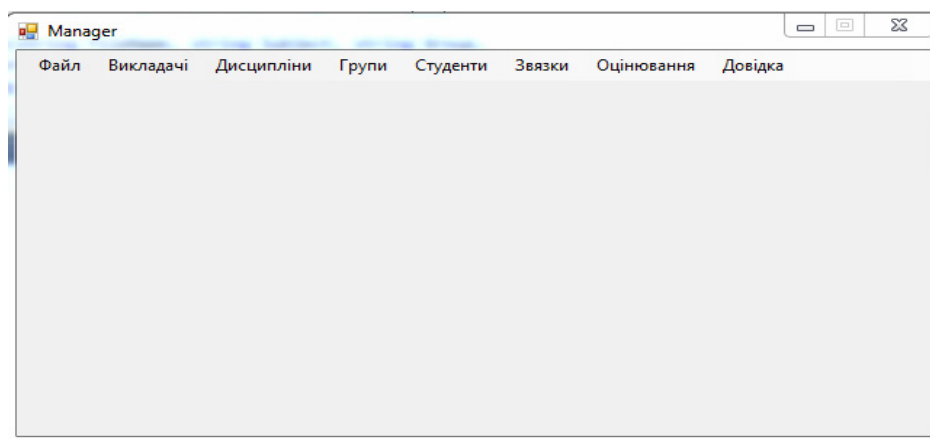
Тобто можна зрозуміти, що завдання можуть охоплювати різні сфери діяльності людини. Розглянемо приклад такого виконання курсової роботи на тему: “Опрацювання результатів сесії”. Метою даної курсової роботи є розробка комп’ютерної програми для опрацювання результатів сесії. Для виконання даного завдання необхідно розробити структуру бази даних, в якій надалі буде заповнюватись, редагуватись, видалятись, змінюватись інформація. Дану задачу будемо виконувати за допомогою Microsoft SQL Server. Коли структуру майбутньої бази даних розроблено, можна приступати до розробки програмного забезпечення, що буде складатись з рівнів доступу і роботи з базою даних. Дана програма буде складатись з двох панелей управління: панель адміністратора; панель викладача.

У кожній з них буде виконуватись різна робота з базою даних. Зокрема, адміністратор створює дисципліни, групи, додає викладачів та студентів і створює певні зв’язки між дисциплінами та викладачами, студентами та групами, та відповідні їм редагування. Також адміністратор може опрацьовувати результати сесії за різними критеріями. Панель викладача відображає групи та дисципліни, в яких він викладає, і відповідних студентів, для яких потрібно виставляти оцінки. Також в панелі викладача можлива функція формування відомості після виставлення усіх оцінок.

Для реалізації даного завдання обрано мову програмування C# та середовище розробки програмних продуктів Microsoft Visual Studio 2010. Для розробки структури бази даних та заповнення її інформацією обрано Microsoft SQL Server.

Програмний продукт складається з панелей управління:

1. Панель адміністратора (рис. 1):

Рис. 1. Панель адміністратора

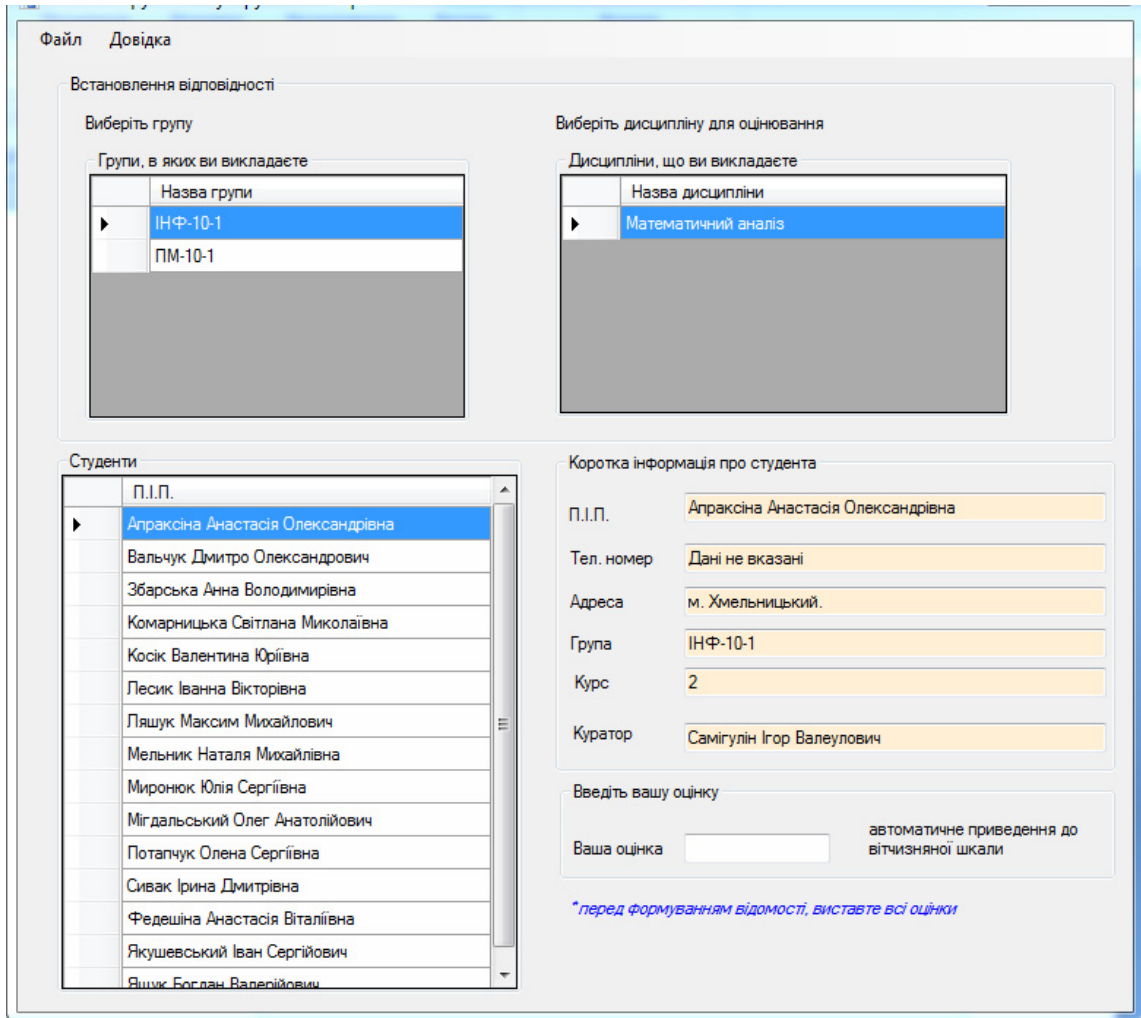
Панель адміністратора є головною, оскільки в ній виконуються основні дії з базою даних:

- додавання та редагування даних викладачів;
- формування та редагування дисциплін;
- створення та редагування груп;
- додавання та редагування даних студентів;
- встановлення зв’язків між групою, дисципліною та викладачем, в якій дисципліна

буде викладатися, та відповідне їх редагування; також можливість перегляду існуючих зв'язків;

- можливість опрацювання даних, формуванням відомостей із зазначенням їх критеріїв;
- можливість використання довідки.

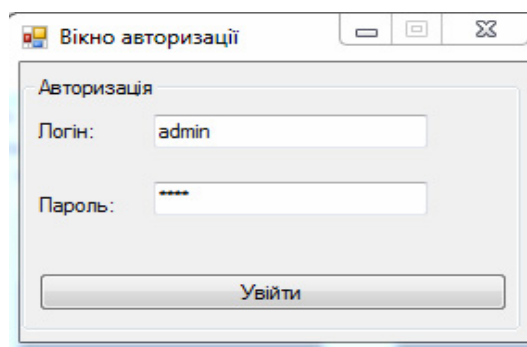
2. Панель викладача (рис. 2):

Рис. 2. Панель викладача

Панель викладача призначена для виставлення кінцевих результатів сесії та формування відповідного обліку успішності; також можливість використання довідки.

Залежно від авторизації (рис. 3), запускається відповідна панель управління.

Рис. 3. Вікно авторизації

Тексти оригінальних функцій

Функція формування журналу успішності

```

public bool SaveDBToLocalFile(string FileName, string Subject, string Group,
    string Course, string TeacherID, string SubjectID, string GroupID)
{
    string Teachers = "";
    ArrayList t = ShowTeachersForCurrentSubjectInCurrentGroup(GroupID,
SubjectID);
    for (int i = 0; i < t.Count; i++)
    {
        Teachers += t[i];
        if(i%2 == 0 && t.Count > 1)
            Teachers += ", ";
    }
    StreamWriter sw = new StreamWriter(new FileStream(FileName, FileMode.Create),
Encoding.GetEncoding(1251));

    sw.WriteLine(@"*****";"Відомість оцінок";"*****");
    sw.WriteLine();
    sw.WriteLine(@"****з дисципліни: "";""{0}"";""Група: {1}""", Subject, Group);
    sw.WriteLine(@"****Викладачі: "";""{0}"";""Курс: {1}""", Teachers, Course);
    sw.WriteLine();
    sw.WriteLine(@"****№"";""П.І.П"";""Оцінка""");
    using (SqlConnection con = new SqlConnection(connectionString))
    {
        try
        {
            con.Open();
            string query = string.Format("Select
Students.FIO,Students.GroupID,Students.ID,Marks.StudentID,Marks.TeacherID From " +
                "Students Join Marks ON Students.ID = Marks.StudentID And
Students.GroupID = '{0}' And TeacherID = '{1}' Order By FIO",
                Guid.Parse(GroupID), Guid.Parse(TeacherID));
            SqlCommand com = new SqlCommand(query, con);
            SqlDataReader dr = com.ExecuteReader();

            string[] data_StudentsID = new string[0];
            string[] data_Marks = new string[0];
            string[] data_Names = new string[0];
            if (dr.HasRows)
            {
                foreach (DbDataRecord result in dr)
                {
                    Array.Resize(ref data_StudentsID, data_StudentsID.Length +
1);
                    data_StudentsID[data_StudentsID.Length - 1] =
result["ID"].ToString();
                    Array.Resize(ref data_Names, data_Names.Length + 1);
                    data_Names[data_Names.Length - 1] = result["FIO"].ToString();
                }
            }
            int c = 0;
            dr.Dispose();
            while (c < data_StudentsID.Length)
            {
                query = string.Format("Select Mark From Marks Where StudentID =
'{0}' "+
                "And SubjectID =
'{1}'", Guid.Parse(data_StudentsID[c]), Guid.Parse(SubjectID));
                com = new SqlCommand(query, con);
                Array.Resize(ref data_Marks, c + 1);
                data_Marks[c] = com.ExecuteScalar().ToString();
                c++;
            }
        }
    }
}

```



```

        c = 0;
        while (c < data_Names.Length)
        {
            sw.WriteLine(@"{0}";"{1}";"{2}""", c + 1, data_Names[c],
data_Marks[c]);
            c++;
        }
        c= 0;
        sw.WriteLine();
        query = string.Format("Select ID From Students Where GroupID =
'{0}'", Guid.Parse(GroupID));
        com = new SqlCommand(query, con);
        dr = com.ExecuteReader();
        foreach(DbDataRecord result in dr)
        {
            c++;
        }
        sw.WriteLine(@"Студентів в групі : ";"{0}""",c);
        sw.WriteLine(@"Кількість виставлених оцінок : ";"{0}""",
data_Marks.Length);

        sw.WriteLine();
        int five=0, four=0, three=0, two = 0;
        for (int i = 0; i < data_Marks.Length; i++)
        {
            if (int.Parse(data_Marks[i]) == 5)
                five++;
            else if (int.Parse(data_Marks[i]) == 4)
                four++;
            else if (int.Parse(data_Marks[i]) == 3)
                three++;
            else
                two++;
        }

        dr.Dispose();
        sw.WriteLine(@"Кількість п'ятірок";"{0} ({1}%"", five,
(double)(five * 100 / data_Marks.Length));
        sw.WriteLine(@"Кількість четвірок";"{0} ({1}%"", four,
(double)(four * 100 / data_Marks.Length));
        sw.WriteLine(@"Кількість трійок";"{0} ({1}%"", three,
(double)(three * 100 / data_Marks.Length));
        sw.WriteLine(@"Кількість двійок";"{0} ({1}%"", two,
(double)(two * 100 / data_Marks.Length));
        sw.WriteLine();
        sw.WriteLine(@"Підпис викладача: """);
        sw.Dispose();
        return true;
    }
    catch
    {
        sw.Dispose();
        return false;
    }
}
}

```

Функція виставлення оцінок

```

public bool Teacher_InsertMark(string Mark, string StudentID, string SubjectID, string
TeacherID)

```

```
{
    using (SqlConnection con = new SqlConnection(connectionString))
    {
        try
        {
            con.Open();
            float t = float.Parse(Mark);
            CheckMark(ref t);
            string query = string.Format("Insert Into
Marks(ID,Mark,StudentID,SubjectID,TeacherID,AddedDate) " +
"Values('{0}','{1}','{2}','{3}','{4}','{5}')" ,
Guid.NewGuid().ToString(), t, Guid.Parse(StudentID),
Guid.Parse(SubjectID), Guid.Parse(TeacherID),
DateTime.Now.ToShortTimeString());

            SqlCommand com = new SqlCommand(query, con);
            if (com.ExecuteNonQuery() == 1)
                return true;
        }
        catch
        {
            return false;
        }
    }
    return false;
}
```

Функція редагування оцінки

```
public bool Teacher_UpdateMark(string Mark, string StudentID, string SubjectID, string
TeacherID)
{
    using (SqlConnection con = new SqlConnection(connectionString))
    {
        try
        {
            float t = float.Parse(Mark);
            CheckMark(ref t);
            con.Open();
            string query = string.Format("Update Marks Set Mark =
Convert(float,{0}) Where " +
"StudentID = '{1}' And SubjectID = '{2}' And TeacherID =
'{3}'",t, Guid.Parse(StudentID),
Guid.Parse(SubjectID), Guid.Parse(TeacherID));

            SqlCommand com = new SqlCommand(query, con);
            if (com.ExecuteNonQuery() == 1)
                return true;
        }
        catch
        {
            return false;
        }
    }
    return false;
}
```

Лістинг класу форми «Опрацювання результатів сесії»

```
using System;
using System.Collections.Generic;
```

```
using System.ComponentModel;
using System.Data;
using System.Drawing;
using System.Linq;
using System.Text;
using System.Windows.Forms;
using System.IO;

namespace Курсова
{
    public partial class ResultOfSession : Form
    {
        DAL dal = new DAL();
        bool first = true;
        string whatMark = "";
        public ResultOfSession()
        {
            InitializeComponent();
            cmbx_Teachers.DataSource = dal.AllTeachers();
            cmbx_Groups.DataSource = dal.AllGroups();
            cmbx_WhatMarks.SelectedIndex = 0;
        }

        private void btn_Enter_Click(object sender, EventArgs e)
        {
            TeacherForm teacherForm = new
TeacherForm(dal.GetTeacherID(cmbx_Teachers.SelectedValue.ToString()), true);
            teacherForm.ShowDialog();
            teacherForm.Dispose();
        }

        private void cmbx_Groups_SelectedIndexChanged(object sender, EventArgs e)
        {
            bool changes = false;
            cmbx_Subjects.DataSource =
dal.ShowSubjectsForCurrectGroup(dal.GetGroupID(cmbx_Groups.SelectedValue.ToString()), ref
changes);
            if (!changes)
            {
                cmbx_Subjects.ResetText();
                cmbx_CurrectTeachers.ResetText();
            }
            if (first)
            {
                cmbx_Subjects_SelectedIndexChanged(new object(), new EventArgs());
                first = false;
            }
            if (!check_Before_Create_Journal())
                this.btn_CreateMarks.Enabled = false;
            else
                this.btn_CreateMarks.Enabled = true;
        }
        private void cmbx_Subjects_SelectedIndexChanged(object sender, EventArgs e)
        {
            cmbx_CurrectTeachers.DataSource =
dal.ShowTeachersForCurrectSubjectInCurrectGroup(
                dal.GetGroupID(cmbx_Groups.SelectedValue.ToString()),
                dal.GetSubjectID(cmbx_Subjects.SelectedValue.ToString()));
        }

        private void btn_CreateMarks_Click(object sender, EventArgs e)
        {
            saveFileDialog.Filter = "Exel File (*.csv)|*.csv";
            if (saveFileDialog.ShowDialog() == System.Windows.Forms.DialogResult.OK)
            {
```

```

        if (string.Equals(whatMark, "Усі"))
        {
            if (dal.SaveDBToLocalFile(saveFileDialog.FileName,
cmbx_Subjects.SelectedValue.ToString(),
                cmbx_Groups.SelectedValue.ToString(),
dal.GetCourse(dal.GetGroupID(cmbx_Groups.SelectedValue.ToString()),
                dal.GetTeacherID(cmbx_CurrectTeachers.SelectedValue.ToString()),
dal.GetSubjectID(cmbx_Subjects.SelectedValue.ToString(),
                dal.GetGroupID(cmbx_Groups.SelectedValue.ToString()))
                {
                }
            }
        }
        else
        {
            if (dal.SaveDBToLocalFile(saveFileDialog.FileName,
cmbx_Subjects.SelectedValue.ToString(),
                cmbx_Groups.SelectedValue.ToString(),
dal.GetCourse(dal.GetGroupID(cmbx_Groups.SelectedValue.ToString()),
                dal.GetTeacherID(cmbx_CurrectTeachers.SelectedValue.ToString()),
dal.GetSubjectID(cmbx_Subjects.SelectedValue.ToString(),
                dal.GetGroupID(cmbx_Groups.SelectedValue.ToString()),
Convert.ToSingle(whatMark)))
                {
                }
            }
        }
    }

private void cmbx_WhatMarks_SelectedIndexChanged(object sender, EventArgs e)
{
    whatMark = cmbx_WhatMarks.Items[cmbx_WhatMarks.SelectedIndex].ToString();
}
private bool check_Before_Create_Journal()
{
    if (cmbx_Subjects.SelectedIndex < 0)
        return false;
    else
        return true;
}
}
}
}

```

Під час роботи над курсовою було використано середовище створення програмних продуктів Microsoft Visual Studio 2010 та мову об'єктно-орієнтованого програмування C#.

Результатом розробки стала система управління «Деканат», яка має можливості опрацювання результатів сесії. В програмі була використана технологія ADO.NET, яка дозволяє працювати з базами даних, модель якої представлена на рис. 4 у досить зручному вигляді. Місцем зберігання бази даних став Microsoft SQL Server. Виконуючи цю роботу, необхідно пригадати як проводилася розробка таблиць баз даних та зв'язати їх з формою. Перевагами даного продукту є простий в розумінні інтерфейс, не надлишковість функцій, що робить програму зручною, а головне практичною у використанні.

Програма має бути розміщена на комп'ютері, який в подальшому буде сервером для бази даних, на комп'ютері має бути встановлений Microsoft SQL Server для коректної роботи програми.

Тому, виконавши запропоновані завдання, студенти не тільки закріплять набуті навички та згадають пройдений матеріал з інших інформаційних дисциплін, які передували програмуванню, а також зможуть набути нових творчих навичок при розробці власного програмного продукту.

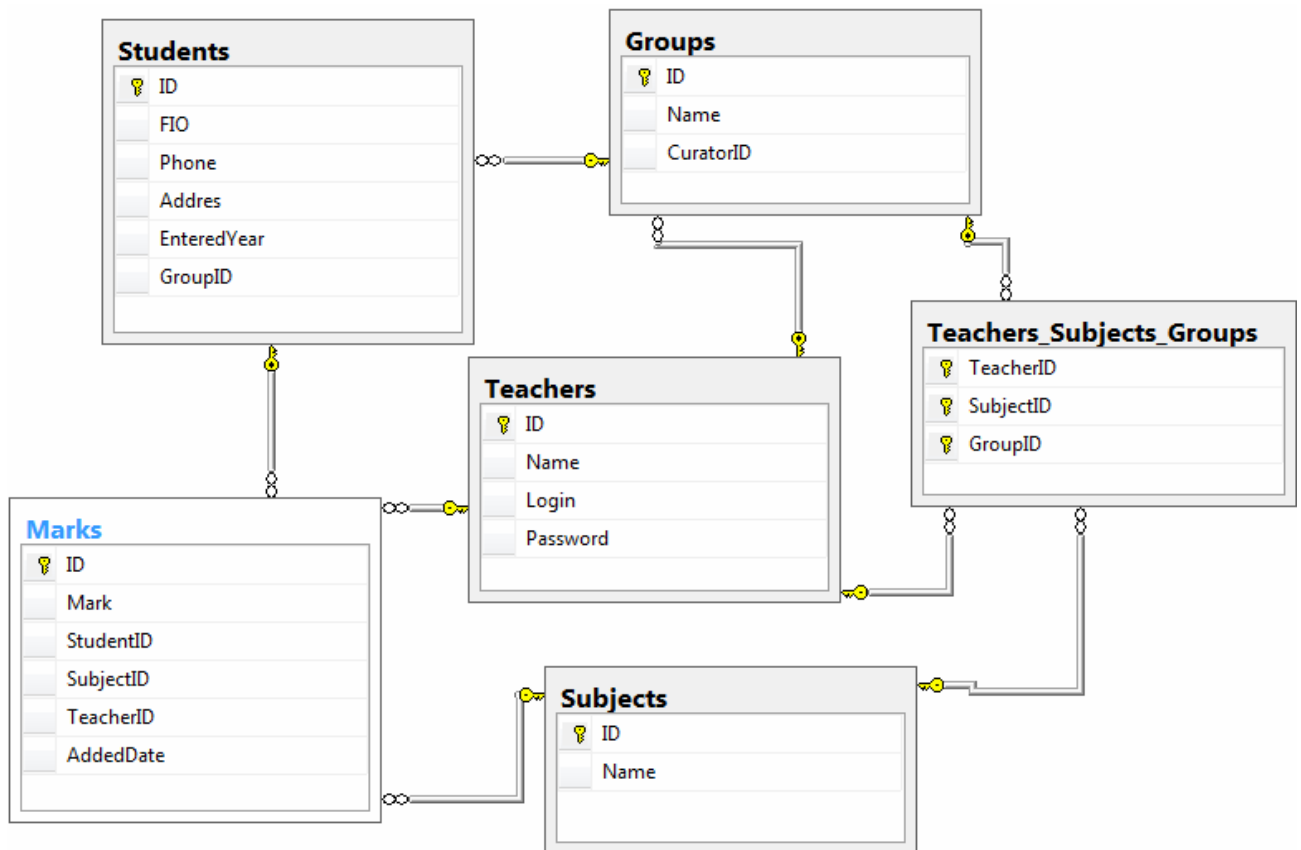

Рис. 4. Інфологічна модель бази даних

«Процес складання програм для цифрової обчислювальної машини особливо привабливий тим, що він не тільки дає економічні та наукові результати, але й надає естетичні переживання, в чомусь близькі переживанням, які відчуються під час написання віршів та музики» [5, с.8].

Тому треба визнати, що процес самостійного опанування матеріалом і творчого підходу до виконання завдань дає змогу студентам, визнати що «заняття програмуванням відповідають глибинній внутрішній потребі в творчості та задовольняють чуттєві потреби, які є у всіх нас, надаючи чотири види радості:

- радість, яку отримують створюючи що-небудь своїми руками;
- задоволення створювати речі, які можуть бути корисними іншим людям;
- чарівність створення складних головоломних об'єктів, які складаються з частин, які рухаються взаємодіючи;
- радість, яку отримують від незмінного пізнання нового, неповторності задачі» [2, с.212].

Висновки. Використання індивідуальних завдань, а саме виконання курсових робіт з програмування, дозволяє суттєво поглибити розуміння студентами навчального матеріалу, посилити мотивацію до навчання, активізувати навчальну діяльність, надати навчання творчого, дослідницького спрямування, розширити теоретичну базу знань, а також посилити прикладну спрямованість результатів навчання програмуванню у ВНЗ за рахунок:

- 1) включення до індивідуальних завдань задач практичного змісту, особливе значення серед яких надається задачам на пошук оптимальних рішень;
- 2) використання індивідуальних завдань, розв'язання яких стимулює розвиток як абстрактного, так і образного мислення, завдяки використанню комп'ютерної графіки та знаково-символьного подання об'єктів;
- 3) суттєвого посилення міжпредметних зв'язків на основі інтегруючого характеру завдань, що потребують використання інформаційного моделювання;

4) зміщення акценту щодо навчання програмування у ВНЗ до розширення завдань на формування професійно-орієнтованих умінь (пошук, систематизація необхідної інформації та її опрацювання, формулювання узагальнюючої інформації за результатами використання інформаційних технологій, використання математичного апарату, встановлення зв'язків між відповідними величинами, складання плану розв'язання поставленої задачі тощо), створення інформаційних моделей різних процесів і явищ та дослідження їх за допомогою засобів сучасних інформаційних технологій, що сприяє вирішенню проблем базових рівнів знань в конкретних предметних галузях.

Список використаних джерел

1. Байдачный С.К. «С# для новичков» / Байдачный С.К. – КУДИЦ-ПРЕСС, 2011. – 856 с.
  2. Брукс Ф. Мифический человек-месяц или как создаются программные системы / Брукс Ф. ; [пер. с англ.]. – СПб :Символ Плюс, 2001. – 304 с.
  3. Ватсон Карли «С# для профессионалов» / Ватсон Карли. – М. : «Лори», 2005. – 478 с.
  4. Вирт Н. Алгоритмы+Структуры данных=Программы / Вирт Н. ; [пер. с англ.]. – М. : Мир, 1985. – 406 с.
  5. Кнут Д. Искусство программирования для ЭВМ : т. 1. Основные алгоритмы / Кнут Д. – М. : Мир, 1976. – 736 с.
  6. Троелсен Э. Язык программирования С# 2010 и платформа .NET 4.0 / Троелсен, Эндрю. – 5-е изд. – М. : Вильямс. – 1392 с.
-

Автор	Основне місце роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада
Андрусів Уляна Ярославівна	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, аспірант кафедри економіки підприємства
Артемчук Катерина Дмитрівна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", магістрант
Артюшевська Анна Віталіївна	Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", студентка факультету менеджменту та маркетингу
Бойчук Антоніна Анатоліївна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", к. е. н., доцент
Бойчук Вадим Олександрович	Хмельницький національний університет, к. т. н., доцент кафедри комп'ютерних систем та мереж
Бойчук Марія Вадимівна	Хмельницький національний університет, студентка
Вівчар Олександра Йосипівна	Національний університет "Львівська політехніка", к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів
Грінько Ірина Миколаївна	Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", к. е. н., старший викладач кафедри міжнародної економіки
Данчук Анатолій Миколайович	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", старший викладач кафедри обліку і аудиту
Іванюга Анна Федорівна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", студентка-магістрант
Каличева Наталія Євгеніївна	Український державний університет залізничного транспорту, к. е. н., доцент, доцент
Кащишин Василь Миронович	Національний університет "Львівська політехніка", асистент кафедри фінансів
Ковч Володимир Васильович	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", к. е. н., доцент кафедри маркетингу і менеджменту
Комар Віктор Юрійович	Донецький державний університет управління, м. Маріуполь, аспірант
Корнєєв Максим Валерійович	Українська академія банківської справи Національного банку України, к. е. н., доцент, докторант
Кривончак Олексій Вікторович	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", старший викладач кафедри економічної теорії, декан економічного факультету
Кух Антоніна Іванівна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", студентка
Луцкова Людмила Павлівна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", к. е. н., доцент
Македон В'ячеслав Владиславович	Український державний хіміко-технологічний університет, к. е. н., доцент
Мартинюк Галина Петрівна	Житомирський національний агроекологічний університет, викладач кафедри фінансів і аудиту
Матвєєв Андрій Юрійович	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", проректор з навчально-виховної роботи, к. істор. н., доцент, завідувач кафедри гуманітарної підготовки та туризму
Мороз Олег Васильович	Вінницький національний аграрний університет, д. е. н., професор
Мудрик Наталя Сергіївна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", студентка

Автор	Основне місце роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада
Петришина Надія Семенівна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", викладач
Пімонова Катерина Анатоліївна	Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", студентка
Праворська Наталія Іванівна	Хмельницький національний університет, к. п. н., доцент, доцент кафедри прикладної математики та соціальної інформатики
Проценко Ігор Володимирович	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, аспірант
Свинчук Анастасія Анатоліївна	ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана", аспірантка кафедри менеджменту
Стасенко Діна Володимирівна	Вінницький національний аграрний університет, аспірантка
Танюк Інна Анатоліївна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", заступник завідувача кафедри обліку і аудиту, старший викладач
Терехов Дмитро Сергійович	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", к. е. н., доцент
Фурман Наталя Василівна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", бакалавр, магістрант
Чайковська Марина Андріївна	Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, заступник декана факультету менеджменту та маркетингу
Шепель Інеса Вадимівна	ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет", к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту та фінансів
Шклярчук Ольга Василівна	ПВНЗ "Хмельницький економічний університет", старший викладач

Науково-теоретичний журнал “Наука й економіка” виходить чотири рази на рік, обсягом до 30 ум. друк. арк. До друку приймаються рукописи, що мають наукову і практичну цінність.

1. До друку подаються роздруковані на папері та збережені на електронному носії матеріали у форматі MS Word 2003:

1.1. Рукопис статті українською, російською або англійською мовами (обсягом до 20 сторінок тексту, роздрукованого на папері формату А4 через 1.5 інтервалу, кеглем 14, шрифтом Times New Roman; абзац 10 мм, поля справа та вгорі — 15 мм, зліва та знизу — 25 мм).

1.2. Структура статті:

1.2.1. **УДК**, вирівнювання по правому краю.

1.2.2. Інформація про авторів рукопису. Для кожного з співавторів слід подати наступну інформацію:

1.2.2.1. Рядок 1 — **прізвище та ініціали** кожного з авторів статті.

1.2.2.2. Рядок 2 — **науковий ступінь, вчене звання** (за відсутності наукового ступеня та вченого звання слід вказувати посаду).

1.2.2.3. Рядок 3 — **основне місце роботи**.

1.2.3. **Назва статті** (вирівнювання по центру, напівжирний шрифт) мовою рукопису.

1.2.4. **Анотація статті мовою, якою вона виконана** (напівжирний курсив).

1.2.5. **Ключові слова (мовою, якою виконана стаття)**.

1.2.6. **Пункти 1.2.2 — 1.2.5 російською та англійською мовами**, якщо стаття написана українською мовою; **українською та англійською мовами**, якщо стаття написана російською мовою; **українською та російською мовами**, якщо стаття написана англійською мовою.

1.2.7. Рядок перед основним текстом — **e-mail** відповідного співавтора через кому (для кожного співавтора бажано вказувати окремий e-mail).

1.2.8. **Текст рукопису статті з рубрикацією**, подібною до п. 2.1 — 2.5.

Кожна анотація повинна містити на менше 4-х речень об’ємом **близько 800 знаків**. Кожна анотація повинна такі елементи:

1.2.4.1. **Сформульована мета дослідження (постановка задачі)**.

1.2.4.2. **Засоби (методи) або інструмент її досягнення**.

1.2.4.3. **Результати і висновок**.

Застосування автоматичного перекладу речень анотації на англійську мову **не допускається**. Назви таблиць та рисунків потрібно виділяти напівжирним шрифтом. Для набору формул використовувати лише редактор формул **Microsoft Equation** або **Mathtype**. Рисунки повинні бути згруповані.

1.3. **Відомості про автора**: прізвище, ім’я, по батькові; науковий ступінь і вчене звання, посада, місце роботи, адреса і телефон, e-mail, інші відомості (див. додаток 1).

1.4. Список використаних джерел, який розміщується після статті українською мовою під заголовком **“Список використаних джерел”** (**“Список использованных источников”** — для статті російською мовою; **“List of the used references”** — для статті англійською мовою). Бібліографічний опис літературних джерел здійснюється згідно зі встановленими вимогами (див. [Бюлетень ВАК України. — 2008. — № 3. — С. 9 — 13]). У тексті посилання на джерела слід давати в квадратних дужках, наприклад [1, с. 33]. Перелік використаних джерел (не менше трьох пунктів) подається у порядку згадування в кінці тексту.

1.5. Обов'язково додаються: витяг із протоколу засідання кафедри з рекомендацією статті для друку і **рецензія** фахівця у даній галузі знань, який має науковий ступінь чи вчене звання.

2. Відповідно до постанови президії ВАК України від 15.01.2003 № 7-05/1 „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України” наукові статті, що подаються до друку, повинні містити такі необхідні елементи:

2.1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

2.2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, де започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття.

2.3. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

2.4. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

2.5. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку.

3. Автори відповідають за точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо. Скорочення слів і словосполучень, крім загальноприйнятих, не допускається. Текст статті автор повинен вчитати і завізувати, сторінки пронумерувати. *Статтю та усі супровідні документи слід надсилати звичайною поштою.* Матеріали, оформлені з відхиленням від зазначених вимог, редколегія не розглядає.

**ВИМОГИ ДО МАТЕРІАЛІВ,
що подаються для опублікування у науково-теоретичному журналі
Хмельницького економічного університету
“НАУКА Й ЕКОНОМІКА”**

Публікації в журналі платні. Вартість становить 30 грн за сторінку формату А4.

Банківські реквізити: **29008, Україна, м. Хмельницький, вул. Кам'янецька, 159/2, Хмельницький економічний університет.** Сума за публікацію повинна бути перерахована на рахунок 26007000251462 в Хмельницькій обласній філії ПАТ "Укрсоцбанк", МФО 300023, ЗКПО 14153730, ІПН 141537322255, номер свідоцтва 31831279, з приміткою „за публікацію статті”, де вказати прізвище, ім'я, по батькові автора статті.

Додаток 1

ЗАЯВКА

на розміщення статті у науково-теоретичному журналі **“НАУКА Й ЕКОНОМІКА”**
(українською та англійською мовами)

Прізвище
Ім'я
По батькові
Місце роботи
Посада
Науковий ступінь
Вчене звання
Назва статті

Секція (Фінансова система, Облік і аудит, Менеджмент і маркетинг, Економіка АПК, Економіка суб'єктів господарювання, Загальні проблеми економіки, Економіко-математичне моделювання, Економічна освіта)

Адреса та телефон для контактів та надсилання авторського примірника:

E-mail:

Підтверджую своє бажання розмістити статтю у науково-теоретичному журналі “Наука й економіка”. Погоджуюсь з усіма висунутими редакційною колегією вимогами щодо змісту, обсягу, оформлення і порядку подачі матеріалів.

Дата

Підпис

Координати редакційної колегії:

29008, Україна, м. Хмельницький, вул. Кам'янецька, 159/2

тел./факс (0382) 67-01-43, тел. (0382) 67-01-33

Електронна адреса технічного редактора: naukaiekonomica@kheu.km.ua

Електронна адреса заступника головного редактора: nauka@kheu.km.ua

Інтернет-сторінка: <http://kheu.km.ua/>

Щиро бажаємо Вам творчого натхнення!

Формат 70 X 108 1/16
Ум. друк. арк. 8,95. Друк. арк. 6,12
Замовлення ____ Тираж 150 прим.